

**JØDER OG DEN KATOLSKE KIRKE I NORGE
I MELLOMKRIGSTIDEN (1918-1939)**

Renata Abramac - Lundstrøm

Masteroppgave i historie ved Institutt for arkeologi,

konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

VÅR 2016.

TAKK TIL:

Først vil jeg takke min enestående veileder Vibeke Kieding Banik – for en god veiledning og for en ubegrenset tålmodighet, oppmuntring og forståelse gjennom hele arbeidet.

Den andre som jeg retter stor takk til er Ingun Bjerke Nikolic som tok seg tid til å lese gjennom hele oppgaven i sluttenfasen, og som kom med mange konstruktive forslag og innspill.

Takk til min man Rune Lundstrøm og min datter Maria for den tålmodighet og støtte de viste meg gjennom denne tiden.

Takk for hjelpen.

Renata Abramac-Lundstrøm

Oslo, 9. mai 2016.

INNHOLDSFORTEGNELSE

Forord

Kapittel 1

Innledning.....	1
Problemstilling og avgrensning.....	2
Kilder.....	4
Den katolske kirke i Norge.....	6
Metodiske utfordringer.....	9
Tidligere forskning om jøder og den katolske kirke i Norge i den norske historiografien.....	11
Oppgavens struktur.....	14

Kapittel 2: Bakgrunnskapittel

Begrepsavklaring : Antijudaisme og antisemittisme

Definisjon.....	16
Den kirkelige antijudaismen.....	18
Den katolske antisemittismen gjennom det 19. og 20. århundret.....	21

Kapittel 3 : Revolusjonære jøder og kirkeforfølgelser

Innledning.....	27
”Ingen revolution blev foranstaltet, utenat jøderne spillet hovedrolle”.....	28
Rettsak mot den romersk-katolske erkebiskopen Jan Baptist Cieplak.....	36
” <i>Jesuitter maa ikke taales</i> ” -(Mens jøder og bolsjeviker kan boltre seg ugenert).....	37
Kirkenes syn på jødeforfølgelsene i Polen i 1918.....	39

Hat mot kristendommen og mot den katolske kirke, ”Henrettelser som ikke vækker protest”.....	44
Oppsummering.....	45

Kapittel 4. ”Pengejødene”

Innledning.....	47
Pengejøde i den kirkelige tradisjonen.....	47
”Ubi bene, ibi patria – Hvor der er penger, der er mit fædreland”.....	49
Jødene som kommunister, jødene som kapitalister	52
Oppsummering	54

Kapittel 5. Jødenes stilling i samfunnet fra Hitlers maktovertakelse 1933 til 1939

Innledning	55
Den internasjonale jøden og jøder som et ødeleggende element.....	55
En lumsk fiende.....	59
Den voksende antisemittismen: De kan takke seg selv.....	61
En abstrakt størrelse som ikke fortjente empati.....	65
Oppsummering.....	69

Kapittel 6: Palestina

Innledning.....	71
Den katolske kirke og Det hellige land.....	71
” Men hva skal der bli av de kristne, ”	74
”Palestina jødestat ”.....	76
Oppsummering.....	80

Kapittel 7: Oppsummering og konklusjon.....

	81
--	----

Litteraturliste.....

	87
--	----

Kildeliste:.....

	91
--	----

Kapittel 1.

Den romersk-katolske kirke og jødene har en lang historie preget av mange utfordringer og spenninger. Det er en historie fylt av antagonisme, intoleranse, religiøse motsetninger, lidelser og strid. Den romersk-katolske kirke var et privilegert trossamfunn med en viktig plass i den vestlige verden gjennom mange århundrer, og det jødiske folkets skjebne var ofte preget av kirkens beslutninger og avgjørelser.¹ Mange av kirkens lovverk, bestemmelser og uttalelser om jøder var negative, intolerante, diskriminerende og stigmatiserende, og mange av dem førte til folkelig raseri og store forbrytelser mot den jødiske befolkningen. Også fra pave stolen kom det gjennom mange århundrer bulletiner, uttalelser og lovgivning om jøder og jødedommen som formet katolikkens syn både på jødene og deres religion.²

Innledning

I 1920 var det 1457 jøder i Norge, en halv promille av folketallet.³ Den romersk-katolske kirken i Norge var også et lite trossamfunn. På samme tidspunkt fantes det 2612 katolikker i landet som utgjorde 0.10 % av den norske befolkningen.⁴

I begynnelsen av det 20. århundret var Norge fortsatt et homogent og ”fremmedfryktende” land. Den nåværende katolske biskopen i Norge, Bernt Eidsvig, skriver i sin bok *Den katolske kirke i Norge* at det ikke var akseptert å være katolikk eller å tilhøre et annet trossamfunn utenfor Statskirken i denne perioden.⁵ Med denne oppgaven vil jeg vise at det slett ikke var akseptert å være jøder heller.

¹ Martin Schwarz Lausten: *Kirke og Synagoge. Holdninger i den danske kirke til jødedom og jøder i middelalderen, reformationstiden og den lutherske ortodoksi (ca.1100-ca.1700)*. Akademisk Forlag, København, 1992: 11-14.

² Lausten, 1922: 11-14.

³ Oskar Mendelsohn: *Jødens historie i Norge gjennom 300 år*, bd.1, Universitetsforlaget, Oslo-Bergen - Tromsø, 1969: 508.

Jøder var personer som oppgav selv at de var jøder. Det var frivillig å oppgi religiøs tilhørighet.

⁴ Claes Tande: *Statistikker* i Vera Henriksen, O. Garstein, B. I. Eidsvig, L. Langslet, E-B. Nilsen, C. Tande : *Den katolske kirke i Norge: fra kristningen til i dag*, , Aschehoug, Oslo 1993: 471.

⁵ Bernt I. Eidsvig: *Den katolske kirke vender tilbake*, i Vera Henriksen, O. Garstein, B. I. Eidsvig, L. Langslet, E-B. Nilsen, C. Tande : *Den katolske kirke i Norge: fra kristningen til i dag*, , Aschehoug, Oslo 1993: 146.

Selv om begge minoritetsgrupper var små, var frykten både for katolisisme og jødedom stor i det norske samfunnet og i den lutherske kirke. Både jøder og katolikker var gjenstand for mange fordommer. Jødene ble mistenkt for forbindelser med de russiske bolsjevikene, og mange nordmenn fryktet at jødene med sine norske tilhengere skulle omforme Norge til et kommunistisk land. Frykten var også stor for at katolikkene ved hjelp av paven og den mektige romersk-katolske kirken skulle gjøre Norge til et katolsk land igjen. Denne frykten kom særlig til syne da den norske regjeringen i 1923 foreslo opphevelsen av jesuittparagrafen ”Jesuiter maa ikke taales.” Landets aviser ble fylt med overskrifter som ”Den katolske fare,” ”Den katolske fremmarsj” ”Den katolske propaganda.”⁶ Den kjente foredragsholderen Marta Steinsvik (1877-1950), som deltok i debatten om jesuittenes adgang til Norge, foreslo i en artikkelserie i *Aftenposten* i 1925 at hvis Norge ikke skulle begå ”nationalt selvmord” så måtte *Grunnlovens* paragraf 2 gjeninnføres: ”Jøder, jesuitter og bolsjeviker maa ikke taales i riket.”⁷

Problemstilling og avgrensning

Den overordnede problemstillingen for denne oppgaven er: *Med utgangspunkt i den katolske kirkens hovedtidsskrift St. Olav; hvilket syn hadde den katolske kirke i Norge på den jødiske befolkningen generelt i perioden mellom de to verdenskrigene 1918- 1939? Hvordan ble jødene omtalt i et katolsk tidsskrift i denne perioden?*

Historiker Einhart Lorenz beskrev miljøet rundt det katolske magasinet *St. Olav* som klart antisemittisk.⁸ Oskar Mendelsohn sa at flere av *St. Olavs* artikler hadde svært negative holdninger til jøder.⁹ Et spørsmål som reiser seg her er hvorvidt ytringene om jødene som kom på trykk i *St. Olav* bare var negative?

Hvis antisemittismen fantes, er det naturlig å spørre hva slags antisemittisme som påvirket den katolske kirke i Norge. Var fordømmelser som fremkom i *St. Olav* basert på tradisjonelt

⁶ Se mer om den katolske faren og om jesuittdebatten i *St. Olavs* tidsskrift for året 1927

⁷ Intervju med Steinsvik, *Aftenposten*, 06.05.1925. svar fra Harry Koritzinsky, *Aftenposten*, 30.06.1925, sitert i Terje Emberland, *Antisemittisme i Norge 1900-1940*, ” i Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo N·W· DAMM & SØN 2. opplag 2006:409.

⁸ Einhart Lorenz, *Flyktningpolitikken*, i Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo N·W· DAMM & SØN, 2 opplag, 2006:467.

⁹ Mendelsohn, 1969: 491.

religiøst grunnlag, eller var det anti-jødiske argumenter som var definert ut ifra sekulære elementer som politiske, sosiale, økonomiske eller biologiske?

I 1998 publiserte Vatikanet en rapport under tittelen *We remember. A reflection on the Shoa*, som hevdet at den nye antisemittismen som oppstod på 1800-tallet var mer sosiologisk og politisk enn religiøs, og at denne nye sosiale og politiske formen for anti-judaisme var iblandet nye raseideer som tidligere hadde vært fremmede for kirken og kirkedoktrinen.¹⁰ Rapporten innrømmet at kirken hadde diskriminert jødene gjennom mange hundre år og brukte dem som sydebukker, men at man betraktet alt dette som gammel historie som i stor grad var overvunnet ved begynnelsen av 1800-tallet.

Forestillingen om at kirken bare fostret negative *religiøse* syn på jødene, og *ikke* negative bilder av deres skadelige sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske virkninger, blir klart imøtegått av historiske opptegnelser. Etter hvert som antisemittiske bevegelser tok form på slutten av 1800-tallet, var kirken en hovedaktør som stadig advarte folk mot den voksende “jødiske fare”.

Denne oppgaven er avgrenset til mellomkrigstiden fra 1918 til 1939. Dette var en periode preget av mange hendelser med skjebnesvangre følger for den jødiske befolkningen.

Første verdenskrig førte med seg store og radikale endringer i det europeiske samfunnsklimaet i kjølvannet av mange hendelser: revolusjonære omveltninger, økonomiske kriser, oppløsning av gamle monarkier og dannelsen av nye nasjonalstater. Fattigdom, hungersnød, arbeidsledighet, sykdommer og høye dødstall var dagligdags. I Italia og Tyskland resulterte politisk radikaliserings i fascismens og nasjonalistens fremmarsj og Hitlers maktovertakelse i 1933. Alle disse begivenhetene bidro til at antisemittismen flammet opp på kontinentet, og til at den jødiske befolkningen i Europa igjen, som mange ganger før, ble utpekt som sydebukker for hendelser og ulykke som rammet majoritetssamfunnet. Det ble hevdet at jødene stod bak den russiske revolusjonen og Første verdenskrig. De ble sett på som kommunister og bolsjevikere, men også som griske kapitalister. De ble holdt ansvarlige for at tyskere hadde lidd nederlag, og både Weimarrepublikken og den østerrikske republikken ble tolket som jødernes verk.

Myten om jødisk konspirasjon for å oppnå verdensherredømme og ødelegge den eksisterende samfunnsorden, ble forsterket med utgivelsen av *Sions vise protokoller*, en bok

¹⁰ David I. Kertzer: *The Popes Against the Jews. The Vatican's role in the rise of modern anti-Semitism*, Alfred A. Knopf, New York, 2001: 2001: 3-4.

som ble trykket i millioner av eksemplarer mellom 1920 og 1930.¹¹ Den første utgaven på norsk kom i 1920 under tittelen *Den nye verdenskeiser. Zions lærde ældste protokoller*.

Selv om kommunismen holdt seg innenfor russiske grenser, fryktet europeerne at den skulle spre seg til deres land gjennom politiske partier som formelt eller uformelt var forbundet med Moskva. Den romersk-katolske kirke oppfattet kommunismen som sin største fiende, med det angivelige mål å utrydde hele kristendommen, og det tok ikke lang tid før Vatikanet også assosierte jøder og jødedommen med kommunismen.¹² Revolusjonsfrykten gjorde at den norske antisemittismen, som ble kjennetegnet som ”latent og situasjons-bestemt”, nå ble mer synlig og de antijødiske holdningene mer tydelige.¹³ Revolusjonsfrykt førte til at det norske samfunnet ble ytterlige polarisert, og til at det politiske klimaet i Norge ble radikalisert og endret seg i konservativ, antiparlamentarisk og reaksjonær retning.¹⁴ På den ene siden hadde vi det gamle borgersamfunnet, og på andre siden det fremvoksende sosialdemokratiet representert ved Arbeiderpartiet og den stadig fremvoksende arbeiderbevegelsen. Den borgerlige eliten fryktet at den bolsjevistiske revolusjonen skulle nå landet, og norske jøder ble mistenkt å ha forbindelse med russiske bolsjeviker.¹⁵ Revolusjonsfrykten ble ytterligere forsterket i kjølvannet av storstreiken i 1921, og da Arbeiderpartiet sluttet seg til Komintern.¹⁶ Den katolske kirke i Norge kjente på en dypt frykt for kommunismen¹⁷, og i likhet med andre institusjoner og aktører i det norske samfunnet ble kirken sterkt utfordret av disse politiske og sosiale forandringene.

Kilder

Hovedkilde i min oppgave er tidsskriftet *St. Olav* som var det offisielle organet for den romersk-katolske kirke i Norge. Et slikt tidsskrift er etter min mening en god kilde til å

¹¹ Håkon Harket: *Sions vises protokoller* i Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo, N·W· DAMM & SØN, 2 opplag, 2006:362.

¹² Kertzer, 2001: 14.

¹³ Terje Emberland: *Antisemittisme i Norge 1900-1940*, i Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo, 2006: 401

¹⁴ Terje Emberland: ” *Nationalitetenes værste kloaksalm* . *Antisemittisme i Norge*”, i Humanist. Tidsskrift for livssynsdebate (2)2008: ss. 1-19.

¹⁵ Emberland: 2006: 405.

¹⁶ Emberland: 2008: ss. 1-19.

¹⁷ Bernt I. Eidsvig: *Den katolske kirke vender tilbake*, i

Vera Henriksen, O. Garstein, B. I. Eidsvig, L. Langslet, E-B. Nilsen, C. Tande : *Den katolske kirke i Norge: fra kristningen til i dag*, Aschehoug, Oslo, 1933: 324.

belyse hvordan den katolske kirke i Norge og dens representanter forholdt seg til jødene og deres stilling i mellomkrigstiden. Når jeg snakker om den katolske kirke i Norge mener jeg først og fremst biskoper og prester, som var de øverste representantene for kirken dermed den katolske kirkens elite.

St. Olaf Katholske Tidende, som skiftet navn til *St. Olav* i 1917, ble opprettet i 1889 av den daværende biskopen Johannes Olaf Fallize (1887-1922). Bladet *St. Olav* erstattet det danske *Ugeblad for katholske Kristne*, som inntil da hadde vært det eneste offisielle organ for den katolske kirken i hele Skandinavia. Falizze var en flittig bidragsytende forfatter, som fra før var en profesjonell pressemann i sitt hjemland Luxemburg og som hadde vært ansatt i to konservative ukeblad; *Luxemburger Sonntagsblatt* og *Luxemburg Volksblatt*.¹⁸ Som en allerede profesjonell journalist fra sitt hjemland visste biskopen at med moderne presse kunne ”oppbygge og undervise de norske katolikker, motstandere bekjempe og alle som var usikre overbevise.”¹⁹ I 1889 skaffet Falizze *St. Olav*-bladet eget trykkeri; ”*St. Olavs Trykkeri*”, og dagens biskop Eidsvig mener at Fallize ikke bare ville tilby katolsk litteratur på norsk, men også ville monopolisere det katolikkene leste.²⁰ Fallize var kjent som en konservativ teolog som kjempet hardt for Kirkens innflytelse i samfunnet, og han var en lojal tilhenger av en sterkt sentralisert pavemakt.²¹

St. Olav var først og fremst rettet mot norske katolikker, men var også ment for alle andre som ville vite mer om den katolske tro og holde seg godt orientert i religiøse temaer og andre aktuelle spørsmål. Ifølge *St. Olavs* redaksjon hadde alle norske katolikker - uten unntak - behov for støtte og for å abonnere på bladet.²² Et slikt tidsskrift var av stor betydning for den katolske minoriteten i et protestantisk land, hevdet redaksjonen, der den norske dagspressen bare brakte misvisende og ensidige meddelelser om hendelser som gjaldt den katolske kirke både hjemme i Norge og ute i den store katolske verden.²³

St. Olav ”er ogsaa en nødvendighet for vor mission av apologetiske og polemiske grunde. Vi katoliker maa forsvare os, naar vi blir angrebet: vi maa kjærighetsfuldt, men dog kraftig og bestemt, tilrettevise dem, der enten av fordomme eller av hat søker at nedsætte vor hellige kirke og dens repræsentanter i den almindelige aktelse.”²⁴

¹⁸ Karl Kjelstrup: *Norvegia Catholica. Moderkirkens Gjenreisning i Norge* St. Olav forlag 2013: 158-161.

¹⁹ Eidsvig: 1993: 258.

²⁰ Eidsvig:1993: 259.

²¹ Eidsvig, 1993:241.

²² *St. Olav: Til gamle og nye venner*, 1924: 1-3.

²³ *St. Olav: Til gamle og nye venner*,1924:1-3.

²⁴ *St. Olav: Til gamle og nye venner*,1924:1-3.

Tidsskriftets redaktører var utelukkende prester som ble valgt av biskopen, og mitt inntrykk er at det først og fremst var redaktørene som valgte hvilke temaer som skulle komme på trykk. Selv om *St. Olav* ble betegnet seg som et *kirkelig* tidsskrift med religiøse opplysninger, hadde medlemmene av redaksjonen god oversikt og var godt orientert om politiske hendelser og forhold hjemme og utlandet. Særlig fulgte de nøye med på hva som ble skrevet om den katolske kirke og dens representanter i dagspressen her hjemme, og tonen var ofte polemisk, særlig dersom uttalelsene var negative. *St. Olav* hadde mange flittige skribenter, både geistlige og ikke-geistlige. Dikteren Sigrid Undset var en av de mest fremtredende ikke-geistlige som bidro jevnlig med sine artikler om norsk middelalderhistorie. Men de geistlige var avgjort de viktigste og mest produktive bidragsyterne.

St. Olav var talerør for Den katolske kirke i Norge. Som sådan var de et elitistisk magasin som hadde som hensikt ikke bare å spre sine meninger og holdninger, men å formidle til, og påvirke, den katolske minoriteten, særlig når det gjaldt tidens politiske spørsmål. Derfor brakte bladet, i tillegg til artikler om religion og kultur, også nyheter om aktuelle politiske tema fra inn- og utland.

Bladet hadde flere redaktører i perioden fra 1918 til 1939. Én var nederlenderen H. H. Van der Velden i 1918-1921. Karl Kjelstrup var redaktør fra 1921 -1924 og var første norske katolske prest etter reformasjonen. Hans etterfølger var nok en nederlender; pastor Peter Ungen, som virket i sin stilling til 1929. Da ble den norske konvertitten Henrik Irgens utnevnt som redaktør, en stilling han hadde til sin død i juni 1938, da Karl Kjelstrup overtok igjen *St. Olavs* redaksjon frem til 1940.

Tidsskriftet *St. Olav* ble utgitt en gang per uke med 8 sider per nummer. Jeg har ikke funnet ut hvor stort opplag bladet hadde.

Den katolske kirke i Norge

Som vi allerede kan se, var den katolske kirke i Norge et lite samfunn. Siden også en betydelig del av både geistlige og ikke-geistlige katolikker i Norge hadde innvandringsbakgrunn, ble den katolske kirke oppfattet som en "utenlandsk" kirke av de fleste nordmenn, og sett på som et fremmed element.²⁵ Ifølge Tone Slotsvik kom norske katolikker i Norge

²⁵ Tone Njølstad Slotsvik: "Alt for Norge. Ikke også for katolikker? Den katolske minoriteten i Norge 1905-1930." Masteroppgave i historie, Bergen, 2009: 1.

fra 19 forskjellige land, og det var tyskere, italienerne, østerrikere, franskmenn og belgiere som dominerte den katolske befolkningen i begynnelsen av det 19. århundret.²⁶

Utenlandske ikke-geistlige katolikker bosatte seg i store og små byer landet rundt, der de stort sett jobbet som håndverkere. De kunne finnes som glassarbeidere i Porsgrunns Porselensfabrikk, som kjøp-menn og fiskere i Bergen eller som gipsmakere i Kristiania. En mindre andel av katolikkene var ansatt innen såkalte ”immaterielle” yrker som ingeniører, lærere, kontorarbeidere, konsuler og kunstnere.²⁷ Biskoper og prester var kjernen av den katolske kirke og representerte den katolske samfunnseliten.

I mellomkrigstiden hadde kirken fire biskoper. Den foran nevnte luxemburgeren Johannes Baptista Fallize var biskop i 34 år; fra 1887-til 1921. Hans etterfølger var nederlenderen Johannes Olav Smit som ble utnevnt til biskop i 1922, men som ble uforutsett ble avsatt fra sitt embete i 1930. Biskop Eidsvig mener det er vanskelig å si hva som skjedde og hva som førte til at Smit ble kalt til Roma.²⁸ Den 13. mars 1930 mottok Olav Offerdahl sin utnevning til biskop - den første norskfødte katolske biskopen siden reformasjonen. Da han overtok tjenesten var han allerede 73 år gammel og ved skrøpelig helse. Hans virketid ble bare seks måneder, for han døde i oktober 1930.²⁹ Den siste biskopen i perioden var luxemburgeren Jacob Mangeres, som fungerte i sin stilling fra 1932 og helt frem til 1964.

I mellomkrigstiden fantes det 19 katolske menigheter som strakte seg fra Kristiansand i sør, som ble det kirkelige sentrum for katolikkene på Sørlandet, til Hammerfest – verdens nordligste katolske menighet. I 1930 kunne den katolske kirke i Norge skilte med 12 utdannelseinstitusjoner som katolske skoler, barnehjem og barnehager og 21 helseinstitusjoner/sykehjem.³⁰ Det var et imponerende resultat av det katolske misjonsarbeidet som fra starten krevde hardt arbeid og ikke minst finansiell hjelp fra katolske kretser i utlandet.

St. Olav var den første katolske menigheten i Norge siden reformasjonen. Den ble opprettet i Christiania i 1843 etter at kong Karl Johan utstedte en spesiell resolusjon som tillot katolikkene å opprette sin egen menighet, og de fikk lov til å velge sin egen prest og feire sin liturgi. To år senere, i 1845, kom dissenterloven som gjorde det mulig for kristne

²⁶ Slotsvik:2009: 20.

²⁷ Slotsvik,2009: 20.

²⁸ Eidsvig, 1993: 308-312.

²⁹ Eidsvik, 1993:313-318.

³⁰ Tande,1933 :471.

samfunn utenom statskirken å etablere seg i Norge. Med opphevelsen fikk den katolske kirke mulighet til å opprette nye menigheter landet rundt. Menighetene var bare ikke viktige for å imøte-komme et religiøst behov hos troende, men også for å utbre katolisismen blant det norske folk.

Det katolske miljøet var en blanding av geistlige og ikke-geistlige, og de fleste geistlige var som tidligere nevnt også utenlandsfødte. I perioden fra 1904 til 1933 fantes det 81 katolske prester i landet, hvorav tyskere var den dominerende gruppen, etterfulgt av nederlendere, nordmenn og luxembourgere.³¹

Stor betydning for de katolske menighetene og det katolske misjonsarbeidet hadde ordenssøstre (nonnene), som drev skoler, undervisning av barna og hospitalvirksomhet. De var en drivende kraft i menighetens arbeid. De første søstre kom til landet i 1865, og det ble etter hvert flere ulike nonneordener. Tyske, franske, og nederlandske søstre var de største nasjonale grupperingene.³²

Den ordenen som utmerket seg mest med sitt arbeid og store engasjement var særlig St. Josephsøstre i St. Olavs menighet i Oslo. Katolske hospitaler som ble drevet av ordenssøstre vant allmenn anerkjennelse og respekt hos befolkningen. Deres pasienter var ikke bare katolikker; nonnene pleide og tok inn syke mennesker uten hensyn til trosbekjennelse. Med sin virksomhet brøt de ned mistroen og mange av fordommene mot den katolske kirke.³³ Slik beskrev *St. Olav*-tidsskriftet ordenssøstre:

Stille og rolig arbeider disse søstre. Ingen brask og bram. De har viet sit liv til menneskehetens bedste og vi er blit saa vant til deres opofrelse, at det er likesom det skal være. Ved sit liv og sit eksempel virker de bedre end lange prækener. De er den barmhjertige samaritanens arvtagere.³⁴

St. Josephsøstre, som kom til landet i 1865, virket i landets største menighet, St. Olavs, der de overtok skoler og hospitalet. I 1885 grunnla de den franske skole, som senere fikk navnet St. Sunniva. Katolske skole var åpne for alle elever, mens myndigheter og statskirkens menn uttrykte bekymring for at protestantiske elever skulle komme under

³¹ Tande: 1993:471.

³² Else –Britt Nilsen O.P.: *Ordenssøstrenes virke i Norge-en oversikt*, i Vera Henriksen, O. Garstein, B. I. Eidsvig, L. Langslet, E-B. Nilsen, C. Tande : *Den katolske kirke i Norge. Fra kristningen til idag*, Aschehoug & Co (W. Nygaard) Oslo, 1993: 447-456.

³³ Eidsvig, 1993: 290.

³⁴ St. Olav: *Indvielsen av det nye St. Joseph hospital i Fredrikstaad*, 1924: 101-103.

katolsk påvirkning.³⁵ St. Josephsøstrene grunnla Oslos første katolske sykehus, Vår Frue Hospital, i 1833 og som mange år senere kunne skryte av ”nye tidsmessige operasjonsstuer, moderne røntgenanlegg og i det hele tatt et meget moderne utstyr.”³⁶

Med økonomisk hjelp fra utlandet bygget ordenssøstre også et imponerende og moderne sykehus i Fredrikstad i 1924; St. Joseph Hospital:

Paa solsiden i hver etage findes 7 rummelige, lyse sykesaler. Paa den motsatte side to Store og lyse operationsstuer hver med sitt forrum, alt utstyr efter tidens krav.³⁷

Endvidere findes der forbindingsstuer, et rum for røntgenapparat, værelse for lysbehandling, desinfektionsrum, kontorer, røkesaler, personelevator og i hver etage anretningskjøkken og bad. Begge elevatorer drives med elektricitet. Hospitalets konstruktion og venlige indredning med centralopvarming egner sig fortræffelig til opholdssted for syke og lidende.³⁸

Alt som det skjedde i det katolske kirkelivet ble fulgt med interesse og spenning i protestantiske kretser, som fryktet for at den katolske kirke skulle få økende oppslutning blant nordmenn. Katolske skoler, praktfulle sykehus, aldershjem og ikke minst konverteringer ga inntrykk av at den katolske kirke var i fremmarsj og vekst.³⁹

Metodiske utfordringer

Knut Kjeldstadli hevder at ”aviser og tidsskrifter er en uvurderlig kilde for mange formål,” de gir interessante og spennende opplysninger om forskjellige politiske saker, de uttrykker sine holdninger om politiske hendelser og de kan til og med utnyttes for å finne opplysninger om motpartens politiske holdninger og meninger.⁴⁰

Jeg er enig i at aviser og tidsskrifter er spennende kilder, men på den annen side har det å undersøke tidsskrifter og aviser som politiske meningsbærere mange utfordringer også. Hans Fredrik Dahl beskriver avisen som et kollektivt produkt som har mange aktører, og som alle kan bidra til å skape en avis; alt fra redaktører til journalister, eiere og politiske

³⁵ Eidsvig, 1993: 257.

³⁶ Kjelstrup, 2013: 196.

³⁸ St. Olav: *En vandring gjennom det nye St. Josefs hospital i Fr.stad*, 1924:109-110.

³⁹ Eidsvig, 1993:306.

⁴⁰ Knut Kjeldstadli: *Fortida er eike hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo, 6. opplag 2010: 167.

partier, derfor er det ikke lett til å vite hvilken holdning aviser og tidsskrifter representerer.⁴¹ Var for eksempel artikler som kom på trykk bare skribentenes individuelle standpunkter, eller gjenspeilet de også andre aktørers holdninger?

En av mine metodiske utfordringer er at oppgaven kun er basert på artikler trykket i *St. Olavs* tidsskrift. Ved gjennomgang av utgivelsene ble det klart at artikler som handler om jødene og deres stilling i mellomkrigstiden var veldig sporadiske, og på denne måten er kildeomfanget begrenset. Mange av de utvalgte artiklene var hentet fra forskjellige aviser, publikasjoner og tidsskrifter i både inn- og utland, og at de fleste forfatterne forble anonyme. En annen svakhet er at de utvalgte utenlandske artiklene ble oversatt fra sine originalspråk til norsk, så det finnes ingen mulighet til å kontrollere de opprinnelige kildene. Det betyr at det ikke alltid er lett å finne ut om de artiklene som handlet om jødene var oversatt og publisert i sin helhet, om deler ble tatt ut av sin sammenheng eller om artiklene ble gjenstand for redaksjonell kontekstualisering og redigering. Men uansett, påstår jeg at *St. Olav* stod for det de skrev selv om det var avskrift eller fri gjengivelse. Jeg har sjekket noen artikler som ble hentet fra norske aviser, og de stemte med originalen. Mitt inntrykk er at det var katolske prester i Norge selv som oversatte utenlandske artikler fra sine respektive morsmål til norsk. De fleste utenlandske artiklene ble hentet fra forskjellige katolske aviser og tidsskrifter, for eksempel fra Vatikanets aviser *Civiltà cattolica* og *L'Osservatore romano*, og fra den franske katolske avisen *La Croix*. Om den katolske pressen skal jeg si mer i neste kapittel under avsnittet om den katolske antisemittisme.

St. Olav var det offisielle organ for den katolske kirke i Norge. Som allerede nevnt var det utelukkende katolske prester som var redaktører, og disse hadde stor innflytelse og god oversikt over temaer de satte på trykk. Det er liten tvil om at utvalgte artikler med antisemittisk innhold *ikke* ville ha kommet på trykk dersom både redaktør eller biskop hadde betraktet dem som upassende og uakseptable. Det var derfor ikke sånn at artikler med denne typen innhold ble trykket ved en tilfeldighet. Som den katolske kirkes eneste og viktigste tidsskrift, og der geistligheter var de viktigste medvirkende, avspeilet *St. Olav*-bladet med sine ytringer derfor den katolske kirkens faktiske holdninger til den jødiske befolkningen i den undersøkte perioden. Det er vanskelig å si om *St. Olav* representerte katolikkene i Norge sine holdninger men det er viktig å understreke at antisemittiske uttalelser forble uimotsagt gjennom hele perioden og at det var bare en protest som kom fra det jødiske miljøet som anklaget at innholdet om jødene svarte ikke til virkelighet.

⁴¹ Hans Fredrik Dahl: *Mediehistorie. Historisk metode i mediefaget*, Oslo, Damm & Søn, 2004:62.

Tidligere forskning om jøder og den katolske kirke i Norge i den norske historiografien

Forholdet mellom jøder og den katolske kirke i Norge i mellomkrigstiden har vært et tema som ikke har vakt mye interesse, og som i liten grad er blitt forsket på blant norske historikere. Det er bare journalist og forfatter Alf Bie Christiansen som nøyere har gransket *St. Olavs* artikler i forbindelse med sin bok *Den svarte internasjonale. Vatikanet i verdenspolitikk*,⁴² som ble utgitt i 1952. Han undersøkte både Vatikanets og *St. Olavs* syn på aktuelle politiske hendelser, særlig deres syn på de fascistiske bevegelsene. Christiansen beskrev *St. Olav* som et konservativt og reaksjonært tidsskrift, med sterke antisemittiske holdninger.

Boka *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*⁴³ er en bred fremstilling av jødernes historie i det kristne europeiske samfunnet fra begynnelsen av kirkens grunnleggelse og frem til og med i dag. Boka berører antisemittismen innen den romersk-katolske kirke fra starten.

Idéhistoriker Trond Berg Eriksen har beskrevet spenningen mellom kristne og det jødiske folket som begynte allerede ved kirkens grunnleggelse. Han har gitt et omfattende bilde av måten kristne og den katolske kirke oppfattet den jødiske befolkningen som fremmed på, og hvordan de utnyttet sin privilegerte stilling til demonisering av jødene.

Idéhistoriker Håkon Harket har i kapittelet *Viljen til avmakt: Vatikanet og jødene* skrevet om den romersk-katolske kirkes manglende engasjement og dens taushet i møte med antisemittismen og utryddelsen av jøder.

Kulturviteren Isabella Dahl og historiker Einhart Lorenz har tatt for seg antisemittismen i Øst-Europa og analysert de dype anti-jødiske strømninger innenfor den romersk-katolske kirken i Polen. Lorenz har også beskrevet forhold og aktører som fremmet den katolske antisemittismen i Østerrike.

Religionshistoriker Terje Emberland har gitt en fremstilling av utviklingen av antisemittismen i Norge fra 1900-1940. Han beskriver datidens norske antisemittisme som latent og situasjonsbestemt. Boka er informativ og kunnskapsrik med mange og nyttige

⁴² Alf Bie Christiansen: *Den svarte internasjonale. Vatikanet i verdenspolitikk*. Falken Forlag, Oslo 1952

⁴³ Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, Oslo, N•W• DAMM&SØN, 2.opplag 2006

opplysninger for min oppgave, særlig når det gjelder holdninger mellom den katolske kirke og jødene.

Historiker Vibeke Kieding Banik har i *Folkemordenes svarte bok*⁴⁴ gitt opplysninger om antijødiske holdninger i det norske samfunnet i mellomkrigstiden.

Det første norske verket som systematisk behandlet jødernes historie i Norge, er Oskar Mendelsohns *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år*.⁴⁵ Bind I, som ble utgitt i 1969, behandler perioden 1660 til 1940. Bind II, som kom ut i 1986, er historien om de norske jødernes liv fra 1940 til ca. 1985. I kapittelet *I skyggen av den første verdenskrig* skriver Mendelsohn at det i det katolske *St. Olav*-tidsskriftet for 1919 og 1920 finnes flere artikler med grove antisemittiske uttalelser, men artiklene blir ikke nærmere analysert.

For å få opplysninger om norske katolikker er *Den katolske kirke i Norge. Fra kristning til i dag*⁴⁶ den mest omfattende boken om emnet. Boken ble utgitt i 1993 i anledning 150-årsjubileet for den katolske kirkes gjenetablering i Norge. Nåværende Oslobiskop Bernt I. Eidsvig har i boken tatt for seg perioden fra 1800-tallet og frem til i dag. Han gir et omfattende og levende bilde av den katolske kirken og dens aktører. Han gir også detaljerte opplysninger om den katolske kirkens virksomhet; hvordan kirken gjennom sine skoler og sykehus ville nærme seg det norske folket. Svakheten i forbindelse med min oppgave er at det ikke finnes opplysninger om hvordan den katolske kirke forholdt seg til andre trossamfunn.

Tone Njølstad Slotsvik skrev i 2009 masteroppgaven ”*Alt for Norge. Ikke ogsaa for katoliker.*” *Den katolske minoriteten i Norge fra 1905-1930*.⁴⁷ Her gir hun detaljert bakgrunnsinformasjon om den katolske minoriteten i denne perioden. Hun analyserer også forholdet mellom den katolske minoriteten og det øvrige norske samfunnet i større grad enn bøker og andre hovedfagsoppgaver om den katolske kirken i Norge. Slotsvik skriver også hvordan den katolske minoritetenes eliten –biskopene og prestene - forsøkte å konstruere en

⁴⁴ Banik, V.K., Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge i Hagtvedt, B., Nik. Brandal og D. E. Thorsen (red.) *Folkemordenes svarte bok*, 2 utg., Universitetsforlaget, Oslo 2014.

⁴⁵ Oskar Mendelsohn: *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år*.bd 1, Universitetsforlaget, Oslo 1969.

⁴⁶ Vera Henriksen, Oskar. Garstein, Bernt. I. Eidsvig, Lars Roar Langslet, Else- Britt Nilsen, Claes Tande : *Den katolske kirke i Norge. Fra kristningen til idag*, Redigert av John W. Gran, Erik Gunnes, Lars Roar Langslet, Aschehoug & Co(W. Nygaard) Oslo, 1993

⁴⁷ Tone Njølstad Slotsvik: ”*Alt for Norge. Ikke også for katolikker? Den katolske minoriteten i Norge 1905-1930.*” Masteroppgave i historie, Bergen, 2009

norsk katolsk identitet som kunne bli akseptert og likestilt med den norsk-protestantiske identiteten. For å definere seg i det norske fellesskapet var det viktig for den katolske kirke å vise sine historiske røtter i Norge, derfor det ble ofte fremhevet at det var den katolske kirke som egentlig dannet den norske nasjonalidentiteten og som samlet nordmenn til en selvstendig nasjon. I Slotsviks oppgave finnes derimot ingenting om den katolske kirkens holdninger til *jødene*.

Teologen Øyvind Foss undersøkte i sin bok *Antijudaisme, kirke og misjon* (1994)⁴⁸ i hvilken grad antijudaisme og antisemittisme har preget den norske kirken. Han tar for seg den katolske kirkens reaksjon på nasjonalsosialismen i Tyskland etter Hitlers makt-overtakelse. Foss beskriver den katolske kirken som en forsiktig og tilpassedyktig kirke, som ikke ville konfronteres med jødespørsmålet. Forfatteren trekker frem at det var enkeltstående personer innenfor den katolske kirke som forsøkte å hjelpe de forfulgte jødene, men selv om pave Pius XI fordømte jødehat og jødeforfølgelser allerede i 1928, eksisterte det ikke en samlet og entydig motstand i Vatikanet mot jødeforfølgelsene.

Professor i teologi og dogmatikk fra Universitetet i Oslo, Ola Tjørhom, utga i 2014 en bok med tittelen ” *Fornyelsen som forsvant*” *Et kritisk blikk på Den katolske kirkes utvikling fra 1850 til i dag*.⁴⁹ Dette er en faglig og akademisk bok om den katolske kirkens historie. Boka tar opp ett spesifikt tema; kirkenes dype krise de siste hundre og femti år. Tjørhom mener at årsakene til dagens krise er å finne i kirkenes mangel på strukturelle og demokratiske reformer, særlig i perioden fra 1850 til 1950. Kirken strevde rett og slett med å møte og å leve med moderniteten. Denne modernitetsangsten til kirken kommer, ifølge forfatteren, også til syne gjennom uforsonlige og negative holdninger til jødene, som ble beskyldt for det moderne hegemoniet.

De siste årene er det skrevet flere masteroppgaver som undersøker hvordan jøder ble omtalt i norske aviser og tidsskrifter i mellomkrigstiden. Disse masteroppgavene berører ikke tematisk min undersøkelse, men har bidratt med verdifulle opplysninger om samfunns syn på jødene i andre borgerlige og konservative aviser.

Jeg vil spesielt nevne Kjetil Simonsens masteroppgave i historie *Den store ”Jødebevægelse,” Antisemittiske bilder av jøden i bondeavisene Nationen og Namdalen*

⁴⁸ Øyvind Foss: *Antijudaisme, kirke og misjon*, Ad Notam Gyldendal Oslo 1994

⁴⁹ Foss, Oslo, 1994.

1920-1925⁵⁰. Simonsen analyserer hvordan jødeanklagene i disse avisene ble brukt som virkemidler i den politiske debatten for å sverte politiske motstandere. Jødefiendtlige temaer ble brukt i agitasjon mot arbeiderbevegelsen og mot jødisk innvandring.

Lars Lyngstad Sunds masteroppgave *Aftenposten og "jødene"*⁵¹ belyser antisemittismen i den borgerlige avisen *Aftenposten*. Sund undersøker hva avisen skrev om jøder i perioden 1920-1925. Gjennom sine artikler uttrykte *Aftenposten* sin frykt for "bosljevijkjøder."

Einar Kjørven undersøker i sin hovedoppgave *Den Norske Israelsmisjonens syn på jødene i tidsrommet 1918-1942*⁵² i hvilken grad den kirkelige antijudaismen og den moderne antisemittismen påvirket Den Norske Israelsmisjonen. Jødene ble beskyldt for å stå bak "ideologiene" som svekket kirkens innflytelse og makt.

Oppgavens struktur

Oppgaven består av syv kapitler: to teorikapitler, fire empiriske kapitler og ett konklusjonskapittel.

De første to kapitlene er bakgrunnskapitler, som gjør rede den katolske kirkes rolle i utviklingen og spredningen av antisemittisme. I kapittel 1 gir jeg bakgrunnsinformasjon om den katolske kirke i Norge og dens representanter spesielt.

Kapittel 3 tar for seg tiden etter Første verdenskrig, da den jødiske befolkningen ble på det europeiske kontinentet utpekt som syndebukk for alle ulykker som rammet storsamfunnet. En av de alvorligste beskyldningene, med store konsekvenser for den jødiske minoriteten, var at de angivelig stod bak den russiske revolusjonen. Jeg spør om *St. Olav*-tidsskriftet var blant dem som beskyldte den jødiske minoriteten for å stå bak revolusjonære omveltninger i mellomkrigstiden?

Kapittel 4 viser at jødene ikke bare ble assosiert med kommunismen. Bildet av jøder med penger og av jøder som grådige og upålitelige, har dype røtter i den kirkelige kulturen. Ble *St. Olavs* jøde også omtalt som en grådig Judas, som bare brydde seg om seg selv og egne interesser?

⁵⁰ Kjetil Simonsens: *Den store "Jødebevegelse," Antisemittiske bilder av jøden i bondeavisene Nationen og Namdalen 1920-1925*. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2009.

⁵¹ Lars Lyngstad Sunds: *Aftenposten og "jødene."* En undersøkelse av holdninger til jøder uttrykt i *Aftenposten* fra 1920 til 1925. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2014.

⁵² Einar Kjørven, *Den Norske Israelsmisjonens syn på jødene i tidsrommet 1918-1942*. Hovedoppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2004.

Kapittel 5 dekker perioden fra Hitlers maktovertakelse i 1933 til begynnelsen av Anden verdenskrig. Nazismen holdt seg ikke bare innenfor den nye tyske staten, den spredte seg utover det europeiske kontinentet i ulike former. Antisemittismen blomstret igjen. Dette kapitlet viser hvordan *St. Olav* omtalte jødene i denne perioden som hadde skjebnesvangre konsekvenser for dem. Jeg spør om *St. Olav* ga et upartisk og objektivt bilde av den jødiske befolkningen i denne perioden? Og i hvilken grad de sluttet seg til nazistenes synspunkter på jøder og jødisk tilstedeværelse i Europa?

Kapittel 6 tar for seg *St. Olavs* syn på opprettelsen av en selvstendig jødisk stat i Det hellige land. Det var mange aktører og institusjoner i det europeiske samfunnet som ikke likte å ha jødene i eget land, men som samtidig ikke var begeistret for at jødene skulle flytte til Palestina og opprette en egen stat.

I kapittel 7 vil jeg oppsummere og konkludere når det gjelder problemstillingen.

2. BAKGRUNNSKAPITTEL : BEGREPSAVKLARINGER

ANTIJUDAISME OG ANTISEMITTISME

For å kunne forstå forholdet mellom den katolske kirke og jøder, er det nødvendig å avklare hva antisemittisme er og hvordan den har utviklet seg gjennom historien. I de følgende avsnittene vil jeg gjøre rede for hvordan den katolske kirke bidro til sin egen utvikling av antisemittismen og dens spredning. Det gjelder både den kirkelige antijudaismen som oppstod med kirkens grunnleggelse, og den moderne antisemittismen som utviklet seg i moderne tid fra 1800-tallet da store endringer både i samfunnet og i den kollektive bevisstheten begynte.

Definisjon

Begrepet antisemittisme ble introdusert av den tyske journalisten og forfatteren Wilhelm Marr i 1879. Dette nye begrepet antydte at det ikke var religion og irrasjonelle beskyldninger som styrte fiendtligheten ovenfor jøder, men rasjonelle aspekter som de biologiske, rasemessige og antropologiske.

I dag finnes det nesten uendelige mengder vitenskapelig litteratur og bøker som forsøker å gi en allmenn definisjon av antisemittisme. Definisjonene er mange og begrepet brukes på ulike måter av forskere, fag- og amatørhistorikere, politikere og journalister. Forklaringene er også i stor grad avhengige av faktorer som forfatterens ståsted, motivasjon bak skrivningen, faglige og personlige tilnærminger, landene og epokene som behandles osv.⁵³

Å gi et entydig svar og en allmenn definisjon som kan forklare fenomenet antisemittisme, er derfor fremdeles aktuelt.

En enkel definisjon er at ”antisemittisme står for jødehat”.⁵⁴ Det er ”hat mot jøder fordi de er jøder.”⁵⁵ Antisemittismen betrakter jødene kollektivt som en gruppe med negative og uforanderlige biologiske egenskaper som skiller dem fra andre nasjoner, sosiale og religiøse

⁵³ T. Berg Eriksen, H. Harket og E. Lorenz : *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo, N.W. Damm & Son AS, 2. opplag 2006: 7.

⁵⁴ Zygmunt Bauman: *Moderniteten og Holocaust*. Erasmus –serien i Vidarforlages Kulturbibliotek. Vidarforlaget 2005: 72.

⁵⁵ Eriksen, 2006.:7.

grupper og fra andre individer. Disse konstruerte og innbilte egenskapene som er basert på hat, fordommer og irrasjonalitet, er en sentral del av antisemittismen.⁵⁶ Ifølge Bauman skiller antisemittisme seg fra andre fiendskap i at den alltid gjelder relasjoner mellom en territorielt etablert majoritet og en hjemløs minoritet som alltid er den svakere part. Det er relasjoner mellom to grupper som aldri ”står overfor hverandre på likefot”.⁵⁷

Den amerikanske sosiologen Helen Fein har gitt en bred definisjon av antisemittismen som i dag er akseptert blant de fleste historikere:

I propose to define anti-Semitism as a persisting latent structure of hostile beliefs toward Jews as a *collectivity* manifested in *individuals* as attitudes, and in *culture* as myth, ideology, folklore, and imagery, and in *actions* –social or legal discrimination, political mobilization against the Jews, and collective or state violence – which results in and/or designed to distance, displace or destroy Jews as Jews. (Herein, it is assumed that Jews are people who are socially labelled as Jews as well as people who identify themselves as Jews, regardless of the basis of ascription.)⁵⁸

Fein beskriver antisemittisme som en latent struktur. Det vil si at den alltid er tilstede; antisemittismen ligger og ulmer under overflaten og venter på å stige opp under bestemte politiske, sosiale og økonomiske omstendigheter og kontekster. Ifølge Fein kommer antisemittisme ikke bare til uttrykk gjennom individers holdning, men også gjennom kultur, tidsskrifter og aviser som er subtile midler for formidling av antijødiske holdninger. Feins definisjon understreker også at jødene ikke ble sett på som individer, men som en definert gruppe, et kollektiv med medfødte og bestemte negative egenskaper som er uforanderlige og karakteristiske for dem. Antisemittismen angriper jødene kollektivt fordi de er jøder. Den vil ”distansere” jødene og flytte dem bort fra ”oss”. Fein bruker begrepet antisemittisme om alle former for fiendtlighet vis-à-vis jødene gjennom historien. Hun skiller ikke den kirkelige antisemittismen fra den moderne antisemittismen som andre historikere, blant andre Hannah Arendt.⁵⁹

⁵⁶ Eriksen.2006: 7-11.

⁵⁷ Bauman: 2005: 72.

⁵⁸ H. Fein: *Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions*, i H. Fein (red.), *The Persisting question, Sociological Perspectives and Social Context of Modern Antisemitism*, Walter de Gruyter, Berlin 1987:67.

⁵⁹ Se: Hannah Arendt: *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt, Brace and Company New York, 1951.

Historiker David Kertzer har lignende oppfatning som Fein, for ifølge ham finnes det ikke en tydelig linje mellom antijudasime og antisemittisme. Både anti-semittisme og anti-jødiskhet brukes om hverandre.⁶⁰

Det er imidlertid viktig å understreke at ikke alle negative holdninger som er rettet mot jøder skyldes jødehat som historiker Vibeke Kieding Banik påpekte, kan det også forekomme at en avsender kan gi uttrykk for holdninger som han/hun ikke selv oppfatter som jødefiendtlige, eller ikke gjenkjenner det anti-semittiske innholdet av men som blir oppfattet som sådan av andre.⁶¹

I denne oppgaven har jeg valgt å anvende Fins definisjon av antisemittisme, nemlig som kulturelt fenomen som manifesterer seg gjennom holdninger hvor begge begrepene antijudaisme og antisemittisme glir inn i hverandre, og hvor begge viser til en irrasjonell og negativ oppfatning av jødene. Feins definisjon gir også en bred forståelse av hvordan antisemittisme kan forekomme på forskjellige nivåer og i mange ulike former, uavhengig av ideologi og historisk situasjon.

Den kirkelige antijudaismen

Siden min oppgave handler om den katolske kirke tar jeg for meg likevel å forklare antijudaismen som begynte å utvikle seg med kirkens grunnleggelse.

Begrepet antijudaisme betegner, som ordet antyder, kristnes fiendtlighet mot jøder og jødedommen. Fra kristendommens begynnelse fant det sted en rivaliseringen og spenningen mellom kristendommen og jødedommen, og fra første stund ble kirke og synagoge bitre religiøse rivaler som kjempet om å vinne innpass hos hedningene og lokke dem til sin tro.⁶² Det mest fremtredende og grunnleggende trekket ved den kristne antijudaismen var at den jødiske befolkningen ble gjort kollektivt ansvarlig for Kristi død.⁶³ Jødene drepte Guds sønn. Da romerne ødela Templet i år 70 e.Kr. og fordrev jødene fra Jerusalem og Palestina, så

⁶⁰ Kertzer,2001: 205-206.

⁶¹ V. Kieding Banik: *Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge*.I B. Hagtvat, N.Brandal og D.E. Thorsen: *Folkemordenes svarte bok* . Oslo 2014: 376.

⁶²Léon Poliakov: *Rasisme*. Det Norske Samlaget. Oslo, 1978 :42.

⁶³Poliakov 1978: 42.

kristne på det som Guds straff, og i kristne øyne ble jødene sett på som ofre for sin blindhet og sine egne ugjerninger.⁶⁴ De måtte lide fordi de ikke erkjente Kristus som Messias og fordi de forkastet den kristne lære om Jesus som Guds sønn.⁶⁵

I kristne øyne mistet jødene med dette den historiske retten til det hellige land.⁶⁶ Kristne så på seg selv som seierherrer og lovlige arvtagere av den nye Israel.⁶⁷ Kirken seiret over synagogen.

Jødernes diaspora og alle ulykkene som rammet den jødiske befolkningen var bevis på at jødene var under Guds forbannelse, hevdet Kirken. Den amerikanske teologen Robert Andrew Everett mener at Kirkens lære om jødene som Guds ofre i stor grad skulle gjøre de kristne likegyldige til jødernes lidelser.⁶⁸ Jødene var ofre for en guddommelig forbannelse, slik de kristne tolket det.⁶⁹ Fortellingene om jødene som blinde og onde, jødene som Kristi mordere og kristendommens hatere, fikk innpass i Det nye Testamente og hos kirkefedrene. Den katolske kristne antisemittismen ble gjennom gudstjenester, litteratur, dogmer og ritualer godt festet i de kristnes bevissthet og har blitt bevart til våre dager.⁷⁰

Uansett senere religiøse motsetninger og teologiske fordømmelser hadde den teologiske antisemittismen likevel liten påvirkning på jødernes stilling i det kristne Vesten i den *tidlige* middelalderens tid, ifølge historiker Poliakov.⁷¹ Kristne og jøder levde side om side, de hadde daglig sosialt samkvem med hverandre, blandede ekteskap var ikke uvanlig og det var heller ikke så sjelden at kristne omvendte seg til den jødiske tro. Fra kirkelig hold ble det derimot laget stadig strengere regler og religiøse lover når det gjaldt omgang med jødene. På kirkemøter og konsiler kom Kirken med antijødiske lovverk som skulle beskytte og redusere jødernes negative innflytelse på kristne.

Professor i idéhistorie Trond Berg Eriksen hevder også at det i tidlig middelalder ikke fantes demonisering av jødene eller voldelige aggresjoner rettet mot dem, noe som ble helt karakteristisk i høymiddelalderen.⁷² Det som karakteriserte den tidlige middel-alderperioden var gjensidig religiøs avvisning og gjensidig animositet, og en ideologisk kamp om hvilken

⁶⁴ Eriksen, 2006:27.

⁶⁵ Eriksen, 2006:27.

⁶⁶ Lausten, 1992:31.

⁶⁷ Bauman,2005: 73.

⁶⁸ Robert A. Everett : *A Reply to Hyam Maccoby's . The Sacred Executioner. Rev. Robert A. Everett I The Originis of the Holocaust: Christian Anti-Semitism*, Edited by: Randolph L. Braham. The Institute for Holocaust Studies Of The City University of New York. 1986: 31-45.

⁶⁹ Everett 1986: 37.

⁷⁰ Gavin I. Langmuir: *History, Religion, and Antisemitism*. University of California Press. Berkeley Los Angeles Oxford, 1990: 306.

⁷¹ Poliakov, 1978: 43.

⁷² Eriksen:, 2006: 35.

religion som var den rette, hevder Eriksen. Han mener at det først var på 1000-tallet at jødernes stilling ble forandret og dramatisk forverret.⁷³

Med korstogene kom et vendepunkt for den jødiske befolkningen i det vestlige Europa. Historiker Gavin Langmuir mener at kristen religiøs mentalitet ble endret og at kristne begynte å tenke på Jesus ikke bare som en fjern og allmektig guddom på himmelen, men som et menneske.⁷⁴ Han var et menneske som led og døde på korset. Ifølge Langmuir fikk denne oppfatningen stor betydning for kristnes forhold til jøder og deres religion. Kristne begynte å se på jødene i sitt nærvær som etterkommere av dem som torturerte og drepte deres gud, og da pave Urban II kalte de kristne til å frigjøre Kristi grav og Jerusalem fra hedninger i år 1096, var responsen enorm.⁷⁵ Hedninger var ikke bare muslimer som okkuperte Det hellige land, hedninger var også jødene som var skyld i Kristi lidelse og drap. Korsfarere vendte derfor sitt raseri og sin aggresjon mot jøder i de europeiske landene. Pogromer brøt ut og store mengder jøder ble massakrert og tvunget til omvendelse. Som resultat av denne religiøse fanatismen ble det under det første korstoget i 1096 drept mer enn 10.000 jøder bare i Tyskland og Nord-Frankrike.⁷⁶

I kjølvannet av korstogsbevegelsene dukket det opp nye og frem til ukjente anklager rettet mot jødene. De ble beskyldt for å drive med ritualmord på kristne barn og for å drikke blodet deres blod i religiøse ritualer. De ble beskyldt for spredning av syk-dommer og forgiftning av brønner. Den katolske teologen Ruether mener at disse nye beskyldningene bygget opp på ren fantasi ble brukt til å rettferdiggjøre kristnes fanatisme og brutalitet under korstogene.⁷⁷ Jo mer jødene ble demonisert, jo lettere ble det for de kristne å unnskyldte sine forbrytelser. Historiker Robert Chazan hevder at de nye, irrasjonelle beskyldningene hadde store konsekvenser for den jødiske befolkningen og deres stilling blant de kristne. Sistnevnte så nå ikke lenger bare på jødene ikke som religiøse fiender og etterkommere av dem som drepte Kristus. Nå ble jødene selv mordere som drepte sine kristne naboer og deres barn. De

⁷³ Eriksen, 2006: 35- 36.

⁷⁴ Gavin I. Langmuir, 1990:289-290.

⁷⁵ Langmuir, 1990: 290.

⁷⁶ Robert S. Wistrich : *The Longest Hatred*, London •Thames Methuen, 1991:23

⁷⁷ Rosemary R. Ruether: *The Theological Roots of Anti-Semitism*, i : *The Persisting Question. Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*. Edited by Helen Fein, Walter de Gruyter. Berlin. New York 1987: 23-46.

var en ”dødelig fare.”⁷⁸ Dette resulterte i massehysteri og massakrer på mange jøder opp gjennom årene.⁷⁹

Med sine vedtak og avgjørelser bidro den katolske kirke til at den jødiske befolkningen kom i stadig fokus og til at deres stilling ble stadig forverret. Det 4. Lateran-konsilet i 1215 fikk store konsekvenser for jødene. Kirken ville beskytte de kristne, noe som innebar å sperre jødene i ghettoer og skilles dem fra de kristne med en særegen drakt. Konsilet vedtok videre at brødet og vinen under den hellige messen gjennomgikk en forvandling til det virkelige Kristi legeme og blod. For kristne ble dermed nattverds-brødet legemet til den ekte Kristus. Nå ble jødene beskyldt for å stjele nattverdsbrødet og for å skjende og skade det fordi det var Kristi legeme. Som en følge av dette og andre fabrikkerte historier gikk jødene fra å være en tolerert minoritet til å bli fiender av det kristne og sivile samfunn.⁸⁰

Langmuir hevder at for den katolske kirke var disse stereotypene en mobiliserende faktor. Alle som så på forvandlingen av nattverdsbrødet med skepsis ble nå overbevist da jødene begynte å stjele nattverdsbrød for å angripe Kristi legeme.⁸¹ Hver gang den katolske kirke følte den befant seg i en presset situasjon eller truet av noen, ble disse mytene gjenopplivet. Kristendommen brennemerket jødene med det som viste seg å være et uutslettelig stigma – et stigma som ikke ble utvisket verken av tiden eller av hendelser.⁸²

DEN KATOLSKE ANTISEMITTISMEN GJENNOM DET 19. OG 20. ÅRHUNDRET

I motsetning til den moderne antisemittismen kunne jødene under den kristne antijudaismen redde seg ved å omvende seg til kristendommen. Denne muligheten fantes ikke senere, under den nye antisemittismen som dukket opp på midten av 1800-tallet som en følge av politiske, økonomiske og sosiale omveltninger i det europeiske samfunnet. Den nye

⁷⁸ Robert Chazan: *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, University of California Press. Berkeley/Los Angeles/London. 1997:125- 134.

⁷⁹ Chazan, 1997: 125-134.

⁸⁰ Frank J. Coppa: *The Papacy, The Jews, and the Holocaust*, The Catholic university of America Press • Washington, D.C.2006: 17.

⁸¹ Langmuir: 1990: 300.

⁸² Saul Friedländer: *The Years of Persecution. Nazi Germany & the Jews 1933-1939*, Phoenix 2007: 83.

antisemittismen var økonomisk, politisk og nasjonalistisk og, fra det 19. århundret,- rasistisk begrunnet. Den fremhevet forskjellen mellom jøder og ariske folk, en "genetisk" forskjell som naturligvis ikke kunne forsvinne med omvendelse til kristendommen. Nå ble jødene sett på som en egen rase med negative og medfødte egenskaper, en farlig rase som truet andre raser og nasjoner.

Store politiske og sosiale begivenheter som den franske revolusjon i 1789, revolusjonene i 1848, industrialisering, urbanisering, parlamentarisme, vitenskapens frammarsj, kommunismen, kapitalismen, demokratiske systemer og mye mer forandret det europeiske samfunnet radikalt. Endringene var dramatiske og for mange traumatiske på grunn av utryggheten som oppstod da den tradisjonelle orden og tradisjonelle verdier gikk i oppløsning.

I følge filosofen Adorno skapte endrede samfunnsforhold ikke bare utrygghet og redsel, men også desorienterte og forvirrede mennesker med behov for å finne syndebukker; et hatobjekt for den nye situasjonen de befant seg i.⁸³ Det fant de i jødene; "den mobile fordømmen" som Adorno beskrev dem.⁸⁴ Jødene representerte alt man "mislyktes med, hatet og ble truet av. De var samtidig kommunister og kapitalister, de stod bak liberalismen og parlamentarismen. De var skyldige i tradisjonens forfall."⁸⁵ Antisemittismen gjorde den jødiske befolkningen til gjenstand for alt man "mislikte, fryktet og foraktet".⁸⁶

Sosiale og politiske dramatiske endringer som førte til modernitetens fremvekst og samfunnets sekularisering, hadde stor innvirkning på den romersk-katolske kirke som mistet sin privilegerte posisjon i det vestlige verden. Kirkens økonomiske og politiske makt sank og den ble i tillegg rammet av mange omfattende restriksjoner. Også i katolske land som Frankrike og Italia, med sekularisering av det offentlige livet, var Kirken blitt skjøvet til side.

Ettersom den jødiske emansipasjonen, som begynte med den franske revolusjonen i 1789, falt sammen med disse traumatiske omveltningene, ble jødene ansett som medskyldige i at det harmoniske forholdet mellom Kirken og samfunnet gikk i oppløsning. For den romersk-katolske kirken representerte jødene skremselsbildet av det moderne og sekulariserte samfunnet der kirke og stat var adskilt. De mange sekulært anlagte jødene representerte den

⁸³ Theodor W. Adorno : *The Authoritarian personality*, Wiley Publishers, New York 1960: 609-627

⁸⁴ Adorno, 1960: 610.

⁸⁵ Lorenz,2006: 288.

⁸⁶ Max Wenreich: *Hitler's Professors: The part of Scholarship in Germany's Crime against the Jewish people*, New York, Yiddish Scientific Institute, 1946:28.

forhatte liberalism, rasjonalism, sosialism og skeptisism som ble fordømt i Pius IXs encyklika i 1864. De nye ideologiene truet alt Kirken stod for og ble betraktet som produkter av jøder og jødedommen.⁸⁷ Jødene var personifikasjonen av alle onder av den moderne tiden, og derfor ville den katolske kirke ha tilbake den gamle ordenen og jødene tilbake i ghettoene, stedet man trodde var guddommelig forordnet til dem.⁸⁸

Den katolske kirke satte i gang en voldsom anti-jødisk kamp som ble ført i pennen av katolske skribenter, aviser, tidsskrifter, publikasjoner og gjennom katolske partier som var viktige talerør for den katolske antisemittismen. Pavens uoffisielle aviser og talerør, *Civiltà cattolica* (1850) og *L'Osservatore romano* (1861), førte en langvarig og hissig anti-jødisk kampanje med grove antisemittiske artikler som varte frem til andre halvdel av det tyvende århundret.⁸⁹ Avisene advarte mot de moderne og sekulære jødene og den moderne jødedommen, og fremstilte dem som onde konspiratører som i partnerskap med frimurerne gjorde djevelens verk.⁹⁰ Den katolske presse oppfordret ikke til hat, men oppfordret samfunnet og de kristne til å beskytte og forsvare seg mot den jødiske intellektuelle og åndelige negative innflytelsen.

Den katolske kirken og pavene var fullstendig klar over viktigheten av å ha en kirke og forbandt pressen med en måte å påvirke folkeopinionen på.⁹¹ *Civiltà cattolica* og *L'Osservatore romano* var blitt forbilder for andre katolske blad over hele den katolske verden, og ble også ofte sitert og referert i *St. Olav*-tidsskriftet i Norge. I den franske katolske avisen *La Croix*, som skilte seg fra andre katolske aviser med sine mer livlige artikler beregnet på et bredt publikum og med rike illustrasjoner, oppfordret sine lesere til å beskytte den franske katolske nasjon fra den jødiske faren.⁹² Jødene var fremmede som truet fedrelandet, varslet avisen, som beskyldte dem for å stå bak revolusjonære sammensvergelses, spredning av sekularisme og liberalisme. I Østerrike som i Frankrike ble selve nasjonen identifisert med katolisismen, og jødene ble sett på som fremmede og som nasjonale fiender som truet alt og alle.

Pave Leo XIII (1878- 1903) velsignet Wiens borgermester Karl Lueger (1844-1910) og hans kristensosiale parti for å ta opp kampen mot jødene liberalisme og deres negative åndelige

⁸⁷ Michael A Meyer: *German –Jewish history in Modern Times*, vol. 4, New York, 1998: 197.

⁸⁸ Kertzer, 2001:13.

⁸⁹ Kertzer: 2001: 206.

⁹⁰ Kertzer, 2001: 13.

⁹¹ Kertzer: 2001:133.

⁹² Kertzer: 2001:171-175.

innflytelse som truet kirkens stilling i landet. Borgermesterens parti hadde oppfordret til boikott av jødiske butikker og ekskludering av jødene fra statlige stillinger, og i Vatikanets øyne kunne Det kristensosiale parti tjene som et godt eksempel for andre i den katolske verden.⁹³

Den katolske presten Sebastian Brunner og hans etterkommer Albert Wiesinger førte en hard antijødisk kampanje i Østerrike gjennom den katolske avisen *Wiener Kirchen-zeitung*, et viktig talerør for kirkens antijødiske holdninger.⁹⁴ De varslet også om den store jødiske faren for det katolske Østerrike, og avisen assosierte generelt jødene med nesten alt kirken oppfattet som negativt og truende.

I Tyskland anklaget den katolske kirke og katolikker jødene for å være pådrivere og Bismarcks allierte i en "Kulturkamp" (1871-1878) rettet mot den katolske kirkes politiske innflytelse i samfunnet.

Takket være den katolske kirke og katolske skribenter ble de gamle stereotypene om jødene gjenopplivet, de ble mobilisert og rørt sammen med moderne antijødiske anklager.⁹⁵ Den katolske teologen og professoren Rohling bidro med sin bok *Der Talmudjude* i 1871 til at myten om jødernes ritualmord fikk nytt liv etter 700 år. Boka fikk alvorlige konsekvenser for den jødiske befolkningen, som igjen og i det 19. århundret ble innkalt til rettssalene. Under ritualmordprosessen i Tisza- Eszlar i 1882/1883, der femten ungarske jøder stod anklaget for drap på kristne barn, vitnet professor Rohling om jødernes bruk av kristent blod til sine religiøse formål. Han hevdet at Talmud oppfordret til å hate kristne og kristendommen, og til å ta i bruk alle midler for å skade og ødelegge dem.⁹⁶ Ritualmordprosesser både i Østerrike og Tyskland vakte stor oppsikt i befolkningen, særlig på landet, og førte til at den jødiske befolkningen igjen ble utsatt for voldelige angrep og raseri.⁹⁷

Myten om den jødiske sammensvergelsen for å utrydde kristendommen og ta over verden ble forsterket med boka *Zions Visers Protokoller*. Selv om protokollene ble avslørt som en forfalskning og et rent plagiat av flere litterære verk, blant annet Maurice Jolys *Dialogen i*

⁹³ Kertzer,2001: 196.

⁹⁴ Lorenz,2006:,312-315.

⁹⁵ Lorenz,2006:, 293

⁹⁶ Lorenz, 2006:313.

⁹⁷Shmuel Almog: *Nationalism& Antisemitism in modern Europe 1815-1945*, Pergamon press,1990:38.

helvete mellom Machiavelli og Montesquieu, fikk myten om jødernes verdens-konspirasjon stor utbredelse i sentral- og Vest-Europa. Boka fant god grobunn i kretser innenfor den romersk-katolske kirke der katolske prelater, prester og den katolske pressen var de viktigste formidlerne av protokollene.⁹⁸ En av de mest kjente talsmennene for *Zions Visers Protokoller* i den romersk-katolske kirke var den franske presten Ernest Jouin, som oversatte boken til fransk og som viet sitt liv til å varsle katolikker om den jødiske faren som truet kirkens og kristendommens eksistens. Han var besatt av tanken om en jødisk-frimurerisk konspirasjon, og det var Jouin som ifølge Kertzer tok begrepet jødisk-frimurerisk konspirasjon i bruk.⁹⁹ Både pave Benedikt XV og Pius XI uttalte seg anerkjennende om Jouin, som i privat audiens med pave Pius XI fikk ros for å bekjempe ”vår moralfiende.”¹⁰⁰

Den katolske pressen og de katolske partiene var midler til å mobilisere kristne og formidle Vatikanets synspunkter om aktuelle politiske og religiøse hendelser og de var redskaper til å bekjempe jødeliberalismen og jødernes negative innflytelse på kultur og samfunn.

Historikere Einhart Lorenz og Saul Friedländer hevder at den katolske antisemittismen var preget av tvetydighet.¹⁰¹ Den romersk-katolske kirken tok avstand fra rasebasert antisemittisme, som den anså som uforenlig med kirkens universalisme og katolisismens bud om nestekjærlighet. Samtidig bekjempet Kirken det den anså som jødisk innflytelse i økonomien og kulturlivet i samfunnet. Kirken distanserte seg fra ødeleggelse av jødernes butikker, men oppfordret til boikott av dem fordi boikottaksjonene ble fremstilt som en legitim og ikke-voldelig forsvarsstrategi mot jødernes økonomisk dominans.¹⁰² Kirken tok også avstand fra vold og overgrep mot jøder, men erkjente samtidig at alle hadde rett til selvforsvar og kunne ta i bruk nødvendige midler for å beskytte sine legitime interesser.¹⁰³ Derfor ble fysisk overgrep, og til og med pogromene mot jødene, tolket inn i en kristen etisk ramme og framstilt som et legitimt og nødvendig selvforsvar mot jødernes dominans i det intellektuelle og økonomiske livet.¹⁰⁴

⁹⁸ Kretzer: 2001:264.

⁹⁹ Kretzer: 2001: 267-269.

¹⁰⁰ Kertzer 2001: 269.

¹⁰¹ Friedländer, 2007:251.

Einhart Lorenz og Isabela A. Dahl: *Polen og Øst –Europa i mellomkrigstiden* i Berg-Eriksen, Trond, Harket, Håkon og Lorenz Einhart . *Jødehat. Antisemittismens historie fr; antikken til i dag*. Oslo: N.W.Damm& Søn, 2. opplag 2006: 425-428.

¹⁰² Lorenz og Dahl, 2006: 425.

¹⁰³ Friedländer ,2007: 216, 251.

¹⁰⁴ Einhart Lorenz og Isabela A. Dahl: 2006: 424

Ifølge den amerikanske historiker James Carroll var den katolske antisemittismen ikke bare levende og farlig under korstogene og under inkvisisjonen, men i det kritiske moderne øyeblikket.¹⁰⁵

Med andre ord så Vatikanets hierarki en mobiliserende faktor i antisemittismen til å samle katolikker, forsterke deres tro og til å skape en politisk effektiv kraft for å stanse alt som ble ansett som negativt og truende for kirken, særlig den forhatte sekularismen.¹⁰⁶

¹⁰⁵ James Carroll: *Constantine's Sword : The Church and the Jews. A History*. Houghton Mifflin Company, Boston · New York, 2001: 465.

¹⁰⁶ Kertzer:2001:188.

Kapittel 3.

Revolusjonære jøder og kirkeforfølgelser

Innledning

Shmuel Almog hevder at to hendelser i 1917; den russiske revolusjonen og Balfour-erklæringene, førte til at det jødiske spørsmålet dukket opp på den internasjonale scenen.¹⁰⁷ Selv om disse hendelsene ikke hadde noe med hverandre å gjøre, ble de sett på som to sider av samme sak. Begge ble knyttet til den jødiske befolkningen, og begge ble tolket som jødisk internasjonal verk.¹⁰⁸

Aldri før hadde verden snakket så mye om jødene som i denne perioden og under disse omstendighetene. Revolusjonen ble tolket som jødernes hevn for århundrers under-trykkelse under tsarregimet, og meldingene om de bolsjevistiske ugjerningene var skremmende.¹⁰⁹ Folks fantasi ble satt i sving og forestillingen om jødene som en internasjonal sammensvergelse, hvis mål var å utrydde kristendommen, ødelegge den etablerte orden og overta verdens dominans, fant grobunn.¹¹⁰

Det var et faktum at det blant de revolusjonære var en betydelig del med jødisk herkomst. Men de assimilerte jødene brøt alle bånd med samfunnet de kom fra, hevder Poliakov.¹¹¹ Den bolsjevistiske revolusjonen var ikke noen jødisk revolusjon. Verken den russiske revolusjonen eller andre revolusjonære omveltninger som fant sted i det 20. århundre hadde noe med det jødiske å gjøre.¹¹² Men *myten* om jødene som kommunister og bolsjeviker som ville overta verden rundt seg, spredte seg utenfor russiske grenser.

Med den russiske revolusjonen fikk den romersk-katolske kirke og Vatikanet sin største fiende: den "gudløse kommunismen" som truet å tilintetgjøre både kristendommen og den katolske kirke, og som ble assosiert med jøder og jødedommen.¹¹³ Dette kapitlet skal vise hvordan det katolske tidsskriftet *St. Olav* omtalte og fremstilte den bolsjevistiske revolusjon og andre revolusjonære omveltninger som fant sted i denne perioden

¹⁰⁷ Almog, 1990:99.

¹⁰⁸ Almog:1990: 99.

¹⁰⁹ Almog: 1990:79.

¹¹⁰ Saul Friedländer: *The years of persecution.Nazi Germany&the Jews 1933-1939*.Phoenix 2007: 90

¹¹¹ Poliakov: 1978:94.

¹¹² Almog,1990: 81.

¹¹³ Kertzer, 2001:14.

for sine lesere. I tillegg vil vi se hvordan *St. Olav i kjølevannet* av jødeforfølgelser i Polen og i forbindelse med opphevelsen av jesuitparagraffen i 1925 anklaget jødene for å være bolsjeviker og for utbredelsen av sine ideer i landet.

”Ingen revolution blev foranstaltet, utenat jøderne spillet hovedrolle”¹¹⁴

I flere av *St. Olavs* artikler kommer det veldig tydelig frem at den russiske revolusjonen hadde jødisk karakter, og i den usignerte artikkelen *Israelmissionen* i 1920, som *St. Olavs* redaksjon etter alt sannsynlighet selv stod bak, kan vi lese:

[...] at bolsjevismen med sine uhyrligheter, som brakte skrekk og mord og ran over Russland, og som ville drukne hele kristenhet i en strøm av blod, hadde opphav og ble ledet av jødene.¹¹⁵

Som vi ser ble den russiske revolusjonen ansett som en rent jødisk revolusjon og som jødernes effektive middel til å overta makten og tilintetgjøre kristendommen. Ordene som ble brukt av *St. Olav* var skremmende. Blod, skrekk, ran og lidelse ble identifisert med jødene. Situasjonen i Russland ble beskrevet som apokalyptisk. Man kan bare tenke seg hvilken negativ virkning en slik beskrivelse av den jødiske befolkningen hadde på *St. Olavs* lesere, for eksempel på en katolsk hustru eller en arbeider ved Porsgrund Porselensfabrikk. Det må ha vært lett å forestille seg at ”de grusomme bolsjevijkødene” var på vei for å erobre Norge og drukne den kristne befolkningen i en strøm av blod. Beskrivelsene var egnet til å skape og forsterke en oppfatning om jødene og jødedommen som ondskapsfulle og ødeleggende, et element som truet trygghet og orden.

Forestillingen om jødene som en makt som ville ødelegge kristen sivilisasjon og overta verdensherredømmet ble forsterket av boka *Sions vise protokoller*. Den ble spredt i den vestlige verden på 1920 tallet og selv om boka skulle bli avslørt som et falskneri i 1921 kom den ut i flere millioner eksemplarer.¹¹⁶ Den ble oversatt til en rekke språk, blant annet tysk, engelsk, fransk, italiensk og norsk og var en bestselger - bare Bibelen ble trykket i større opplag.¹¹⁷

¹¹⁴ *St. Olav: Kirken og den jødiske fare*, 1920:18-20.

¹¹⁵ *St. Olav: Israelmissionen*, 1920: 358.

¹¹⁶ Friedländer: 2007:94.

¹¹⁷ Harket, 2006: 362.

Sions vise protokoller fikk godt feste ikke bare i europeiske nasjoner, men også på den andre siden av Atlanteren, særlig i USA. Der publiserte Henry Fords avis *The Dearborn Independent*, en serie artikler om jødisk verdenssammensvergelse.¹¹⁸ Protokollene ble fremsatt som forklaring på alle politiske, økonomiske og sosiale problemene i samfunnet. Bak alle nasjonale ulykker stod jødernes sammensvergelse. Almog hevder at *Sions vise protokoller* hadde så fruktbare vekstvilkår fordi den hevdet at alle nasjoner verden over ble truet av den samme fienden.¹¹⁹ Gamle og nye myter og fantasier om jødene ble samlet i Protokollene, som hentet inspirasjon fra en rekke katolske skribenter. Den franske jesuitten Abbé Barruel (1741-1820) var bokens inspirasjon når det gjaldt den angivelige jødisk-frimurerske sammensvergelsen. Og Henri-Roger Gougenot des Mousseaux, som anklaget jødene for å stå bak hemmelige internasjonale organisasjoner og som hevdet at jødene hadde en konspiratorisk plan for å undergrave den vestlige kristne sivilisasjon, ble sitert i boka.¹²⁰ I samme nummer i *St. Olav i 1920* stod en annen artikkel på trykk som bar tittelen *Kirken og den jødiske fare*. Den hevdet at alle revolusjonære omveltninger i det europeiske samfunnet - fra den franske revolusjonen til den russiske og til revolusjonene i Tyskland og Ungarn - ble ledet av jødene og ”Den internasjonale jødernes liga.” ”Ingen revolution blev foranstalet, utenat jøderne spilte hovedrolle”, hevdet artikkelen, som så på revolusjoner som jødernes effektive instrument til å fjerne den forhatte monarkiskstyreform, og til å etablere en republikansk statsform der det jødiske folket kunne ha den ledende rollen. Jødene forakter monarkier, fortsetter artikkelen videre, fordi de gamle elitene satte jødene i ghettoer og holdt en fast grep på dem.¹²¹ Med revolusjon og store omveltninger ville de gamle elitene bli brutt ned, og jødene og jødedommen kunne komme til overflaten og overta politisk og økonomisk makt.

St. Olav beskyldte jødene for å være pådrivere i ødeleggelsen av den gamle samfunns-orden som var dominert av kirkelige og adelige eliter. Det var jødene som ville knuse den etablerte maktstrukturen, og med revolusjoner kunne jødene og jødedommen utvikle seg til en internasjonal maktfaktor som truet alt og alle, mente den samme artikkelen *Kirken og den jødiske fare*. som også hevdet:

En mæget fiendtligsindet stat brer sig snart sagt gjennom hele Europa,
en stat som stadig ligger i kamp med alle andre og som i mange ting

¹¹⁸ Norman Cohn: Warant for genocide. *The myth of the Jewish worl-conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*. Eyre & Spottiswoode. Lodon 1967: 158

¹¹⁹ Almog: 93-96

¹²⁰ Harket, 2006: 368-369

¹²¹ St. Olav: *Kirken og den jødiske fare*, 1920: 18-20

trykker frygteglig tungt paa borgerne: det er jødedommen.¹²²

Av dette sitatet blir det synlig at jødene og jødedommen ble sett på en universell trussel: mot kristendommen, mot den katolske kirke og mot det hele europeiske samfunnet. *St. Olav* henvendte seg gjennom sine artikler ikke bare til katolikker og katolske land, men til alle kristne og alle nasjonale stater og politiske myndigheter. *St. Olavs* appell mot jødene og jødedommen ble rettet mot alle fordi de angivelig hadde den samme fienden: jødene og jødedommen. Alle måtte samle og mobilisere sine krefter for å bekjempe denne felles fienden som utviklet seg til å bli en internasjonal maktfaktor.

David Kertzer hevder at også Vatikanet i sin anti-jødiske kampanje fremhevet jødene som en universal fiende, en felles fiende av kirken og kristendommen, og fiende av enhver nasjon og enhver kristen.¹²³ Almog mener at alle revolusjonære omveltninger ble oppfattet som ”jødenes revolusjon” og at de angivelig var rettet mot alle nasjoner og mot den etablerte samfunnsorden overalt.

Et annet moment i jødenes disfavør og som *St. Olav* i ovennevnte og andre artikler fremhevet, var jødenes internasjonalisme. Som Bauman påpekte ble jødene oppfattet som en ”ikke-nasjonal nasjon”. De var etter sigende en internasjonal nasjon, spredt overalt og som sådan var det ikke plass for dem innenfor nasjonale stater.¹²⁴ Og ikke bare ble de ansett som ”de andre” innenfor den nasjonen de bodde i og derfor tilhørte, men de ble fremstilt og betraktet som indre fiender som undergravet enhver nasjon.¹²⁵ Angivelig var de oppfattet som *mestere* i å ødelegge samfunnet innenfra. Jødene som en subversiv og undergravende element som ville tilintetgjøre vår sivilisasjon var vanlige temaer i katolske publikasjoner ifølge Kertzer.¹²⁶ Jødene var den skjulte fienden som stod bak alle hemmelige, konspiratoriske og okkulte organisasjoner som finnes verden over, mener Saul, og beskrev dem som ”manipulatorer par excellence”.¹²⁷

Ifølge Almog ville jødene under den russiske revolusjonen lure hele verden med sine ikke-jødiske navn. At jødiske bolsjevikledere av sikkerhetsmessige årsaker tok ikke-jødiske navn ble tolket som et forsøk på å skjule revolusjonens jødiskhet. Men deres jødiske navn ble

¹²² St.Olav: *Kirken og den jødiske fare*, 1920:18-20.

¹²³ Kertzer: 2001: 9.

¹²⁴ Bauman,2005: 92.

¹²⁵ Bauman, 2005: 92.

¹²⁶ Kertzer, 2001: 133-151.

¹²⁷ Friedländer, 2007:84.

avslørt i pressen verden rundt.¹²⁸ *St. Olav*-tidsskriftet føyde seg inn i rekken av dem som la stor vekt på at det fantes jødiske personer blant lederne i bolsjevikpartiet og i den sovjetiske revolusjonsregjeringen. For å bevise jødernes deltagelse i revolusjonen ble ledende bolsjeviker omtalt både med sine russiske og sine jødiske navn, og i tillegg med sin nasjonalitet og sin stilling. Vi kan lese at Bronstein Lev Davidovitsj Trotskij var født som Lev Davidovitsj Bronstein proklamerte ”den 6. og 7. november den bolsjevistiske revolusjonen,”¹²⁹ og at han var kommissær for ”krigs-og-marinevæse.” Hans disipler var i full aktivitet utenfor russiske grenser.¹³⁰ Jøden Sinovjev (Apfelbaum) hadde ansvar for å frigjøre Russland fra religionen,¹³¹ og var den mektige presidenten for den tredje internasjonale som hadde som oppdrag å bolsjevisere hele verden.¹³² Jagoda Herscel Jahuda ble beskrevet som en av Stalins aller nærmeste venner, en fanatisk tilhenger av den kommunistiske ideologi og en skruppelløs jeger etter revolusjonære motstandere.¹³³ Lev Kamenov jøde satt i Moskva-Sovjets ledelse, mens Karl Radek var Lenins propagandaminister.¹³⁴ Jøde Jarislavsky Gubelmans hadde som oppgave å lede den antireligiøse virksomheten både i Sovjet-Russland og i den kristne verden.¹³⁵ For ytterligere å forsterke inntrykket av at bolsjevikenes mål var å erobre hele verden ved å ødelegge kristendommen og spre sine ideer verden rundt, siterte *St. Olav* en del av Jaroslavsky (Gubelmans) tale i artikkelen *Forførende tale* fra 1937 :

Kamerater!

Religionshistorien er historien om den avskyeligste forbrytelse mot menneskeheten. Det betydningsfulle ved vår kamp er at vi er de første som er begynt å bygge et nytt samfund som forneker Gud og religionen. Vi er stolt at vi har rensket vårt herlige sosialistiske fedreland fra overtroens, uvidenhets dumhetens og den åndelige alkohols åk- med andre ord fra religionen. Og det er vår klippefaste overbevisning at vi også vil befri hele verden!¹³⁶

At det var bare jødene som nøt godt av de revolusjonære omveltningene, og at jødene skapte bolsjevismen til egen fordel, trykket *St. Olav* i en artikkel under tittelen *Russlands virkelige herrer*. Her ble det presentert en meget detaljert liste over personer som på den tiden utgjorde Russlands bolsjevikstyre. Personer med jødisk bakgrunn var i flertall overalt. I

¹²⁸ Almog1990: 79.

¹²⁹ *St. Olav: Den siste av Leninas venner, 1937:365.*

¹³⁰ *St. Olav: De gudløse-vår svøpe!, 1936. 320.*

¹³¹ *St. Olav: Sovjet starter en ny antireligiøs kampanje 1925: 32.*

¹³² *St. Olav: Den siste av Leninas venner, 1937:365.*

¹³³ *St. Olav: Jagoda- en typisk kommunistisk foreteelse, 1937: 172.*

¹³⁴ *St. Olav: Jagoda- en typisk kommunistisk foreteelse, 1937: 172.*

¹³⁵ *St. Olav: Hva der kan sies i Sovjettrussland. 1936:257.*

¹³⁶ *St. Olav: Forførende tale, 1937: 63*

innenrikskommissariatet fantes det for eksempel 64 menn hvorav 5 jøder. Blant 30 medlemmer av finanskommissariatet var 26 jødiske. I justiskommissariatet hadde 18 av 19 personer jødisk bakgrunn. Blant 42 journalister som arbeidet i sovjetregjeringens tjeneste var det 41 jøder og bare én russer; Maxim Gorkij. Til og med i undersøkelseskommissjonen av mordet på tsar Nikolaj II og hans familie var jødene i flertall. Og man noterte at blant 545 personer som jobbet i sovjetstyrets ledende organer var det 447 jøder. Sovjet-Russland regjeres av jøder innad og utad, konkluderte artikkelen, noe som understreket at den bolsjevistiske revolusjonen muliggjorde at det jødiske folket kunne gå fra å være et undertrykkende og foraktet element til å bli en reell hersker i det bolsjevistiske regimet.¹³⁷ I virkeligheten var situasjonen en helt annen, ifølge historiker Norman Cohn. Han hevder at under det sovjetiske regimet levde den jødiske befolkningen under vanskeligere og hardere forhold enn andre russiske befolkningsgrupper. På 1920- tallet var for eksempel fortsatt mer enn en tredjedel av den jødiske befolkningen uten borger-rettigheter, og de fleste levde i reell fattigdom.¹³⁸ Flertallet av den jødiske befolkningen var i tillegg imot den bolsjevistiske revolusjonen og det sovjetiske regimet, fremholder Cohn. Riktignok er det et faktum at en del velutdannede unge menn med jødisk herkomst var medlemmer av det kommunistiske partiet, og at de ble tiltrukket av bolsjevismen som lovte å bygge opp det nye samfunnet uten klasseforskjeller og undertrykkelse. Det er også et faktum at en del av disse fikk ledende stillinger. Men det var langt fra slik at den jødiske befolkningen styrtet Sovjetunionen og at bolsjevisme var blitt jødernes sak.

Cohn påpeker også at heller ikke bolsjeviker av jødisk herkomst hadde solidaritet med sine landsmenn, og at de i så måte ikke var mer ”etnisk orienterte” eller ”proteksjonistiske” enn andre bolsjeviker. Religiøse jøder var en særlig forfulgt gruppe i denne perioden. Synagoger ble konvertert til arbeider- og fornøylesklubber, jødernes kultur- og veldedighetsorganisasjoner ble opphevet og hebraiske bøker ble sågar forbudt. Under borgerkrigen (1917- 1920) ble den jødiske befolkningen utsatt for blodige pogromer iscenesatt av de kontrarevolusjonære hvite styrkene, og i disse mistet mer enn 100 000 jøder livet.¹³⁹ Som vi kan se, utga *St. Olav* en tendensiøs artikkel som ikke hadde rot i virkeligheten.

Under den bayerske rådsrepublikk (1918-1919) og ved etableringen av den kommunistiske rådsregjeringen i Ungarn (1919) hadde de fleste ledende revolusjonære jødisk bakgrunn,

¹³⁷ *St. Olav: Russlands virkelige herrer*: 1921: 261-262

¹³⁸ Norman Cohn: *Warrant for Genocide. The myth of the Jewish world-conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*, Eyre & Spottiswoode: London, 1967:117-123

¹³⁹ Cohn, 1967: 128.

blant annet Bela Kun. Da skjøt myten om en jødisk-kommunistisk konspirasjon igjen fart. Selv om det store flertallet av jødene i Ungarn ikke ga sin støtte til den kommunistiske regjeringen, ble jødene kollektivt beskyldt for å være forrædere, revolusjonære og kommunister.¹⁴⁰ I *St. Olavs* tidsskrift ble både den bayerske rådsrepublikk og revolusjonen i Ungarn omtalt som jødernes verk .

Artikkelen *Kristendom overfor Jødedom i Ungarn* beskrev situasjonen i landet som urovekkende og dramatisk, der den jødiske befolkningen ble beskyldt for å samarbeide med russiske kommunister. Jødene ble også anklaget også for å importere kommunisme til landet og for en overlegne økonomiske stilling. Jødene fikk verdens to mektigste våpen i landet; pengene og pressen, ”som inntok en aggressiv holdning mot de kristne, hevdet den samme artikkelen.”¹⁴¹

David Kretzer viser hvordan pavens uoffisielle avis og hans talerør *Civiltá cattolica* delte oppfatningen om at situasjonen i Ungarn var alarmerende, og anklaget det jødiske folket for å gjøre seg til herrer over hele landet. Avisen så på den katolske antisemittismen i Ungarn med sympati fordi den beskyttet nasjonale verdier, kristne tradisjoner og den katolske tro mot fremmede og mot de gudløse ideologiene. Den katolske antisemittismen bekjempet jødernes økonomisk og politisk overveldende stilling i samfunnet, hevdet pavens aviser, som i tillegg hyllet den katolske antisemittisme for ikke å være rasistisk og vulgær og for ikke å oppfordre til vold og forfølgelser.¹⁴² Dette var ”den gode” katolske antisemittismen som *St. Olav-bladet* også tok i bruk. En ting som var meget skremmende for *St. Olav*, og som kom til syne i flere artikler, var at revolusjonære omveltninger førte til konfiskering av kirkens store verdier. ”Enhver revolusjon begynner med en pengekasse,” hevdet artikkelen *Martyrer i Ungarn*, som beskrev landets situasjon som apokalyptisk: hele kirkens formue ble angivelig konfiskert, klostrene opphevet, nonner jaget fra sine sykehus, prester korsfestet eller sultet i hjel. I skolene ble kors og religiøse og patriotiske bilder revet ned. Jødene ble konsekvent fremstilt som ateister og sekulære og uten respekt for religion og tradisjon. De hånet angivelig alltid kristendommen og de kristne. Unge ungarske jødiske kommunister, for eksempel, forkledde seg etter sigende som prester og gikk inn i skriftestolene for å drive gjøn med troende som kom i kirken for å søke i disse vanskelige tider trøst.¹⁴³ Artikkelen fortalte også at jødene rev ned ikke bare religiøse, men også patriotiske bilder som hyllet ungarsk nasjonal historie, fra offentlige institusjoner. Jødene

¹⁴⁰ Lorenz og Dahl, 2006: 435-436.

¹⁴¹ *St. Olav: Kristendom overfor Jødedom i Ungarn*, 1919: 23.

¹⁴² Kertzer:2001: 278-279.

¹⁴³ *St. Olav: Martyrer i Ungarn*, 1920: 69-70.

som internasjonale og hjemløse *kunne* ikke være patrioter. Ifølge Bauman hadde de ingen nasjonale følelser, de hadde ”en irriterende forkjærlighet for menneskelige verdier, for universalisme og for andre demobiliserende og upatriotiske slagord”.¹⁴⁴ Det er et faktum at det kommunistiske regimet i Ungarn var fiendtlig innstilt mot religion, og at private katolske skoler og hospitaler ble stengt og nonner ble jaget bort. Det er imidlertid ikke sant at jødene som stod bak, slik *St. Olav* presenterte det for sine lesere. Den røde terroren var fiendtlig både mot sekulære og religiøse jøder i Ungarn.¹⁴⁵ I pogromene som skjedde etter revolusjonen ble mer enn 1000 jøder drept.¹⁴⁶ Særlig i 1920 ble jødenes stilling forverret da en antisemittisk lov ble innført. Med *numerus-clausus*-loven ble jødenes adgang til landets universiteter betydelig redusert.

St. Olav fortalte imidlertid ingenting om jødenes forverrede stilling. Derimot så magasinet med sympati på landets jesuitter som mente at det intellektuelle og økonomiske livet stod i fare på grunn av jødisk overherredømme, og som gjennom sine publikasjoner og aviser førte en kamp mot den jødiske negative innflytelsen i det ungarske samfunnet.¹⁴⁷ Nettopp kirkeforfølgelsene og revolusjonene i Russland, Mexico og Spania var bevis for *St. Olav* på at bladets bekymring over at den nye jødedommen utviklet seg til en internasjonal maktfaktor som strebet etter verdensherredømme, var godt velbegrunnet. I den mexicanske revolusjonen var russiske jøder sammen med verdensfrimureriet omtalt som pådrivere. Mexicos president Calles ble beskrevet som en marionett i bolsjevikenes hender, som åpnet landets grenser for kirkens største fiender:

Calles slap ind i landet litt etter litt en hel hær av russiske jøder, hvis tal nu f.t. beregnes til 104 000. Da det første gesandtskap fra Sovjet-Russland ankom til Meksiko, erklærte presidenten denne dag for en national festdag og utgav den parole, at fra nu av maatte alle barn i Meksiko opdrages uten religion. Calles er, som bekjendt, en fanatisk tilhænger av de bolsjevistiske grundsætning, og ved hans hensynsløse kirkeforfølgelser spiller den hensikt en stor rolle med inddragningen av kirkegodset at gjøre begyndelsen til en systematisk nationalisering av al privat eiendom.¹⁴⁸

Den hellige fader pave Pius XI erklærte, ifølge *St. Olavs* artikkel *Rædselsregimentet i Meksiko*, for utgiveren av det amerikanske tidsskrift ”Commonweal” at kirkeforfølgelser i Mexico ikke kunne sammenlignes med noe i hele kirkens historie, og at Sovjet-Russland

¹⁴⁴ Bauman:2005:93.

¹⁴⁵ Wistrich: 1991:151.

¹⁴⁶ Lorenz og Dahl: 2006: 435.

¹⁴⁷ *St. Olav: Kristendom overfor Jødedom i Ungarn*, 1919: 23

¹⁴⁸ *St. Olav: Ærlige røster over Meksiko*,1927: 7-8

spilte en førende rolle i forfølgelsene.¹⁴⁹ At det ikke kom noen protest fra stormaktene eller De forente stater mot kirkeforfølgelsene i Mexico, skyldtes ifølge *St. Olav* at ”den internasjonale jødiske og frimureriske presse ”og deres innflytelse verden rundt sendte ut falske etterretninger om situasjonen i landet, og til og med tilskrev katolikkene all skyld for denne religionskrigen.¹⁵⁰ *St. Olav* klandret også norske aviser for ikke å skrive så mye om forfølgelsene av katolikkene. Om ”det var ikke-katolikker – for ikke at tale om kommunister og anarkister - vilde pipen nok faa en anden lyd ogsaa her i landet”, hevdet *St. Olav*.¹⁵¹

I 1917 ble Mexico erklært som en sekulær stat og både den katolske kirke og andre religiøse grupper som følte seg rammet av sekulær lov. Statlig undervisning ble vedtatt, den katolske kirken ble som en av landets største godseiere forbudt å ha eiendom og en del av kirkens landeiendommer ble konfiskert. Kirken mistet med det mye av sin makt og privilegier. Selv om de nye lovene gjaldt alle religioner og religiøse grupper i landet, hevdet den katolske kirke at den nye grunnloven utelukkende var rettet mot den.

Som vi kan se anklaget *St. Olav* jødene og frimurere for å stå bak kirkeforfølgelsene i Mexico. Fantasier og myter omkring revolusjonær sammensvergelse mellom jødene og frimurerne for å overta verdensdominansen, var et tema som ofte ble løftet frem i den katolske presse og i katolske publikasjoner i det 19. århundret. Disse skjøt særlig fart da den jødiske emansipasjonen åpent dørte for at den jødiske befolkningen kunne bli medlemmer i frimurerlosjer.

Moskvas kommunister og russiske jøder var ansett ikke bare som skyldige i og drivkraften bak revolusjonære bevegelser i Ungarn og Mexico. De ble også syndebukker i Spania da den spanske nasjonalforsamlingen i 1931 utropte republikken. På samme måte som i Mexico miste i den forbindelse den katolske kirke mye av sin makt og posisjon, foruten at kirkens store eiendommer konfiskert og nasjonalisert.

I artikkelen *Bak kulisene* kan vi lese at Spania var et deilig land der spanjolene ”kunne drømme i varmen, passe sitt håndverk, ernære seg av jordens grøde og spille på mandolin.”¹⁵² Denne idyllen ble imidlertid helt ødelagt den dagen det kom 60 jøder fra Moskva.¹⁵³ Nå ble hele Spania oversvømt av russiske bolsjeviker som tilhørte Trotskijs parti og kjent for sine voldsomheter, klaget man i en av *St. Olavs* artikler, *Redslene i*

¹⁴⁹ *St. Olav: Rædselsregimentet i Meksiko, 1927: 377-378*

¹⁵⁰ *St. Olav: Hvorfor tier folkens samvittighet overfor blodbladet i Meksiko?, 1927: 234-235*

¹⁵¹ *St. Olav: Den himmelropende forgølgelser, 1927:335-336*

¹⁵² *St. Olav : Bak kulisene, 1937:55.*

¹⁵³ *St. Olav : Bak kulisene, 1937:55.*

Spania.¹⁵⁴ Den kjente *St. Olav*- skribenten pastor Celestin Riesterer, som vi skal møte senere i dette kapitlet, beskyldte også Trotskij og hans disipler for revolusjonen: ”Den gudløse i Moskva kan heise flagg, de gudløse disipler er i full aktivitet i Spania”, hevdet pastor Riesterer.¹⁵⁵ At revolusjonen også rammet Spania, og at bolsjevismen og kommunismen fikk fotfeste i et så strengt religiøst, konservativt og høyst katolsk land, skremte dem som stod bak og som arbeidet i *St. Olav*.

Rettsak mot den romersk-katolske erkebiskopen Jan Baptist Cieplak

Forholdet mellom den katolske kirken i Russland og den sovjetiske regjeringen ble særlig forverret i 1922, da regjeringen vedtok å konfiskere kirkens eiendommer og andre verdier på grunn av sulten som herjet over hele Russland. Den romersk-katolske erkebiskopen i Russland, Jan Cieplak (1857-1926), den romersk-katolske biskopen Konstantin Budkevich (1867-1923) og andre katolske prester var stekt imot. Både Cieplak og Budkevich ble imidlertid fengslet og dømt for forræderi og kontrarevolusjon, og rettsaken ble fulgt med stor interesse i den hele katolske verden. Etter mange protester fra europeiske makter og fra Vatikanet ble dødsstraffen for Cieplak endret til fengsel og han ble senere utvist fra landet, men biskop Budkevich ble henrettet.

Selv om rettsaken ikke hadde noen ting med det jødiske å gjøre, ble jødiskhet sentralt i *St. Olavs* artikkel *Blodvidnerne i Russland*.¹⁵⁶ Hele rettsaken ble presentert som en parodi med jøder og kommunister som hovedaktører. I dette avsnittet skal jeg gjengi hvordan saken ble framstilt for leserne:

Grunnlaget for ”rettsaken” var at bolsjevidiktaturet vedtok å ødelegge all religion. Dommer var Nikolaj Krylenko, som ifølge *St. Olav* selv burde hatt plass på tiltale for mord og tyveri. De andre aktørene var kommunister. Tilhørerne var også kommunister og det var en mengde jødiske ansikter blant publikum. Mens anklagene krevde seks liv, gikk en gammel og ifølge artikkelen særlig frastøtende jødekvinn gjennom salen og nikket og vinket smilende til sine bekjente. Mens denne frastøtende jødekvinnen smilte og vinket og oppførte seg som en skuespillerinne, og kommunistiske kvinner brukte kikkert på de ulykkelige ofrene - rolig og kaldt som om de betraktet skuespill på scenen - forlot to polsk-katolske kvinner rettsalen i tårer. De kunne ikke tåle hele situasjonen. De kunne ikke holde ut Krylenkos rasende brøl. Og selv om ble det forbudt

¹⁵⁴ *St. Olav: Redslene i Spania, 1936: 276.*

¹⁵⁵ *St. Olav: De gudløse-vår svøpe, 1936: 320-321.*

¹⁵⁶ *St. Olav: Blodvidnerne i Russland, 1923:164-165.*

å røyke i rettssalen, var hele rommet fylt av røyk. Musikken kunne høres gjennom de åpne dørene og latter fra en kabaret i nærheten. Og mens prosedyren trakk i langdrag, lente publikum seg tilbake i sine stoler og kjedet seg. Men da ordet *Blod! Blod! Ble uttalt* våknet de i en håndvending.

Et spørsmål som naturligvis må reises i denne sammenheng er hvordan den anonyme forfatteren visste at den gamle damen var jødisk. Kjente han henne fra før eller konkluderte han på grunnlag av hennes ”frastøtende” utseende? Og hvordan visste han at det var en mengde jødiske ansikter blant publikum? Kjente han dem, eller de hadde noe typisk i sitt utseende som avslørte dem som jøder? Selv om det er umulig å svare noe sikkert på disse spørsmålene er det påfallende at den angivelig jødiske kvinnen og de kommunistiske kvinnene ikke bare fremstilles som stygge å se på, men ”stygge” inni også. De beskrives som følelsesløse og kalde og blir tilskrevet negative moralske egenskaper. Rettssaken var et teater for dem, en underholdning. De hadde sågar med seg kikkert. Med sine dårlige moralske attributter skiller fremstillingen av de jødiske kvinner seg fra beskrivelsen av de katolske, som fremstår som beskjedne, empatiske og følsomme. De gråt sine modige tårer over sine landsmenn på tiltalebenken, de brydde seg om menneskers liv. I hele artikkelen stod jødene og kommunistene i skarp kontrast til de kristne, som nok en gang ble framstilt som uskyldige ofre som igjen måtte lide på grunn av jøder og deres intriger. Mens jødene moret seg på bekostning av de kristne, ble kristne dømt til døden for sin tro og sine idealer.

***”JESUITER MAA IKKE TAALES” – (Mens jøder og bolsjeviker kan boltre seg ugenert)*¹⁵⁷**

I den norske Grunnloven av 1814 ble det i paragraf 2 fastlått: *Jesuitter og munkeordener maa ikke taales. Jøder er fremdeles udelukkede fra adgang til riket.* Det skulle gå 37 år før forbudet mot jøder ble opphevet i 1851 og de fikk lov til å bo i landet. Og det gikk hele 83 år før forbudet mot munkeordener ble opphevet i 1897. Men lenge gjensto formuleringen *Jesuitter maa ikke taales.* Paragrafen forbød jesuittene adgang og opphold i landet, men i praksis var jesuitt-paragrafen vanskelig å praktisere. Norge hadde åpenlyst besøk av jesuitter, til og med på offentlige foredrag, og

¹⁵⁷ St. Olav: ”*Jesuitter maa ikke taales*” – (Mens jøder og bolsjeviker kan boltre seg ugenert), 1925:80

siden denne paragrafen stod i strid med den liberale grunnloven og i strid med religionsfriheten, bestemte Stortinget i 1925 å behandle opphevelsen av siste del av paragraf 2 om at jesuitter ikke måtte tåles.

Spørsmålet om jesuittens adgang til landet vakte stor debatt og ivrig diskusjon i det norske samfunnet. Den norske kirkes presteforening underskrev en protest mot opphevelse for de fryktet både jesuittenes religiøse og politiske innflytelse i Norge. Jesuitter var synonymt med en fremmed makt, de var pavens agenter som ville fremme den katolske propaganda og gjøre Norge katolsk igjen. Jesuittene ble oppfattet som illojale, fremmede, fedrelandsløse og pengegriske, og det ble ikke bedre av at den katolske kirke av det norske samfunnet ble oppfattet som det mest reaksjonære og ånds formørkede kirkesamfunn som eksisterer. Katolisismen ble sett på som like farlig som kommunismen og norske biskoper oppfordret nå folk å slutte seg sammen til kamp mot den katolske kirke. Som vi kan se mistenkte det norske samfunnet den katolske kirke og katolikkene med de samme argumentene som den katolske kirken i Norge mistenkte den jødiske befolkningen. Under jesuittdebatten krevde norske katolikker respekt og toleranse for sin religion, men samtidig viste de selv verken toleranse eller respekt for andre trossamfunn og annerledes tankende. Norske katolikker stilte seg helt uforstående til at landet kunne åpne dørene for eksempel jøder, muhammedanere og buddhister, eller for anarkister, kommunister, bolsjevikere.¹⁵⁸ Særlig uttrykte de misnøye over at jødene fikk adgang til landet.

Provikar Olaf Offerdahl, som hadde vært redaktør for *St. Olav* i en årrekke og som i 1930 ble utnevnt til biskop, hevdet i sin artikkel *Jesuitparagraffen. En national skam* at landet ikke trengte jødene. Han så ingen fordel i å ha dem boende i landet, tvert imot mente han at jødene "bortførte" landets verdier. Han spesifiserte ikke hva slags verdier, men vi har allerede sett i det foregående at *St. Olav* så på jødene som blodsugere som levde av og på bekostning av de kristne. Det var [de katolske] jesuittene som ville generere verdier i landet, hevdet han.¹⁵⁹ En annen og anonym forfatter i bladet så heller ikke at landet nøt noe godt av jødene, og mente at hvis norske politikere hadde vært klokere så hadde det stått i Grunnloven at jøder ikke må tåles. Og siden det allerede fantes mange bolsjevikere i landet, var det bare jesuittene som kunne hjelpe til *aa motverka den jude-ryske rotenskapen*, konkluderte den anonyme skribenten i artikkelen *Skal jesuitar faa bu i Norge?*¹⁶⁰ Forslaget om opphevelse av jesuittparagrafen i Grunnloven ble den 15. desember 1925 forkastet av Stortinget med 99 mot 33 stemmer. *St. Olav* la skylden for nederlaget på russiske kommunister som ifølge bladet allerede hadde fått stor innflytelse i landet, og på det norske Arbeiderpartiet som var under

¹⁵⁸ St. Olav: *Redegjørelse*, 1925:87-88.

¹⁵⁹ St. Olav: *Jesiterparagraffen. En National skam*, 1925: 81-82.

¹⁶⁰ St. Olav: *Skal jesuitar faa bu i Norge?*, 1925:111.

kommunistisk og bolsjevistisk innflytelse. *St. Olav* beskyldte Arbeiderpartiet for å innføre kommunisme, sosialisme og marxisme i Norge og for en økonomisk og sosial samfunnsorden som var i strid med Kirkens lære og med katolsk tro og livssyn. Særlig tanken på det fantes kommunister blant norske lærere og som underviste katolske barn, opprørte den katolske kirke. I forbindelse med stortingsvalget i 1936 anbefalte *St. Olav* at norske katolikker ikke burde stemme på Arbeiderpartiet. De burde isteden gi sin stemme til borgerlige partier med en sosial innstilling som svarte til den katolske kirkens syn på sosial orden og rett-ferdighet. Den katolske biskopen i Norge, Jacob Marges, erklærte i sitt hyrdebrev i 1937 kommunismen som den største fienden av menneskeheten i hele verdenshistorien. Kommunismen forfølger Kirken, kapitalismen, religiøse institusjoner og borgerlige klasser, hevdet biskopen. Kommunismen nekter privat eiendom, mens Kirken forsvarer eiendomsretten og klasseforskjeller. Derfor må Kirken bekjempe kommunismen med all makt, og derfor forbyr den katolske kirke i Norge alle sine tilhengere å fremme kommunistiske bevegelser, å bli medlem av dem eller å stemme på dem, skrev han. Venstreorienterte partier ble oppfattet som en indre fare som truet nasjonens fred og velferd.¹⁶¹

Kirkenes syn på jødeforfølgelsene i Polen i 1918

Under og etter Første verdenskrig ble den jødiske befolkningen utsatt for blodige pogromer i hele Øst-Europa. I Polen, som hadde den største andelen jøder med sine 10 prosent av befolkningen¹⁶², var situasjonen dramatisk høsten 1918. Jødene ble forfulgt, torturert og drept og mange ble tvunget til å forlate hjemmene sine. Polen var et katolsk land hvor den katolske kirke hadde stor betydning og stor innflytelse på det polske folket. Kirken så det som sin viktigste oppgave å bevare polsk nasjonal identitet og kultur fra fremmed påvirkning, og det polske samfunnet var preget av sammensmeltning mellom det nasjonale og det religiøse.¹⁶³ Å være polakk betød samtidig å være katolikk. Alle som sto utenfor disse rammene ble oppfattet som fremmede og en fare for samfunnet. Jødene ble derfor oppfattet som et fremmed- element som ikke hørte hjemme i Polen, og anklaget for å være unasjonale og uten forståelse for å være patriot. Kirken advarte mot jødernes antikristne kultur og jødernes fiendtlig innstilling mot den kristne verden.¹⁶⁴ Dette fiendtlige klimaet ble ikke bedre av den

¹⁶¹ *St. Olav: Hyrdebrev for fasten, 1937*

¹⁶² Isabela Dahl og Einhart Lorenz: *Jødene i Polen*. HL-senterets temahefte nr.5. 2009: 21.

¹⁶³ Einhart Lorenz og Izabela A. Dahl: *Polen og Øst-Europa i mellomkrigstiden*. i : Berg-Eriksen, Trond, Harket Håkon og Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. N.W. Damm& Søn. Oslo, 2. opplag 2006: 423.

¹⁶⁴ Lorenz og Dahl, 2006:423.

økonomiske krisen etter Første verdenskrig som rammet Polen hardt. Frustrasjonen og misnøyen ble rettet mot suksessrike jøder spesielt og mot den jødiske befolkningen generelt,¹⁶⁵ og det var stor misunnelse over at jødene hadde det mye bedre enn de fleste i den polske befolkningen. Polakkene beskyldte bl.a. jødene for å ta de mest attraktive og viktigste stillingene i nærings- og kulturliv. Jødene ble syndebukker for alle vanskeligheter som rammet landet under og etter krigen, i tillegg til å bli beskyldt for å være landsforrædere, ågerkarler, krigsprofitører og desertører.¹⁶⁶ De var ikke minst kommunister og bolsjeviker. Polakker ville derfor ha jødene ut av landet.

Mange mennesker verden rundt uttrykte bekymring for jødenes situasjon i Polen. De ble berørt av de brutale ugjerningene og pogromene fikk stor oppmerksomhet i mediene. Den katolske kirken i Polen ble anklaget for delaktighet i overgrepene¹⁶⁷ og norske protestantiske prester inklusive biskopen i Kristiania protesterte mot overgrepene og fordømte dem. Også norske aviser uttrykte sin avsky. Norske jøder ble spesielt berørt av pogromene og oppfordret den norske regjering å rette en henstilling til Vestmaktene om å sette en stopper for disse blodige grusomhetene.¹⁶⁸ Utenriksminister Nils Claus Ihlen ble selv opprørt av pogromene og lovet å ta opp saken med den britiske og franske regjering.¹⁶⁹

Fra den katolske kirke i Norge var det imidlertid taust. Det kom ingen protester og ingen uttalelser. Siden pogromene fant sted i et katolsk land mente formannen i Det Mosaiske Trossamfund i Trondheim, Samuel Brandhandler, at ødeleggelsene var en stor skam for den romersk-katolske kirke.¹⁷⁰ Han spurte derfor den katolske presten i Trondheim, Coelestin Riesterer, om å gi sin mening om disse ulykksalige hendelsene i Polen. Innen den norske katolske kirke var Pastor Riesterer (1859-1938) kjent som en fryktløs debattant, skribent og modig forsvarer av den katolske kirke og dens representanter.¹⁷¹ Han hadde markert seg med stort engasjement, særlig i 1920-årene da den katolske kirke i Norge ble utsatt for beskyldninger og fordommer i det norske storsamfunnet. Riesterer var den eneste innenfor den katolske kirke i Norge som uttalte seg offentlig om jødenes situasjon i perioden som jeg

¹⁶⁵ Lorenz og Dahl, 2006:423.

¹⁶⁶ Lorenz og Dahl, 2006 :425.

¹⁶⁷ Håkon Harket: *Viljen til avmakt: Vatikanet og jødene*. I Berg-Eriksen, Trond, Harket Håkon og Lorenz Einhart: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo; N.W. DAMM & SØN AS. Oslo, 2. opplag 2006: 530.

¹⁶⁸ Terje Emberland: *Antisemittisme i Norge 1900-1940*. I Berg-Eriksen, Trond, Harket Håkon og Lorenz Einhart : *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo; N.W. DAMM & SØN AS. Oslo, 2. opplag 2006: 405

¹⁶⁹ Emberland:2006: 405.

¹⁷⁰ Mendelsohn: 1969: 491-493.

¹⁷¹ Kjelstrup:1942:354

undersøkte fra 1918 til 1939. Hans svar på to sider ble da også trykket i flere av landets aviser, bl.a. i *St. Olav* tidsskrift under tittelen *Jødeforfølgelsene i Polen* og jeg skal gjengi innholdet her:

For det første oppfattet ikke Riesterer jødene situasjon i Polen som så dramatisk. Pogromene var etter hans mening overdrevne.¹⁷² Han kunne ikke tro at polakkene kunne iscenesette slike forbrytelser som ble beskrevet i verdenspressen. Man måtte ta informasjonen fra Polen med en klype salt og ikke bare legge skylden på den polske befolkningen, advarte Riesterer., som hadde andre opplysninger om hva som foregikk i Polen. Det var *jødene* som satte seg opp mot polakkene. Det var jødene som sto bak forbrytelsene og som spilte en fremtredende rolle i opptøyene både i Polen og Galicja. Jødene hadde sin egen milits som skjøt og drepte 50 polske ”banditter” den 16. november 1918.¹⁷³ Pastor Riesterer oppga ikke fra hvilke aviser hentet han opplysninger fra. Han hadde informasjon at det var jødiske elementer sammen med forbrytere og desertører påbygde plyndring i Lemberg. Igjen var bilde av jødene som desertører og forbrytere som stod i sterk motsetning til de nasjonale elementer. Det vil si, mens polakkene kjempet ved fronten, herjet og plyndret jødene landet, drev med handel og var opptatt med sine økonomiske interesser. Så det var ikke rart, mente Riesterer, at det polske folket under disse omstendigheter ble opphisset, mistet tålmodigheten og ville straffe jødene. ”Og hvem kan sætte en grænse for folkets rasende lidenskaper, naar de er sat i bevægelse mot uretfærdighet”¹⁷⁴ skriver han videre, samtidig viste sin fulle forståelse for den polske befolkningen som bare ville beskytte og forsvare seg fra det de anså som farlig og skadelig.

Videre var jødene i Riesterers øyne upålitelige, illojale, faderløse. Som vi har sett tidligere i andre sammenhenger i denne oppgaven, oppfattet han dem som kommunister og bolsjeviker og dermed som en trussel for det kristne Polen. Han anklaget dem for å stå bak de verste bolsjevistiske forbrytelser mot den katolske kirken og dens prester i Russland, og beskyldte dem for å ta i Østerrike de mest innflytelsesrike stillingene innen politikken, økonomien og kulturlivet. Jødene ville avkristne og sekularisere det katolske Østerrike og ville innføre bolsjevistisk revolusjon i Tyskland som de gjorde det i Russland, hevdet Riesterer som hadde full forståelse for at det polske folket ikke ønsket å havne i samme situasjonen som folk i Russland, Østerrike eller i Tyskland og bli tilintetgjort av jødene. Polakkene hadde rett til å beskytte seg, og under disse omstendighetene skulle kirkens lære om å elske sine

¹⁷² *St. Olav: Jødeforfølgelser i Polen. 1918: 409-411*

¹⁷³ *St. Olav: Jødeforfølgelser i Polen. 1918: 409-411.*

¹⁷⁴ *St. Olav: Jødeforfølgelser i Polen. 1918: 409-411.*

fiender, ikke hevne seg og lide urett med tålmodighet, ikke bare glemmes, men tilsidesettes, erklærte pastor Riesterer.¹⁷⁵

I den grad pogromene hadde funnet sted, påpekte han videre, var jødene selv ansvarlige for sin skjebne. I et kristent perspektiv var de ofre for sine egne ugjerninger. I Polen oppførte ikke jødene seg ikke som en minoritet, men som maktbegjærlige herskere. Med en slik oppførsel provoserte de det polske folk, og det var derfor helt naturlig at polakkene ville forsvare seg og sitt land mot jødene. Pastor Riesterer tolket pogromene som en legitim forsvarsreaksjon mot jødisk innflytelse og dominans:

Dersom jødene kan vaske sine hender for Trotskij og andre forbrytelser som foregår i Meksiko, Russland og i Spania som ledes av jøder, da går det vel også an at kirken holdes uskyldt for Polens misgjerning, som kun er en følge et paatvunget selvforsvar.¹⁷⁶

Ifølge den opprørte Riesterer var det ikke gammelt katolsk hat som var årsaken til ”disse såkalte” pogromene. Det var jødenes oppførsel, deres svakheter og pågåenhet når det gjaldt makt, finans og handel. Det var jødenes innflytelsesrike stillinger og embeter i samfunnet som de brukte til sin fordel. Og det var jødenes mål om å undergrave den katolske kirke og den kristne religion. Riesterer selv ville ikke at den kristne befolkningen skulle stå under jødisk dominans, eller ”kues og utsuges av dem.”¹⁷⁷ Han ville ha det europeiske samfunnet fri for jødenes overherredømme.

St. Olavs redaksjon var fornøyd med Riesterers svar, da de selv så på pogromene som tendensiøs, jødisk propaganda og reklame for seg og for sine. Redaksjonen trykket ytterligere to artikler som beskrev jødenes situasjon i Polen i høsten 1918.

I 1919 kom på trykk artikkelen under tittelen *Kristne og Jøder. Pogromer*, som siterte en anonyme journalist som selv var i Polen og som opplevde en helt annen situasjon i landet. Han fastla at det ikke fantes pogromer i Polen slik det ble hevdet fra den jødiske side. Han så sultne, sårbare og utmattende polakker som vendte hjem fra fronten, og jødiske pengemenn og utlånere som ventet på hjemvendte polakker fra fronten. Han så jødiske kjøpmenn som tok skyhøye priser for maten. Selv om han også så at jødiske ågerkarler og matvarehandlere fikk pryl, og at noen av dem ble drept, kunne man ikke snakke om

¹⁷⁵ St. Olav: *Jødeforfølgelser i Polen. 1918: 409-411.*

pogromen. Det var ingen antisemittisme på den polske siden, men det var antikristendom på den jødiske siden, konkluderte den anonyme journalisten.¹⁷⁸

Den andre artikkelen bar tittelen *Den amerikanske undersøkelsekommission om jøderne i Polen*. Den amerikanske senatoren Henry Morgenthau hadde blitt sendt til Polen for å undersøke jødernes stilling, men fant heller ikke pogromer, ifølge artikkelen. Han fant bare enkelte eksesser i enkelte byer: Kielce, Lemberg, Minsk, Lida, Wilna, Kolbuszowa, Pinsk og Czenstochowa og det var rundt 280 personer som ble ofre av disse eksessene.¹⁷⁹ Henry Morgenthau (1856-1946) var amerikansk ambassadør i Det osmanske rike under det første verdenskrigen og ledet kommisjon som ble sendt til Polen for å undersøke opplysninger om forfølgelser som ble rettet mot den jødiske befolkningen. Rapport var kjent under navn *Morgenthau-rapporten* og ble offentliggjort den 15. januar 1920.¹⁸⁰ *St. Olav* ga korrekte opplysninger om undersøkte byer og om dødstrull, men artikkelen sa ingenting at alle disse ofrene var jøder. Det var ingenting om: "The mission has purposely avoided the use of the word "pogrom" as the word is applied to everything from petty outrages to premeditated and carefully organized massacres. No fixed definition is generally understood."¹⁸¹ Morgenthau mente: "It would be unfair to condemn the entire Polish nation for the violence committed by uncontrolled troops or local mobs."¹⁸² Det var ingen beskrivelse av voldelige episoder i *St. Olav* som ble utgitt i rapporten - for eksempel at "disreputable elements plundered to the extent of many million crowns the dwellings and stores in the Jewish quarter, and not hesitate at murder when they met with resistance."¹⁸³ Morgenthau undersøkte hendelser i byen Lemberg som stod i kontrast til opplysningene som hadde pastor Riesterer som hevdet at det var 50 polakker som ble drept av den jødiske militær og at det var jødene som plyndret i byen.¹⁸⁴ Morgenthau rapporterte at det var 64 jøder som ble drept i Lemberg og at det var jødiske hus og synagoger som ble brent ned og at vold og mord mot den jødiske befolkningen i ble utgjort av de polske soldater.¹⁸⁵

¹⁷⁸ *St. Olav: Kristne og jøder. Pogromer.* 1919:279

¹⁷⁹ *St. Olav: Den amerikanske undersøkelsekommission om jødene i Polen.* 1920.

¹⁸⁰ The Morgenthau Report The Jews in Poland: official reports of the American and British Investigating Missions (1920), 4, <https://archive.org/details/cu31924028644783>

¹⁸¹ The Morgenthau Report The Jews in Poland: official reports of the American and British Investigating Missions (1920), 4, <https://archive.org/details/cu31924028644783>

¹⁸² The Morgenthau Report The Jews in Poland: official reports of the American and British Investigating Missions (1920), 4, <https://archive.org/details/cu31924028644783>

¹⁸³ The Morgenthau Report The Jews in Poland: official reports of the American and British Investigating Missions (1920), 4, <https://archive.org/details/cu31924028644783>

¹⁸⁴ *St. Olav: Jødeforfølgelser i Polen.* 1918: 409-411

¹⁸⁵ The Morgenthau Report The Jews in Poland: official reports of the American and British Investigating Missions (1920), 4, <https://archive.org/details/cu31924028644783>

Morgenthau's rapport ble ikke publisert i sin helhet i *St. Olavs* tidsskrift. *St. Olavs* redaksjon påsto at artiklene *Kristne og Jøder. Pogromer* og *Den amerikanske undersøkelseskommission* bare bekreftet det de visste fra før; nemlig at det ikke fantes jødeforfølgelser i Polen. Det var bare jødiske aviser som ga et forvrengt bilde av jødernes situasjon, konkluderte man. Redaksjonen var sikker på at Polen som en demokratisk og katolsk stat skulle løse spørsmålet om det jødiske forhold på en tilfredsstillende måte.¹⁸⁶ Som den norske katolske kirkens viktigste medieorgan og forlengede arm ut mot medlemsmassen og det norske samfunnet, var *St. Olav* tidsskrift synspunkter formodentlig helt i tråd med kirkens egne. Den katolske kirke i Norge sympatiserte med de kreftene i den polske kirken som betraktet jøder som en åndelig og sosial trussel for det polske samfunnet.¹⁸⁷ Igjen ble altså jødene ble framstilt som ofre for sine egne ugjerninger. Igjen var de ansvarlige for sin skjebne og måtte følgelig lide for sin oppførsel.

Hat mot kristendommen og mot den katolske kirke

”Henrettelser som ikke vekker protest”¹⁸⁸

I det kristne antijudaismen ble jødene framstilt som fanatiske hatere av kristendommen og kristne. De drepte kristne barn og drakk deres blod for sine ritualer. De skjendet nattverds oblat som for kristne presenterte Kristus legeme og blod. I kristne øyne ble jødene sett på som hatere av kristne og kristendommen. De stod bak de verste forbrytelse mot kristne. Jødernes ugjerninger mot kristne hadde ingen grenser og i midten av det 20-århundret var ugjerningene like grusomme som i middelalderen. Igjen stod bak kristenforfølgelser kirkens gamle fiende som forandret sine metoder i vår tid: ”På Golgota brøt man menneskesønnens ben-*nu* i våre dager knuser man også hans kors,”¹⁸⁹ hevdet *St. Olavs* artikkel under tittelen *Den moderne kristne*, som kom på trykk i 1936.

Jødene hatet alltid den romersk katolske kirke, fordi Kirken alltid bekjempet jødernes herskelyst, hevdet *St. Olavs* artikkel *Kirken og den jødisk fare*, som anklaget jøder for å stå bak de første

¹⁸⁶ *St. Olav: Den amerikanske undersøkelseskommission om jøderne i Polen*. 1920.

¹⁸⁷ Harket, 2006: 532.

¹⁸⁸ *St. Olav: ”Henrettelser som ikke vekker protest,”*1927:287-288

¹⁸⁹ *St. Olav: Den moderne kristne*, 1936:3-4.

kirkeforfølgelser i Romerriket.¹⁹⁰ For å overta verdens makt, måtte jødene tilintetgjøre både den romersk- katolske kirke og kristendommen, *mente St. Olav*. Kirkeforfølgelser i Mexico, Russland og Spania var en av de hyppigste temaer som fylt ut bladets spalter i denne undersøkte perioden. Artiklene var lange med apokalyptiske og detaljerte beskrivelser av angrep, henrettelser, korsfestelser og forfølgelser som ble rettet utelukkende mot landets katolikker. Ingen ble sparret: erkebiskoper og biskoper, prester, ordensfolk og legfolk, rike og fattige, menn og kvinner, voksne og unge. Kirker og kirkenes eiendommer ble plyndret og brent ned. Artikkelen *Det russiske bolsjevisme* ga oss et bildet fra Russland på 1920-tallet:

Den russiske bolsjevisme fører en ubønhørlig krig mot Gud og alt helligt.
Den gaar især ut paa at avkristne skolen og at fordærve de opvoksende slekt.
Den har nedslaget omkring 9000 prester og 30 biskoper. Den har kastet utallige
I fængslet eller jaget dem i landflygtighet. Den har feiret de skamløseste orgier i kirkene og holdt
processioner med nakne gutter og piker bærende religiøse emblemer. Dens
Djevlelske hat mot Gud og religionen kjender ingen grænser.¹⁹¹

Ifølge artikkelen *Rædselsregimentet i Meksiko* var katolikkens stilling i Mexico langt verre enn i Russland.¹⁹²

Forfølgelsene var så umenneskelige, barbariske, grusomme, blodige og aldri så ødeleggende, og herjende på grunn at bak dem stod kirkens største fiender: russiske jøder, bolsjeviker og verdensfrimureriet.

Den ungdommelige Manuel Bonillas, som stammer fra en fornem familie og som en ekte apostel arbeidet paa at indrette kateketkredser, blev tat til fange i Toluca paa langfredagen henimot kl.12 middag. Efterat callisterne hadde haanet dramaet paa Golgota paa en gudsbespottelig maate, bandt de ynglingen efter hænder og føtter til et kors. Omkring kl. 3 blev han skudt paa korset.¹⁹³

Korsfestelser av den unge Manuel Bonillas vekker assosiasjoner med bildet av Kristus som døde på korset. Idehistoriker Eriksen hevder at ”jødene ikke bare hadde utført slike grusomheter for lenge siden, men at de var i stand til å gjenta de samme ugjerninger igjen.”¹⁹⁴

¹⁹⁰ St. Olav: *Kirken og den jødsike fare*, 1920: 1920:18-20.

¹⁹¹ St. Olav: *Den russiske bolsjevisme*, 1925: 360

¹⁹² St.Olav: *Rædselsregimentet i Meksiko*, 1927: 377-378

¹⁹³ St. Olav: *Hvad der foregaar i Meksiko. Calles, en ny Nero*, 1927, 216-219

¹⁹⁴ Eriksen:2006:42

Oppsummering

Den russiske revolusjonen brakte med seg en ny fiende og en ny trussel for den romersk-katolske kirke – den gudløse kommunismen . Identifikasjon av den jødiske befolkningen med kommunismen var akseptert blant medlemmene i *St. Olavs* tidsskrift. Bildet som tidsskriftet ga om jødene til sine lesere , var svært negativt og et bilde som ikke hadde rot i virkeligheten. Det var bildet som vakte mange negative reaksjoner og fremstillinger. Jødene ble assosiert med kirkens grusomme forfølgelser og de var assosiert med kristens lidelse og blod. De religiøse argumentasjonene om jødene som hatere av kristne og kristendommen flettet samtidig med sekulære beskyldninger. St. Olavs antisemittisme rettet seg ikke bare mot jøder som kirkens fiender; den mistenkte jødene på grunn av deres stilling i samfunnet. Som pastor Risterer påpekte at det ikke var lengre den kirkelig hat som gjaldt, men jødenes overveiende posisjon i majoritetssamfunnet.

Kjetil Simonsen i sin masteroppgave viser at ” bolsjevik”- eller ”revolusjonsjøde” i bondeavisene *Nationen* og *Namdalen* ble konstruert som tosidig trussel-mot den hjemlige nasjonen og en trussel mot alle nasjoner.¹⁹⁵ Jeg vil si at St. Olavs jøde som ble assosiert både med kommunismen og bolsjevismen presenterte en universell trussel. Den var trussel mot den norske nasjonen, trussel mot alle ander nasjoner , trussel mot religion og trussel mot den etablerte samfunnsorden. Han var den ”Andre” som tilhørte til de internasjonale kretser som ble stilt opp mot både nasjonale og kristne verdier og mot kristne tradisjoner. Han bortførte nasjonale verdier.

Revolusjonene ble presentert som jødenes middel til å velte det etablerte samfunnet og overta politisk og økonomisk makt. Det var veien til åpningen av den verdens overherredømme. Men revolusjonene var også jødenes hevn over kristendommen og særlig over den romersk-katolske kirke som alltid bekjempet jødenes påståtte negative innflytelse. Voldelige aksjoner mot jødene ble tolket og sett på som befolknings forsvar mot påstått jødenes destruktiv innvirkning.

En liten minoritet som ble selv utsatt for vold, hat og pogromer ble fremstilt i *St. Olavs* tidsskrift som en størrelse som terroriserte landets majoriteten.

¹⁹⁵ Kjetil Simonsen: ”Den store jødebevægelse” *Antisemittiske bilder av jøden i bondeavisene Nationen og Namdalen 1920-1925.*, masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo 2009.

Kapittel 4. ”Pengejødene”

Innledning

Som vist i forrige kapittel ble jødernes påståtte lederrolle i revolusjonære omveltninger og kirkeforfølgelser fremstilt som en vedtatt sannhet. Jødene ble knyttet til bolsjevismen og kommunismen, som angivelig var deres middel til å velte den eksisterende samfunnsorden og til å overta makten verden over.

Den amerikanske historikeren James Carroll hevder at da jødene ble identifisert med kommunismen, ble de samtidig beskyldt for å ha hovedrollen i alle ondene ved den moderne kapitalismen.¹⁹⁶ Jødene ble ikke bare assosiert med revolusjonære skikkelser som Trotskij, Kamenev og Yaroslavsky, men også med fremtredende bankierfamilier som Oppenheim, Warburg eller Rothschild. Familier som disse ble raskt oppfattet som “typiske jøder” av massene av sneversynte og harme europeere, til tross for at den store majoriteten av jøder var fattige og bodde i ghettoer.¹⁹⁷

I dette kapitlet skal jeg undersøke nærmere hvordan denne sammenkoblingen mellom pengemakt og jødiskhet kunne skje, og særlig hvordan dette preget synet på jødene og forsterket stigmatiseringen i datidens norske katolske tidsskrift *St. Olav*.

Pengejøde i den kirkelige tradisjonen

Historien om penger og om den jødiske materialistiske ånd stammer fra Det nye testamente og hos kirkefedre i bildet av Judas Iskariot. Han var den eneste jøden av de tolv apostlene som forrædde og solgte Kristus for tretti sølvpenge. Judas' grådighet etter penger var det eneste motivet for forræderiet, skrev evangelisten Johannes. I følge ham var Judas også den

¹⁹⁶ James Carroll, *Constantine's sword. The Church and the Jews a history*. Houghton Mifflin Company, Boston·New York, 2002: 433.

¹⁹⁷ Carroll, 2002: 432

eneste blant apostlene som hadde ansvar for disiplenes pengekasse, men han misbrakte tilliten og stjal penger fra den.¹⁹⁸

Historien om Judas Iskariot og hans grådighet ble holdt levende gjennom teologiske skrifter, kronikker, prekener og fortellinger. Judas-skikkelsen ble utnyttet i anti-semittisk retorikk og Judas' negative egenskaper som grådighet, pengebegjær, upålitelighet og forræderi ble overført på det hele jødiske folket.¹⁹⁹ Alle jøder ble lik den griske Judas, hevdet kirkefader Jerome (347-420).²⁰⁰ Jeromes viktigste bidrag til teologisk antisemittisme var å identifisere jødene med Judas og med umoralsk bruk av penger, to temaer som kom til å prege og pine relasjonen kristne-jøder i mer enn ett årtusen.²⁰¹

Helt fra kirkens grunnleggelse ble jøder identifisert med materialisme og ”kjødelig begjær”. Det vil si utukt, urenhet, tøylesløshet, trolldom, fiendskap, sinne, krangler, sjalusi. ... Mens de kristnes spirituelle liv bestod av kjærlighet, fred, tålmodighet, trofasthet, mildhet.²⁰²

Det stereotype bildet av jødene som pengebegjærlige ble forsterket i det 12. århundre, da den romersk-katolske kirke fordømte og bannlyste folk – også kristne – som drev med åger. Dette skulle vise seg å bli skjebnesvangert for den jødiske befolkningen, som hadde vanskeligheter med å erverve jord, som ikke kunne sammen-slutte seg til laug, som ble rammet av forbudet mot å ha kristne tjenere og som ble utelukket fra mye annen virksomhet. For å overleve måtte jødene finne andre måter å skaffe seg levebrød på. Selv om pengeutlån mot renter var forbudt også i jødisk tradisjon, gikk et mindre antall jøder inn i slik virksomhet. Jødene hadde imidlertid aldri monopol på utlånsvirksomheten, og det var bare en liten minoritet av dem som drev med det. Allikevel ble det jødiske folket identifisert med pengeutlånere og ågerkarler, og myten om jødernes påstått lederrolle i finansmarkedet ble dannet.

Bildet av jødene som griske og grådige pengeutlånere festet seg i manges kristens bevissthet og skulle ofte bli årsaken til folkelig raseri, aggresjon, vold og fysiske angrep. Spesielt katolske ordener som dominikanerne, fransiskanerne og jesuittene, som hadde en viktig rolle

¹⁹⁸ Wikipedia: *Judas Iskariot*

¹⁹⁹ Robert Michael: *Holy Hatred: Christianity, Antisemitism, And The Holocaust*, Palgrave macmillan, New York, 2006:26-28.

²⁰⁰ Michael, 2006: 5.

²⁰¹ Michael, 2006:26.

²⁰² Michael, 2006: 27.

i den antijødiske propagandaen, anklaget jødene og deres utlån mot renter for å føre til mange katolske familiers fattigdom, sosiale ulykker og sosiale problemer.²⁰³

Jødene engasjement og initiativ i den moderne økonomiske utviklingen ble sett på som en trussel mot den samfunnsorden som de gamle maktstrukturene opprettholdt, hevder Bauman.²⁰⁴ Igjen ble jødene koblet til kaos, ødeleggelse og uro, og de gamle stereotypiene om jødene som ågerkarer ble modernisert og forandret. Nå ble jødene oppfattet som *grådige kapitalister*. Pater Severio Rondina, en kjent skribent i pavens avis *Civiltà cattolica*, sammenlignet det jødiske folket med en stor blekksprut som med sine overdimensjonerte tentakler innhyller alt. Den har magen sin i bankene... og suge-koppene dens er overalt: i kontrakter og monopoler, i shipping, i jernbanene, i statlige finanser. Den representerer kapitalens kongedømme ... gulletts aristokrati ... den hersker uten motstand.²⁰⁵

Ubi bene, ibi patria – Hvor der er penger, der er mit fædreland²⁰⁶

Stereotypiene om ”pengejødene” kommer tydelig frem i *St. Olavs* artikler. De fleste av *St. Olavs* jøder var angivelig rike og hadde det så godt i kristne europeiske land at de ikke for noen pris ville forlate landene de bodde i. Til og med Palestina, jødene største drøm gjennom tidene, var ikke tiltrekkende nok. Isteden ble det jødiske *proletariatet* sendt til Palestina for å kolonisere landet, mens ”pengejøderne” foretrakk å bli blant de kristne for å fortsette å utsuge dem og herske over dem”, hevder *St. Olav*.²⁰⁷

Mens pater Rondina sammenlignet jødene med en stor og sleip blekksprut, minner *St. Olavs* jøde om en blodsuger som biter tak i sitt offer. Blodsugeren lever av andres blod, og den er ikke lett å dra ut fordi den sakte og konstant suger ut sine ofres blod og taper dem for krefter. De kristne var så økonomisk utmattet at de ikke hadde krefter til å motsette seg ”pengejødene” som hersket over dem i deres egne land, hevdet *St. Olavs* artikkel *Proleteriat, ikke pengejøderne*.²⁰⁸

I *St. Olav* ble også Første verdenskrig presentert som jødene verk, som utarmet og ødela de kristne. Verdenskrigen brøt ikke ut på grunn av forhold som akkumulerte sosiale og politiske problemer, eller som en følge av stormaktenes aggressive, imperia-listiske og

²⁰³ Eriksen, 2006: 93.

²⁰⁴ Bauman: 2005:90.

²⁰⁵ F. Saverio Rondina, *La morale giudacia. Civiltà cattolica* 1893; i David Kertzers bok: *The pope against the Jews*, Alfred A. Knopf New York 2001: 145.

²⁰⁶ *St. Olav: Proleteriat, ikke pengejøderne*, 1918: 32.

²⁰⁷ *St. Olav: Proleteriat, ikke pengejøderne*, 1918: 32.

²⁰⁸ *St. Olav: Israelmission*, 1920: 358.

nasjonalistiske politikk, men på grunn av ”pengejødernes gultørst”. Det var ”den vesentlige årsak til den skrekkelige krig som har kostet millioner av kristne live og har brakt hundre millioner de skrekkeligste lidelser”, ifølge *St. Olavs* artikkel med tittelen *Israelmission* som kom på trykk i 1920.²⁰⁹ Som vi ser fikk bladet det til å virke som om det bare var kristne som kjempet i krigen, led og ble såret. Jødernes grusomme skjebne og deres innsats under krigen ble fullstendig neglisjert. De ble fremstilt som om de ikke var berørt av krigen som andre folk.

Jødene ble imidlertid like sterkt rammet av krigen som alle andre – om ikke sterkere - både som kjempere og som sivile, påpeker historiker Shumel Almog.²¹⁰ De ble hardt rammet av sult, nød, sykdommer og epidemier som herjet på kontinentet og rammet *alle* på denne tiden. I Øst-Europa ble dessuten den jødiske minoriteten særlig utsatt for vold og pogromer. Der førte krigen og revolusjonen til at jødernes kolonier ble rammet av harde kamper og vold som tvang dem til å flykte, til andre områder eller land hvor jøder også ble møtt med skepsis og fiendtlighet. Almog hevder at alle minoriteter er sårbare i krigstid, men at den jødiske minoriteten var mye mer sårbar enn andre. For i motsetning til andre minoriteter og religiøse grupper, var de stats- og hjemløse, alene og overlatt til sin egen skjebne.²¹¹ I tillegg var de gjenstand for mange fordommer og stemplet som illojale, krigsprofitører og desertører. I forrige kapittel under avsnittet om jødeforfølgelser kunne vi se ett eksempel på dette; den norske pastor Risterer som stemplet jødene som desertører, som en illojal, aggressiv og egoistisk minoritet som bare brydde seg om seg og sine, og som mennesker som utnyttet krigen for å bli enda rikere.

Av ovennevnte grunner, mener Almog, var den jødiske befolkningen faktisk *mer villig* til, og *mer entusiastisk* over, å delta i militærtjeneste og kjempe ved fronten enn andre, selv om de visste at det også var jøder på den andre siden av barrikadene.²¹² Gjennom deltagelse i krigen fikk mange jøder nettopp muligheten til å (be-)vise sin lojalitet og patriotisme for landet de bodde i, og til å kvitte seg med brennmerkene som forrædere og desertører. Artikkelen *Kirken og den jødiske faren*, som kom på trykk i *St. Olav* i 1920, hevdet derimot at krigen var jødernes mulighet og middel til å oppnå noe helt annet; nemlig å komme til topps i det europeiske samfunnet, til å bli en politisk og økonomisk samfunnselite. Det var ikke de allierte som seiret, ifølge artikkelen, det var jødene og den moderne jødedommen,

²⁰⁹ *St. Olav: Israelmission*, 1920:358.

²¹⁰ Almog: 1990: 73-76

²¹¹ Almog, 1990 : 73-76.

²¹² Almog 1990: 73-76.

beskrevet som ”herskerlyst, sanselighet og uten forståelse av begrepene fedreland, patriotisme og idealisme”.²¹³ Etter krigen løp etterkommere av plagsomme dørselgere og durkdrevne ågerkarer fra Øst-Europa ut fra sine skitne ghettoer, hevdet artikkelen, for å tilrive seg politisk og økonomisk makt i samfunnet. De satte seg godt fast i ministerposisjoner i en rekke land som Tyskland, Østerrike, Polen, Romania og Ungarn. En skikkelse som Kurt Eisner, hvis forfedre bodde i Galicia, klatret opp til å bli ministerpresident i Bayern, kunne St. Olav fortelle. Og i Wien var det enda verre og mer alarmerende; der ble den ene jøden etter den andre dratt inn i ministeriet, og telegraf- og korrespondensbyråene var i deres hender. Både i utenriksdepartementet og ved presidentens kontor var det dessuten jøder. Alt var besatt av jødene, anklaget man i artikkelen, som samtidig fremhevet at disse suksessrike jødene hadde bakgrunn fra Galicia²¹⁴.

Å ha bakgrunn fra Galicia betød å være etterkommere av ”østjødene”, en stigmatisert og foraktet gruppe som ble møtt med skepsis i det vestlige Europa til og med av assimilerte og moderne jøder. Sistnevnte gruppe fryktet at østjødene, som fortsatt representerte den ortodokse jødedommen og skilte seg ut med sin tradisjon og kultur, skulle skade alle jøders omdømme. Man fryktet at etterkommere av østjødene, som befant seg over alt på bunnen av samfunnet, ville strekke seg mot å bli herskere. For *St. Olav* var dette et klart bevis på hvor dyktige jødene var til å skaffe seg økonomisk og politisk makt.

Jødernes dyktighet i å skaffe seg makt og innflytelse knyttet *St. Olav* til selve det jødiske livssynet, som skilte seg fra det kristne. ”I det jødiske livssynet ble det alltid lagt vekt på det jordiske, mens i det kristne livssynet er menneskets jordiske liv bare en del av menneskelivet”, hevdet *St. Olav*.²¹⁵ En artikkel som bar tittelen *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat!* hevdet at allerede i Det gamle testamente fantes det et gudsbegrep som var ubrytelig forbundet med kongeverdighet og kongemakt, derfor kunne ikke jødene tenke seg Messias i noen annen skikkelse enn som Israels mektige konge som skulle erobre alle andre folkeslag og legge dem under jødernes herredømme.²¹⁶ Jesus fra Nasaret som en fattig og ydmyk skikkelse passet ikke inn i jødernes material-istiske syn. En annen av *St. Olavs* artikler; *Mer om Jødespørsmålet*, hevdet dessuten at Talmud oppfordret sine tilhengere, særlig liberale jøder, til ”å bli umåtelig rike, få alle jordens skatter i sine hender og underkaste seg all verdslig makt”.²¹⁷

²¹³ St. Olav: *Kirken og den jødiske fare*, 1920:18-20.

²¹⁴ St. Olav: *Kirken og den jødiske fare*, 1920: 18-20.

²¹⁵ St. Olav: *Theodor Findahl: Jøde*, 1933: 341-342.

²¹⁶ St. Olav: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat!* 1936:335-336.

²¹⁷ St. Olav: *Mer om Jødespørsmålet*, 1932: 39-40.

Jødene som kommunister, jødene som kapitalister

En artikkel fra 1921 som bar tittelen *Palæstinas fremtid* illustrerer også tydelig Carrolls påstand om at jødene ble sett på både som kommunister og kapitalister av *St. Olav*-tidsskriftet:

[...]at pengejødene som har underkastet seg så godt som alle ”kristelige” land og faktisk styrer dem, de ene med pund, dollars og andre klingende maktmidler, de andre med vold og mord, skal de nå også bli eneherrer i de kristens hellige land Palestina.²¹⁸

Av dette sitatet kan vi se at den jødiske minoriteten, som i alle nasjoner var en sårbar gruppe og svakere part, ble fremstilt som herskere verden over. De var rike og voldelige herskere som strakte seg helt til den andre siden av Atlanthavet. Vi husker fra forrige kapittel at man mente jødiske kommunister herjet med vold og mord, ikke bare på det europeiske kontinentet, men at de også oversvømmet Mexico med sine ugjerninger. Og jødene hadde angivelig så stor politisk og økonomisk innflytelse innenfor frimurerlosjer i USA at den amerikanske regjeringen lot være å fordømme kirkeforfølgelsene i Mexico.

I artikkelen *Palæstinas fremtid* gis et illustrerende eksempel på hvordan man mente en jøde oppførte seg hos ”vertsbefolkningen”:

Hensynsløst og ofte eksklusivt har den erobret de beste plasser hos vertsfolket både på politikkenes, finansenes, handelens, medisinenes, rettsvesenets, litteraturenes og teatres områder og derved behersket landets egne barn. Dette utøylete maktbegjær synes å ha gjort sine innehavere blinde- eller er de så besatt av sin nasjonale egoisme at de vel innser den fare den representerer, men absolutt ikke evner å befri seg for den?²¹⁹

Også her blir en jøde med sine negative moralske og økonomiske egenskaper, satt i skarp kontrast til majoritetsbefolkningen. En jøde har profittbegjær, er grådig, egoistisk og

²¹⁸ St. Olav : *Jødernes seier*, 1921: 15.

²¹⁹ St. Olav: *Palæstinas fremtid*, 1937: 318-319.

materialistisk orientert. Med sine negative moralske egenskaper vekker han som Bauman beskrev det ”en sosial forakt, moralsk fordømmelse og estetisk avsky”.²²⁰

Fremstillingen av jødernes negative egenskaper tjener ikke minst til å forsterke det positive bildet av ”vertsbefolkningen”. For på den andre siden står de kristne; naive, svake, hjelpeløse og godmodige skikkelser med manglende evne til å fri seg fra jødernes negative og skadelige grep. De egenskapene som *St. Olav* tillegger jøder minner mye om for eksempel Shakespeares Shylock- en durkdreven kjeltring som ble besatt av pengegriskhet og kristenhat. Hele hans makt var knyttet til penger og han tok til og med pant i skyldnerens eget kjøtt. På den andre siden stod Antonio som en godmodig og naiv skikkelse som ikke kunne måle seg med Shylocks negative egenskaper. Og det er verdt å merke seg at Shylock heller ikke forandret seg med tiden; han fortsatte å være et ødeleggende og farlig element for sine omgivelser. Det var hans vesen. Det er interessant å se på språket som *St. Olav* brukte for å beskrive det jødiske folket. Det hersker ingen tvil om at magasinet definerte jødene som uønskede, skadelige og arrogante *gjester* i samfunnet. Disse gjestene var i tillegg utakknemlige, da de ”erobret” de beste stillingene hos sine innehavere. De utnyttet kristen geistlighet. Verbet ”erobret” vekker assosiasjoner til kamp og slåssing. Med andre ord kunne ikke jøder i *St. Olavs* øyne oppnå sine stillinger i samfunnet på grunn av sine intellektuelle evner og ferdigheter, eller som resultat av sitt harde arbeid. Snarere mente man at jødiske leger, forfattere og vitenskaps-menn som gjester i samfunnet *fratok* slike stillinger fra sine innehavere. Som ”de andre”, dvs. som et fremmed element, hadde de ikke *rett* til dem.

I sitatet fra *Palæstinas fremtid* ble den jødiske befolkningen fremstilt som om de tok alle verdier og ikke ga noe tilbake til samfunnet. Det er verdt å merke seg at jødernes verdifulle bidrag til europeisk kultur innenfor vitenskap, litteratur, økonomi og medisin dermed ble usynliggjort. Vi husker også fra forrige kapittel at provikar Olaf Offerdahl ikke så noen fordel av å ha jødene i landet. Han anklaget dem heller for å *bortføre* landets verdier.

Ifølge *St. Olav* var høye stillinger i samfunnet ikke bare jødernes middel til å tilrane seg penger og makt og materielle goder. Stillingene var også et hjelpemiddel til å oppnå et annet viktig mål, nemlig å *påvirke ”innehavernes” barn* med sin sekulære, moderne, og liberale tenkning, noe den katolske kirke følte seg truet av. Påvirkningen av barna var angivelig en måte jødene kunne svekke kristendommens og kirkens stilling i samfunnet på.

²²⁰ Bauman, 2005: 86

Oppsummering

Stereotypier om jødernes påståtte pengemakt ble tydelig fremført i en rekke av *St. Olavs* artikler der jødene ble sett på som de fremste representantene for finansverdenen. Pengemakten ble forbundet med jødernes *ånd*, i skarp kontrast til den kristne, og til de kristnes moralske verdier. Mennesker som reelt var en sårbar minoritet; jødene, ble fremstilt som rike og mektige, fiendtlige og voldelige, som en herskende og overlegen gruppe som truet storsamfunnets eksistens overalt, og som en dødelig fare for kristne og for alle sine omgivelser generelt. ”Pengejødene” ble erklært hensynsløse, umoralske, egoistiske og grådige - en ”mobil størrelse” som ble fylt med personlige egenskaper som var *permanente*. Denne forestillingen om jødene som en fare for det sunne, kristne folk, samt den store tilbøyeligheten til å forbinde jødene med penger, makt, mord og vold, hadde en lang historie i kristen kultur. Vi møter den allerede i det første århundre da Kirkens demonisering av det jødiske folket begynte.

Vi kan konstatere at tidsskriftet *St. Olav* bidro sterkt til dette synet. Bladet fremholdt at jødene ble rike på umoralske måter og ikke på grunn av hardt fysisk og intellektuelt arbeid. De plyndret og konfiskerte angivelig kirkens eiendom. De gjorde seg rike i en tid da polakker, tyskere, ungarere og andre nasjonaliteter kjempet ved fronten for sine fedreland. Jøder ble presentert som økonomiske parasitter som levde på bekostning av andre, og som særlig utnyttet den kristne troskyldigheten og tålmodigheten. Som Bauman påpekte utgjorde jødene en gruppe som resten av befolkningen hadde klart seg mye bedre uten.²²¹ Til slutt er det verdt å merke seg at *St. Olav* ikke brukte ordet ”kapitalist” om jøder, bare ordet ”pengejøder.” Kanskje var det ikke så ille å være kapitalist likevel? Man kan ikke ha sett på *alle* kapitalister som dårlige og umoralske, for en kristen kapitalist vekket ikke på langt nær så mye moralsk avsky som ”pengejøder” gjorde. Penger i jøders hender var ikke bare moralsk avskyelig, men representerte en *trussel* på like linje med jødiske kommunister. ”Jødepenger” ble, på samme måte som kommunismen, fremstilt som selve motkraften til kristne prinsipper og verdier, og derfor foraktet.

²²¹ Bauman, 2005: 187

Kapittel 5. Jødernes stilling i samfunnet fra Hitlers maktovertakelse 1933 til 1939

Innledning

Hitler maktovertakelse 31. januar 1933 hadde skjebnesvangre følger for jødisk befolkning Europa rundt. Nazismen gikk frem og spredte seg utenfor Tysklands grenser.

Antisemittismen fikk et kraftig oppsving og den jødiske minoriteten kom igjen i fokus.

Katolsk presse verden rundt fortsatte med de vanlige temaene om å advare kristne nasjoner om jødernes dominans på det økonomiske området, og deres skadelige innflytelse på det åndelige og kulturelle livet.²²²

Dette kapitlet skal ta for hva som ble skrevet og formidlet om den jødiske minoriteten i perioden fra nazistisk maktovertakelse til begynnelsen av Annen verdenskrig. Hvordan ble denne minoriteten oppfattet i denne perioden? Advarte St. Olav sine lesere om jødernes overveiende makt i storsamfunnet, i likhet med den katolske pressen verden rundt?

For å svare på disse spørsmålene skal jeg utelukkende analysere artikler som kom på trykk i tidsskriftet *St. Olav* i perioden 1933-39.

Den internasjonale jøden og jøder som et ødeleggende element

Forestillingen om jødene som en verdensmakt som sto bak en internasjonal sammensvergelse, hvis mål var å ruinere alt på hvilket vår kristne kultur hviler; å ødelegge lokal makt, bryte ned alle kulturer og tradisjoner og å forene verden under jødisk herredømme, var i følge Baumann den av mest utbredte antisemittiske stereotypien. Han hevdet også at det jødiske folket ble sett på som en trussel mot det etablerte samfunnet, en trussel mot nasjonale stater og mot sosiale og politiske maktstrukturer.²²³

Jødernes stilling nu, som kom på trykk i tidsskriftet *St. Olav* 12.oktober 1933, ti måneder etter Hitlers maktovertakelse, gikk til hardt angrep mot ” Den internasjonale jøden” for å

²²² Kertzer, 2001: 269-277.

²²³ Bauman, 2005:123.

drive en voldsom antitysk propaganda, som gjennom en omfattende økonomisk boikott verden rundt ville ramme og ødelegge den nydannende tyske staten.²²⁴

Ifølge historiker Friedländer var det jødiske internasjonale samfunnet, særlig i USA og Palestina opprørt over overgrepene mot tyske jøder som ble satt i gang umiddelbart etter Hitlers maktovertagelse 31. januar 1933. De engasjerte seg i å hjelpe tyske jøder, og rettet henstillinger til sine regjeringer om å sette press på tyske myndigheter for å stoppe antijødisk lovgiving og overgrep. I tillegg ble det den 27. mars 1933 holdt antityske demonstrasjoner i flere amerikanske byer, der folk ble oppfordret til ikke å kjøpe tyske varer og produkter.²²⁵

Den jødiske verdenssolidariteten med tyske jøder ble i *St. Olavs* artikkel tolket innenfor rammen av en global jødisk sammensvergelse mot den nye tyske staten. At ”tilintetgjørelsen av jødedommens kulturelle og økonomiske maktstilling i Tyskland hadde så store ringvirkninger utover hele verden,” var bevis for *St. Olav*-bladets redaksjon på at en jødisk verdensmakt ikke var en antisemittisk fantasi, men en realitet.²²⁶

Artikkelen skrev videre at selv om ”den internasjonale jøden” var mektig, var han ikke uovervinnelig. At den jødiske propagandaen mot Tyskland ikke fikk rotfeste i de fleste europeiske land, var ifølge artikkelen på grunn av at Tyskland skapte sterke sympatier som landet som overvant den forhatte liberalismen og marxismen²²⁷. Denne oppfattelsen av Hitler og nazist-partiet som et bolverk mot kommunismen, var ikke unik for den katolske kirke. Religionshistoriker Terje Emberland skriver i *Antisemittisme i Norge 1900-1940* at de fleste norske borgerlige aviser stilte seg positive overfor Hitlers maktovertagelse, da Hitler ble sett på som ”en effektiv stopper” for den kommunistiske og bolsjevistiske faren.²²⁸ Men dette synet ble ifølge Emberland ”..endret radikalt utover i 1930-årene, etter Nürnberg-lovene i 1935 og spesielt etter Krystallnatten i 1938, da den borgerlige pressen tok skarp avstand fra den nazistiske politikken og fra terroren og fordømte de jødefiendtlige forordningene og jødeforfølgelsene.²²⁹

St. Olavs artikkel nevnte ikke et ord om at Hitler og nazistene brukte den antityske protesten som påskudd for å organisere en boikott av jødiske forretninger og butikker rundt om i hele

²²⁴ *St. Olav: Jødenes stilling nu*, 1933: 331-332

²²⁵ Friedländer, 2007: 21.

²²⁶ *St. Olav: Jødenes stilling nu*, 1933: 331-332.

²²⁷ *St. Olav: Jødenes stilling nu*, 1933: 331-332.

²²⁸ Emberland, 2006: 417-418

²²⁹ Emberland, 2006: 417-418

Tyskland. Under boikotten og på datoen 1. april ble jødiske forretninger ødelagt og jødiske leger, advokater og forretningsmenn ble overfalt og kastet ut fra sine kontorer. *St. Olav* sa ingenting om såkalte ”ariske paragrafer” som stengte jøder ute fra offentlige tjenester og fra yrkesorganisasjoner. Det var ingen snakk om at tallet på jødiske elever og studenter ved skoler og universitetet ble redusert, og at bøker av jødiske forfattere, forskere og vitenskapsmenn ble brent sammen med andre ”utyske” bøker på det store bokbålet i Berlin i mai 1933. Det stod heller ingenting om at tyske jøder var den lidende part i Hitlers Tyskland.

Den internasjonale jøden hadde også stor innflytelse i det katolske Østerrike, mente man i *St. Olav*, som beskyldte østerrikske jøder for å forene seg med internasjonale krefter som frimurere og sosialister. Dette var angivelig for å avkristne landet (Østerrike) og for å ødelegge den katolske befolkningen økonomisk, kulturelt og åndelig.²³⁰ Den katolske befolkningen hadde levd under konstant sosial og økonomisk undertrykkelse siden oppløsningen av det østerriksk-ungarske monarkiet i 1918, hevdet *St. Olav*.²³¹

Den østerrikske republikken som oppsto i 1918 etter oppløsningen av habsburger-monarkiet Østerrike–Ungarn, var kortvarig og ble avløst i mars 1934 av et religiøst – autoritært regime.²³² På 1920- tallet utgjorde jødene i Wien åtte prosent av befolkningen, og de representerte det liberale borgerskapet og en økonomisk og intellektuell elite.²³³ Jødene var sterk representert innenfor journalistikk, medisin og rettsvitenskap. De var representert i det østerrikske sosialdemokratiske partiet som overtok regjeringsansvaret etter keiserdømmenes fall, og som kom med upopulære økonomiske og sosiale reformer. Siden mange sosialister og ledende skikkelser innenfor partiet også var jøder, blant annet partiets grunnlegger Victor Adler og hans etterfølger Otto Bauer, ble dette brukt i antisemittismens narrativ. Det handlet om at den jødiske befolkningen styrte over den østerrikske republikken, som i tillegg ble belastet med mange økonomiske og sosiale problemer.

Flyktningstrømmen av jøder fra Øst-Europa til Wien, hyperinflasjon, arbeidsledighet, mangel på boliger og på dagligvarer, førte til at jødespørsmålet ble ”aktivert” og at antisemittismen økte. Landets jødiske befolkning ble utsatt for vold og trakassering; og voldelige angrep mot jøder på gaten førte til at fysiske angrep ble alminnelig.²³⁴ På 1930-

²³⁰ *St. Olav: Østerrike av i dag*, 1934:156-157

²³¹ *St. Olav: Østerrike av i dag*, 1934: 156-157

²³² Einhart Lorenz: *Weimar- Republikken*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2 opplag 2006:395

²³³ Robert S. Wistrich: *Antisemitism. The longest Hatred*. London, Thames Methuen, 1991: 62-65

²³⁴ Wistrich: 1991: 62-65

tallet ble den jødiske befolkningen også utsatt for den økonomiske antisemittismen; jødiske bedrifter ble mål for boikott. Folk ble presset ut av jobbene sine innen bank og forsikring og jødiske leger ble avskjediget fra sine offentlige posisjoner på kommunale sykehus.²³⁵

St. Olavs artikkel *Østerrike av i dag* beskrev jødernes stilling i landet slik:

Jødene har spillet en overveiende rolle i det østerrikske socialdemokrati - først og fremst i dets økonomiske liv og livssyn. Hvis man ikke vet det vil man stå uforstående overfor den østerrikske befolkningens forbitrelse mot alle jøder og den masseflukt som disse har foretatt etter de siste begivenheter.

Den sosialistiske skatte- og boligpolitikk måtte føre til middelstandens ruin, idet stadig flere og flere ble tvunget til å oppgi sine egne hus og flytte inn i de sosialistiske kjempegårder. De forlatte hus gikk for en slikk og ingenting over på jødiske hender. Derfor kan man forstå, at reaksjonen blev så stor. Og fra katolsk hold hadde man tidlig øinene åpne for den samfudsfare som luret på befolkningen, og særlig i Wien blev kampen mot den tatt opp med ubønhjertig strenghet.²³⁶

Det er flere momenter fra sitatet som er interessante. For det første ble jødene igjen gjort ansvarlige for den økonomiske og sosiale krisen som rammet landet og dens befolkning, og de ble igjen sett på som økonomiske parasitters om utnyttet krisen til sin fordel for å bli enda rikere og enda mektigere. For det andre ble antisemittismen og til og med forbitrelse mot jødene tolket som katolikkenes *forsvar* mot jødernes destruktive økonomiske virksomhet, som jo ble tatt for å være årsaken til at den østerrikske befolkningen hadde havnet i dyp fattigdom og nød. For det tredje ble jødene igjen sett på som en lumsk fiende som bare ventet i bakhold på å lure og skade storsamfunnet. Igjen ble den jødiske befolkningen fremstilt som noen som bortførte nasjonale verdier uten å gi noen tilbake. Jødernes store bidrag i kultur, kunst, psykoanalyse, musikk og i andre områder både til Østerrike og til det europeiske samfunnet, ble ikke nevnt, det ble helt usynliggjort.

Det er en oppsiktsvekkende fleksibilitet i de antijødiske anklagene og fordommene som den jødiske befolkningen ble utsatt for. Det er verdt å merke seg at den romersk- katolske kirke igjen oppfattet seg selv som en samfunnsvakt, som en beskytter av den kristne befolkningen hvis eksistens på midten av det 20. århundret nok en gang var ”truet” av den jødiske minoriteten . Derfor hilste *St. Olav* opprettelsen av det nye autoritære regimet i

²³⁵ Hillary Hope Herzog, *Vienna is Different : Jewish Writers in Austria from the Fin –de- Siècle to the present*, Berghahn Books, 2011: 102-103.

²³⁶ *St. Olav: Østerrike av i dag*, 1934:156-157.

Østerrike med bifall, for det betød at det var slutt på ”frimurer-og jøderegimet” og at ”Østerrike av i dag grunnlegger et kristent rike.”²³⁷ Den nye kristelige staten var sterk nok til å overvinne alt og alle som stod imot, konkluderte man i *St. Olav*.

En lumsk fiende

Det var ikke bare revolusjonære omveltninger, liberale ideer eller sekularisme som jødene brukte for å velte og ødelegge det etablerte samfunnet. Denne minoriteten hadde også andre og like effektive metoder for å ødelegge det europeiske kristne samfunnet og dets befolkning både økonomisk, moralsk og sosialt.

I middelalderens tid ble jødene beskyldt for å forgifte brønner av sine kristne naboer, og anklaget for spredning av sykdom. I midten av det 20. århundret fortsatte denne ”ringreven” av en folkegruppe, mente man, å lure kristne og skade dem. I Romania, for eksempel, skulle jødene ha forgiftet landets befolkning med alkohol. Her hadde den lumsk jødefienden til seg ”monopol” på skjenkerettighetene. Ifølge artikkelen *Det Rumænske jødespørsmål* som ble trykket i 1938, hadde landets jødiske befolkning ”over 50 % monopol på skjenkerettighetene og ødela befolkningen ved først å gi den utstrakt kreditt på alkohol, og siden brutalt utnytte gjelden til å drive skyldnerne inn i den ytterste fattigdom.”²³⁸

St. Olav visste godt at jødene ikke var årsak til at rumenere begynte å drikke. Jeg tror at det rumenske folket drakk før jødene fikk ”monopol” over skjenkerettighetene, og lenge etterpå også.

Artikkelen *Det rumænske jødespørsmål* skapte sterke reaksjoner i det norske jødiske miljøet, og Oslos rabbiner Isaak Julius Samuel (1902-1942) kom med tilsvarende *Til St. Olavs redaksjon* som ble trykket i *St. Olav*-tidsskriftet. Rabbiner Samuel kunne ikke tro at en så tendensiøs artikkel og med falske påstander kunne få innpass i et blad som oppfattet sin religion som ”kjærlighets religion”, og som utga seg for å være ”*Ret og Sanhet*.”

Rabbineren skrev at den jødiske befolkningen var blitt offer for løgn, og at ”hele verden skulle tro nå at alkoholbransjen utelukkende var i jødiske hender.”

Samuel dementerte *St. Olavs* påstand om at over 50 000 jøder i landet var innehavere av skjenkerettigheter. Han viste frem statens statistikk på at antall skjenkebevilgede i hele landet utgjorde 39 450, og derav var bare 3180 jøder.²³⁹

²³⁷ *St. Olav: Østerrike av i dag*, 1934:156-157.

²³⁸ *St. Olav: Det rumænske jødespørsmål*, 1938: 42-43.

²³⁹ *St. Olav: Til St. Olavs redaksjon*, 1938: 77-78.

Det var første gang at de norske jødene kom med tilsvar i hele denne undersøkte perioden. Et annet middel som den lumske jødefienden ble påstått å bruke for å skade (de kristne) befolkningen, var pressen. I antisemittiske kretser og i *St. Olav* ble det hevdet at jødene dirigerte og behersket pressen verden rundt, og at pressen var jødernes middel til å påvirke og forme den offentlige meningen og skape en jødevennlig opinion verden rundt.

En katolsk prest i Norge, Andreas Alexius Dietrich (1864- 1938), kritiserte sterkt norsk presse for å hente utenlandske etterretninger utelukkende fra jødiske aviser og tidsskrifter. Det norske folket ble påvirket og veiledet, mente han, og det ble skapt en jødevennlig opinion hos dem. ”Som om der omtrent i hele Europa utenfor Skandinaviens ikke fandtes nogen kristelig dagspresse, men utelukkende jødeblade!”, skrev pastor Dietrich, som advarte mot den jødiske, skadelige innflytelsen på pressen i viktige og store land, særlig Storbritannia, Tyskland, Frankrike og Østerrike. Ifølge ham ble disse landene oversvømt av jødeblader, og folket ble villedet og helt desinformert om de politiske og økonomiske forholdene. Samtidig var pastoren glad for at det i Norge fantes et tidsskrift som *Nationalt Tidsskrift, Sandheten* som kjempet mot jødernes innflytelse og varslet det norske folket om den semittiske faren.²⁴⁰

Nationalt Tidsskrift, Sandheten var et antisemittisk blad som bekjempet jødernes negative innflytelse i det norske samfunnet og som kom ut helt frem til 1945.²⁴¹ I Polen, et katolsk land, brukte jødene pressen til å håne den katolske kirke og dens religion, og til å ødelegge befolkningens moral. Jødiske David Jablonski var utgiver av fritenker-bladene i landet. Pornografiske skrifter ble kolportert og solgt av den jødiske befolkningen og oversvømte hele Polen.²⁴²

Jødernes assimilering i samfunnet var også en lumsk og forrædersk måte å skade storsamfunnet innenfra på, mente *St. Olav*. For gjennom assimilering fikk jødene mulighet til å erobre de mest innflytelsesrike og ledende stillingene i samfunnet, og på denne måten kunne de benytte sine sterke politiske og økonomiske posisjoner til å fortsette å smitte og forgifte det kristne, sunne samfunnet med sine ødeleggende ideer og verdier. Særlig bildet av jødene som bærere av kommunistiske ideer var skremmende.

²⁴⁰ *St. Olav: Jødernes indflydelse*, 1918:155-156.

²⁴¹ Om Mikal Sylten se. Kristin Brattelid: *Mikal Sylten, Et antisemittisk livsprosjekt*, hovedoppgave i historie, UIO, 2004.

²⁴² *St. Olav: Warschau*, 1934: 234-235.

Idéhistoriker Håkon Harket hevder at den moderne jøde nå ikke lenger var suspekt fordi han *ikke* lot seg assimilere, men fordi han assimilerte seg *så godt*.²⁴³ Saul Friedländer mener at jødene ble gjort til ”the inner enemy *par excellence*” fordi de angivelig var i stand til å ”kamouflere” seg så godt blant de innfødte at det nesten var umulig å avsløre dem.²⁴⁴ Igjen ble jødene oppfattet som ”Europas indre demoner”, sier Bauman.²⁴⁵ Derfor ytret *St. Olav*-magasinet seg positivt til at det i Romania hadde ”kommet fart i tingene” da rumenere i 1933 fremsatte et lovforslag om å forby navneforandring av jødiske navn til mer rumenske navn.²⁴⁶ Rumenere måtte gjøre det fordi landets jøder tilpasset seg så godt til det rumenske folk at det var vanskelig å adskille dem. *St. Olav* var bekymret over at den jødiske populasjonen vokste, samtidig som antall ”innfødte” gikk ned. Man fryktet at ortodokse jøder fra Øst-Europa skulle oversvømme også vestlige land på samme måte som i Romania, der jødene bosatte seg både i byer og på landet og også overtok landets landbruk, som tradisjonelt hadde vært i hendene på innfødte.²⁴⁷ Alt dette var beviser på jødernes fleksibilitet og tilpasningsdyktighet.

Den voksende antisemittismen: De kan takke seg selv

Den voksende antisemittismen etter Hitlers maktovertakelse var også jødernes egen skyld, mente man i *St. Olav*. Årsakene man oppga var imidlertid motstridende og påstandene selvmotsigende.

En av grunnene til den voksende antisemittismen var jøders angivelige oppførsel og utakknemlighet. Den jødiske befolkningen *oppførte* seg nemlig ikke som en minoritet eller som gjester i det europeiske samfunnet – tvert imot; de oppførte seg som ”maktbegjærlige herskere” som krevde flere rettigheter enn dem som tilkom en nasjonal minoritet.²⁴⁸ Av den grunn hadde man i *St. Olav* full forståelse for at det europeiske folket mistet tålmodigheten, ønsket å være ”herrer i eget hus” og ville utelukke en utakknemlig jødisk minoritet fra maktposisjoner, rikdom og innflytelse.²⁴⁹ Selv om jøder hadde vært en bestandig del av der

²⁴³ Håkon Harket : *Tyskland: I tenknings vold*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2 opplag, 2006: 196.

²⁴⁴ Saul Friedländer: *Europe's Inner Demons: The "Other" as Threat in Early Twentieth-Century European Culture*, i Wistrich (red), 1999: 210-222.

²⁴⁵ Bauman, 2005: 78.

²⁴⁶ *St. Olav: Det rumænske jødespørsmål*, 1938:42-43

²⁴⁷ *St. Olav: Det rumænske jødespørsmål*, 1938:42-43

²⁴⁸ *St. Olav: Jødernes stilling nu*, 1933: 331-332

²⁴⁹ *St. Olav: Jødernes stilling nu*, 1933: 331-332

europæiske samfunnet i nesten to tusen år, forble de fremstilt som en ”fremmed” minoritet; en gruppe som ikke kunne ha samme privilegier og nyte samme sosiale status som de innfødte i det kristne europeiske ”vertssamfunnet”. Derfor mente St. Olav :

Hvis jødene bekjente seg til nasjonalitet så vilde de nøie seg med å spille minoritetens rolle, og hadde de fortsatt den hadde der antagelig ikke fantes noen antisemittisme i verden. Ti et egenartet folkelig, som holder sig innen-for sine naturlige grenser, utfordrer aldri til motstand.²⁵⁰

Med andre ord: dersom jødene hadde fortsatt å leve i ghettoene sine, og akseptert storsamfunnets regler og normer, hadde det ikke vært noen antisemittisme i verden. Det var altså deres egen skyld. Men som Bauman påpekte ville ikke jødene leve bak synlige murer i ghettoer eller i adskilte områder i byene, eller bak usynlige murer av kulturelle forbud, og leve adskilt fra det innfødte.²⁵¹ De ville ikke være på utsiden, men på innsiden av samfunnet, fremhevet Baumann.²⁵² Den jødiske minoriteten ønsket å være en integrert og aktiv del av storsamfunnet, og innfant seg gjennom emansipasjonen og moderniteten med det kristne samfunnet. Med det trådte de imidlertid over noen usynlige grenser, som Baumann beskriver med treffende ord: ”Den fremmede” dukket opp fra sine reservater, og flyttet inn i europeiske og vestlige storbyers fine strøk og andre steder som var reservert bare for innfødte.²⁵³

Den andre grunnen til antisemittisme som *St. Olav* oppga gjennom flere av sine artikler var, som vi har sett i det foregående, at jødene ikke bare hadde den frekkhet å ta seg til rette som gjester i europeiske samfunn, men at de i tillegg *lyktes så godt med sin assimilering*. De hadde angivelig blandet seg med og tilpasset seg så godt den øvrige befolkningen at de nesten var umulige å skille ut. Dette ble ansett for å være en bevisst jødisk strategi; det var *infiltrering* for å komme i posisjon til å undergrave og skade samfunnet innenfra. Middelet var bl.a. *erobring* av ledende økonomiske og politiske stillinger, for derigjennom å spre bl.a. kommunistiske og sekulære ideer. Målet var overtakelse og verdensherredømme. Ifølge Baumann skapte det forvirring at de ”fremmede” var så tilpasningsdyktige. Fremfor alt var det truende, for man gikk ut fra at jødisk innblanding helt sikkert ville true enheten og identiteten til den innfødte gruppen.²⁵⁴

²⁵⁰ St. Olav: *Jødernes stilling nu*, 1933: 331-332

²⁵¹ Bauman, 2005: 97- 101

²⁵² Bauman, 2005: 97- 101

²⁵³ Bauman, 2005: 79

²⁵⁴ Bauman 2005: 104-108

Jødernes emansipasjon i det europeiske samfunnet ble riktignok støttet og legitimert av myndighetene men ikke av den gamle, borgerlige eliten. Disse mente at jødene var uverdige den sosiale og juridiske posisjonen de hadde fått, hevder Katz.²⁵⁵ I følge Poliakov måtte en slik tilstand ende i konflikt. Den gamle eliten fryktet at dens trygghet og samfunnets verdier stod i fare, og ville derfor stenge jødene ut fra det sosiale og politiske livet.²⁵⁶

Den tredje årsaken til antisemittismen var det stikk motsatte; at jøder var *annerledes* og at de angivelig *ikke ville* assimilere seg.

Monsignor Henrik Irgens (1899 -1938), som var St. Olavs redaktør i mange år, mente at nettopp jødernes særpreg og uvilje mot å assimilere seg var det som næring til anti-semittismen. ”Særlig i en tid som vår, da nasjonalismen er i sterk vekst, vil mange gå løs på jødernes kompakte gruppe og anse dem som farlig for nasjonen og som med en merkverdig seighet fastholder sin egenart.”²⁵⁷

Monsignor Irgens mente også at jødernes posisjon og deres overveiende makt i samfunnet var årsak til antisemittismen. I likhet med mange andre som vi har sett i det foregående, mente Irgens at det fantes en gitt ”orden” i samfunnet: en minoritet kunne ikke forlange like mye makt, eller å få ha samme stilling i samfunnet, som de innfødte.

Enten den jødiske minoriteten ble assimilert eller ikke, enten den var rik eller fattig, var og ble den altså sett på som en fremmed minoritet i samfunnet, og derfor gjenstand for utallige fordømmelser. Uansett hva denne minoriteten gjorde eller hvordan den oppførte seg, ble den ikke sett på som en integrert del av det europeiske samfunnet. Jøden var alltid ”den andre”, ”den fremmede”.

Allerede i det førmoderne Europa ble jøder konstruert som et ”fremmed” element, mens de kristne var den ”innfødte” befolkning i de europeiske landene.²⁵⁸ Jødene som fremmede var avvikende og markant annerledes enn de kristne i ethvert henseende. De spiste mat som luktet annerledes, de kledde og oppførte seg annerledes, og de hadde andre tradisjoner og verdier enn de kristne. I 1937 beskrev *St. Olav jøder* ” som et fremmedlegeme i en organisme.”²⁵⁹

²⁵⁵Jacob Katz: *From Prejudice to Destruction: Anti-Semitism 1700-1933*, Cambridge Mass, Harvard University Press, 1980,: 3

²⁵⁶ Leon Poliakov: *Rasisme*, Det Norske Samlaget, Oslo 1970: 88-107

²⁵⁷ St. Olav: *Theodor Findahl: Jøde*, 1934: 341-342

²⁵⁸ Trond Berg Eriksen : *Jøder, grekere og romere: Avvisning og beundring*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N ·W·DAMM & SØN, 2 opplag, 2006: 18

²⁵⁹ *St. Olav: Palestinæns fremtid*, 1937: 318-31.9

Det er verdt å legge merke til språket *St. Olav*-magasinet benytter seg av for å beskrive det jødiske folket i det 20. århundret: et fremmedlegeme i en organisme. Det europeiske samfunnet blir sammenlignet med et levende vesen; det ble sett på som en menneskekropp. Jødene, derimot, ble sammenlignet med noe som ikke hører til der, fremmede elementer i kroppen som plager og forstyrrer, og som kan bli til sykdom og farlig for kroppen til slutt. Konsekvensen en må trekke av denne biologiske sammenligningen er jo at hvis kroppen skal fungere normalt og leve videre uten smerter, må den kvitte seg med fremmedlegemet. Derfor var *St. Olav* svært positiv til at det europeiske folket allerede i 1933 begynte med ”effektiv nasjonal opprensning” og særlig ga støtte til det rumenske folket ”som arbeidet bevisst på å isolere og bli kvitt sine jøde” som hadde en dominerende innflytelse i det kulturelle og politiske livet.²⁶⁰

Siden den kristne befolkningen hadde interesse av å avgrenses fra og forsvare seg mot alt som ble ansett som fremmed og derfor ondt, så *St. Olav* på denne type nasjonal ”opprensningen” som kristendommens beskyttelse. Som Bauman påpeker var det ikke mange nasjoner som var ivrige etter å anerkjenne andres rett til det samme som de forlangte for seg selv.²⁶¹

Det var uakseptabelt at fremmede kunne ha det bedre enn de innfødte. *St. Olav* var derfor bekymret for situasjonen i Polen, der ungdommen var arbeidsledig, uten håp og desillusjonert fordi landet var oversvømt av tre millioner jøder som hadde den overveiende makten på det økonomiske området. ”Den polske ungdommen er Europas store spørsmål”, mente *St. Olav*. ”Til hvilken side vil den gå? Vil Hitlers eller Moskvas retninger også bli dens?”²⁶²

Det er påfallende hvordan *St. Olav* sendte negative signaler om jødene, hvordan all elendighet i Polen var jødernes skyld fordi de oversvømte landet og fratok polakkene deres daglige brød og uttrykte også sin moralske støtte til katolske foreninger og andre organisasjoner og forbund som jobbet med å beskytte seg mot landets jøder med radikale reformer på det økonomiske området.²⁶³ Den jødiske minoriteten ble ikke bare sett på som fremmed, men som en nasjonal fiende som ville undergrave både det polske og det europeiske samfunnet.

²⁶⁰ *St. Olav: Det rumænske jødespørsmål*, 1938:42-43.

²⁶¹ Bauman, 2005:94.

²⁶² *St. Olav: Polen-kristendommens bollverk*, 1937: 76-77.

²⁶³ *St. Olav: Polen-kristendommens bollverk*, 1937: 76-77.

En abstrakt størrelse som ikke fortjente empati

Einhart Lorenz hevder at antisemittiske holdninger bidro til at det ikke fantes sympati for jødene - ”verken hos mannen i gata eller hos store organisasjoner.²⁶⁴ Verken den katolske eller den protestantiske kirken kom med protester mot antijødiske aksjoner og overgrepene mot jødene i Hitlers Tyskland, og verken Nürnberg-lovene i 1935 eller Krystallnatten i november 1938 ble imøtegått av den katolske kirke i Tyskland eller av Vatikanet.²⁶⁵

Tyske katolske biskoper advarte mot vold og bruk av voldelige metoder, men tok ikke til orde mot overgrep og forfølgelser av jødene eller diskrimineringen av dem.²⁶⁶ Kirken talte imot nazistens forherligelse av rase og blod, men de hadde ingenting spesifikt å si om den utbredte antisemittiske propagandaen.²⁶⁷ De fordømte rasehat som var i strid med kristen ånd og tankegang, men tolererte en moderat og økonomisk antisemittisme som bekjempet jødernes angivelig voldsomme økonomiske og kulturelle innflytelse i det tyske samfunnet.²⁶⁸

Statsviteren Guenter Lewy beskrev den katolske kirken i Tyskland som en passiv og tilpasningsdyktig kirke; forsiktig i sin kritikk mot Hitlers politikk, den ville unngå konfrontasjon med statsmakten og ville ikke engasjere seg i den jødiske befolkningen.²⁶⁹

Kirkens unnskyldning var at man kunne sette den katolske befolkningen i fare ved innblanding i politikken og engasjement for jødernes sak.²⁷⁰

Bauman understreker at den katolske kirke og geistligheten kun engasjerte seg for de jødene som omvendte seg til kristendommen.²⁷¹

Saul Friedländer mener også at den romersk-katolske kirke i det store og hele hadde en ambivalent holdning til Hitler og hans politikk. Kirken advarte mot antikristne elementer i den nasjonalsosialistiske politikken, som læren om rase og blod, men talte samtidig varmt om nazistens kjærlighet for fedrelandet, for kristne tradisjoner og nasjonale verdier. Hitler ble dessuten sett på som et vern mot det kirken oppfattet som sin største fiende; kommunismen.²⁷² Ifølge Friedländer kan den katolske kirkens generelle holdning når det

²⁶⁴ Einhart Lorenz, *Hitlers Tyskland 1933-1939*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2 opplag, 2006:457

²⁶⁵ Friedländer, 2007: 46-47.

²⁶⁶ Guenter Lewy: *The Catholic church and Nazi Germany*. Weidenfeld and Nicolson, 1964: 268-309

²⁶⁷ Lewy, 1964: 268-309.

²⁶⁸ Friedländer: 2007: 251.

²⁶⁹ Lewy, 1964: 268-309

²⁷⁰ Lewy: 1964: 268-309

²⁷¹ Bauman: 205:181

²⁷² Friedländer, 2007: 46.

gjaldt jødesaken i Tyskland og andre steder, defineres som ”moderat antisemittisme” som støttet strevet mot “utilbørlig jødisk innflytelse” i økonomien og i kultur-livet.²⁷³

Både pave Pius XI og pave Pius XII gikk over i historien som pavene som ikke brukte sine talestoler for å ta jødene i forsvar.²⁷⁴ I september 1938 uttalte pave Pius XI seg til en gruppe belgiske pilgrimer : ”It is impossible for Christians to participate in anti-Semitism. We recognize that everyone has the right to self-defence and may take the necessary means to protecting legitimate interests. But anti-Semitism is inadmissible. Spiritually, we are all Semites.”²⁷⁵

Paven fordømte altså antisemittismen, men han fordømte ikke jødeforfølgelser, understreker Friedländer. Paven tok for eksempel ikke den jødiske befolkningen i forsvar selv om de var betydelig svekket i Tyskland og utsatt for antisemittiske utslag i andre europeiske land.²⁷⁶ Samtidig fremhevet paven, som vist over, at alle hadde rett til å forsvare seg og kunne ta de nødvendige midler i bruk for å beskytte sine legitime interesser.

Vi har allerede sett at *St. Olav* ikke nevnte boikottaksjonen mot jødiske forretninger som ble organisert i april 1933 med et ord. Det var heller ingenting om 15. september 1935, datoen da Nürnberg-lovene ble vedtatt. I disse lovene ble jødene ikke definert ut fra religion og tro, men ut fra blod, og de ble sett som en ”direkte” fare for tyskere og det tyske samfunnet. *St. Olavs* lesere fikk ikke vite at blandingssekteskap og seksuelle forbindelser mellom jøder og ariere ble forbudt, og at ingen jøde kunne ha arisk hushjelp under 45 år i sitt hus. Det var ingen opplysning i bladet om at den jødiske befolkningen ble gjort til annenrangs borgere i Tyskland og ikke kunne regne med statens beskyttelse og hjelp. Det var heller ingenting om den 9. november 1938; ”Krystallnatten”, da jødiske forretninger, synagoger og private hjem ble ødelagt, vandalisert og satt fyr på. Det finnes ingen artikkel i *St. Olav* tidsskriftet i det hele tatt på den tiden som ga en saklig fremstilling av jødernes stilling i det europeiske samfunnet etter Hitlers maktovertakelse.

Monsignor Irgens stilte seg skeptisk til ”opplysningenes pålitelighet med hensyn til de overgrep jødene har vært utsatt for i Tyskland”²⁷⁷ Han mente også at man ikke kunne

²⁷³ Friedländer, 2007: 46.

²⁷⁴ Håkon Harket: Viljen til avmakt: *Vatikanet og jødene*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2 opplag, 2006:525-542.

²⁷⁵ Friedländer, 2007: 250-251.

²⁷⁶ Friedländer, 2007: 250-251.

²⁷⁷ *St. Olav: Lion Feuchtwanger: Søskenene Oppenheim*, 1934: 86-87.

holde Hitler og hans regjering ansvarlig for alle vilkårlige overgrep og andre grusomme utslag av antisemittismen, da en del av disse var blitt provosert frem av jøder selv som drev en politikk og som øvet en innflytelse som ikke hadde vært til gagn for det tyske riket.” På den annen side mente Monsignor Irgens at alle tyske jøder ikke var like ille. Han var sikker på at det blant dem fantes gode borgere som bidro til tysk storhet og anseelse, og at det var urettferdig at jødene innsats i det tyske riket ble behandlet ensidig.²⁷⁸ Han oppfattet det også som urettferdig at alle tyske jøder ble rammet av nazistiske antisemittiske aksjoner. Og at det i tillegg var urettferdig at den jødiske befolkningen ble forfulgt på grunn av at de ”tilhørte den semitiske rase.”²⁷⁹

Monsignor Irgens var norsk konvertitt og var blitt utnevnt til sekretær og redaktør i *St. Olav* i 1929, en stilling han hadde frem til sin død i juni 1938. Det er interessant at det var ham som i 1933 stod bak anmeldelsen av Theodor Findahls bok *Jøde* i oktober 1933, og i desember samme år Frederik Bööks bok *Hitlers Tyskland*. I mars 1934 anmeldte han i tillegg Lion Feuchtwangers roman *Søsknene Oppenheim*, som beskrev jødene tilværelse og volden de ble utsatt for i Tyskland det første året etter at Hitler kom til makten. Alle disse tre bøkene handlet altså om jødene. Anmeldelsene er verdifulle fordi Irgens ikke bare ga en kritisk vurdering av bøkene, men formidlet samtidig sitt syn på den voksende antisemittismen og den aktuelle situasjonen jødene befant seg i. Gjennom alle disse tre bokanmeldelsene kom den katolske kirkens tvetydige holdning til jødene tydelig til syne. Som skrevet over fordømte Monsignor Irgens jødefiendtlige aksjoner rettet mot alle jøder på grunn av deres rase, og var sterkt imot at alle jøder måtte lide uansett om de var skyldige eller ikke. Men på tross av dette var han enig i at jøde-spørsmålet var til stede i utgangspunktet, at jødene hadde stor økonomisk makt, at de ikke var patriotisk innstilt til nasjonalstatene de bodde i og at de holdt seg for seg selv. Av den grunn mente han at det europeiske folket også hadde rett til å forsvare og beskytte seg mot det negative ved det jødiske ”elementet”. Han mente til og med at Hitlers program svarte til tidens krav: Hitler og nasjonalismen ga det tyske folk og den tyske ungdommen håp om en bedre og lysere framtid, og derfor følte mange sympati for Hitler og nasjonalsosialistisk politikk.²⁸⁰ Derfor

²⁷⁸ St. Olav: *Hitlers Tyskland*, 1934 :423-424.

²⁷⁹ St. Olav: *Lion Feuchtwanger: Søsknene Oppenheim*1934: 86-87.

²⁸⁰ St. Olav: *Lion Feuchtwanger: Søsknene Oppenheim*1934: 86-87

var det også mange som reagerte mot den antityske strømmingen som utgikk fra jødiske kilder innen selve det tyske rike, understreket Irgens.²⁸¹

Ifølge Bauman bidro antisemittisme til at jøder forble en fiktiv og abstrakt størrelse for sine ikke-jødiske naboer. Derfor kunne heller ikke jøder regne med solidaritet og medfølelse fra sine naboer, som heller ikke kunne identifisere seg med jødernes erfaringer og lidelse. Lidelsen som jødene gjennomgikk var bare deres.²⁸²

I denne sammenheng er det interessant å nevne artikkelen *Jødernes stilling nu*, som var gjenstand for en ordveksling mellom en av *St. Olavs* lesere, fru Ingeborg Bøye, og bladets redaksjon. Fru Bøye var skuffet over *St. Olav*-redaksjonen som slo sammen liberalisme og marxisme i samme setning. *St. Olavs* redaksjon hadde nemlig gitt uttrykk for at Tyskland og Hitler vakte sympati verden over fordi de hadde overvunnet liberalismen og marxismen.²⁸³ Fru Bøye oppfattet på sin side liberalismen som den mest ideelle form for politikk ”fordi den regner frihet, selvstendighet og humanitet.”²⁸⁴ Hun var trolig klar over situasjonen i Hitlers Tyskland og bekymret over kvinners stilling i den nye tyske staten, der kvinnen ble fremstilt og oppfattet som en levende maskin for å føde barn. Det er verdt å notere seg at selv om nevnte artikkel bar tittelen *Jødernes stilling nu*, og utelukkende handlet om jødernes forverrede stilling i storsamfunnet og om den voksende antisemittismen, ble jødene ikke nevnt i det hel tatt i ordvekslingen mellom fru Bøye og redaksjonen. Verken fruen eller *St. Olavs* redaktør Irgens uttalte en eneste ord om dem.

I en artikkel med tittelen *Warschau* kan vi lese at en delegasjon fra Rabbinerforeningen i Polen kom til kardinal Kakowsky med bønnfallelse om å advare landets katolikker mot antisemittismen som ble ”importert” fra Tyskland, og som nå ble satt ut i praksis av polsk ungdom. Denne bønne ble ikke bare møtt med en kald skulder, kardinalen benyttet også anledningen til å skrive et brev som ble lest landet over. I overensstemmelse med den kristne etikk fordømte kardinalen enhver voldshandling og ethvert overgrep, enten det kom fra jødisk eller katolsk hold. Men i tråd med katolsk antisemittisme oppfordret han også folk til å beskytte og favorisere sine egne. Kardinal Kakowsky anklaget mot polske jøder for deres ateisme, for moralsk forfall, for hån av den katolske religion, for kommunisme, pornografi og liberalisme. De ble anklaget for kun å fremheve sine egne interesser. Jødene burde anerkjenne og ha respekt for de kristnes tro og tradisjoner. Da en av rabbiner henledet kardinalens oppmerksomhet mot at de gudløse hovedsakelig var kommunister, svarte

²⁸¹ *St. Olav: Jøde*, 1933: 341-342

²⁸² Bauman, 2005: 172

²⁸³ *St. Olav: Jødernes stilling nu*, 1933: 331-332

²⁸⁴ *St. Olav: Kirken og politiken*, 1933: 387-388

kardinalen at de fleste kommunister var unge jøder med pengestøtte fra eldre trosfeller i Polen eller i utlandet.²⁸⁵ Så istedenfor å få forståelse, fikk jødene skylden også for antisemittisme og antijødiske holdninger i landet. Igjen ble de selv skyldige for sin stilling og vold de ble utsatt for.

Oslos rabbiner Isaak Samuel sendte et brev til *St. Olavs* redaksjon i forbindelse med artikkelen *Det rumænske jødespørsmål*, der han lurte på hvorfor redaksjonen ikke nevnte noen ting om for eksempel pogromene mot det jødiske befolkningen som foregikk i januar i 1938 i rumenske byer Vijnita (Wiznitz) og i Cermanti, hvor verken kvinner eller barn ble spart.²⁸⁶ Han lurte på om *St. Olav* så på pogromene og plyndringen av jødisk eiendom som en effektiv nasjonal opprenskning og kristendommens beskyttelse? Det kom aldri noe svar, beklagelse eller kommentarer fra *St. Olavs* redaksjon. Det hadde ikke noe behov for verken å forklare/forsvare sine påstander eller for å svare sin kollega fra det andre trossamfunnet på hans spørsmål.

I sitt hyrdebrev i 1938 talte biskop Jacob Mangers om forfølgelse av katolikker i Det tredje riket. Han uttrykte sin bekymring for tyske katolikker som måtte forlate Tyskland, men sa ingenting om jødeforfølgelser eller noe om jødiske flyktninger som kom i Norge. Det katolske Norge forble taust.

Oppsummering

Det første som kommer til syne i dette kapitlet at det norske katolske bladet *St. Olav* holdt frem på samme måte som den katolske presse, med å advare om jødernes økonomiske overmakt i det europeiske samfunnet. Jødernes økonomiske innflytelse ble portrettert som svært negativ og skadelig. Økonomisk makt i jødiske hender ble sett på som like farlig som for eksempel revolusjonære omveltninger; den var en perfid måte å undergrave hele samfunnet på - økonomisk, kulturelt og åndelig.

Bildet som *St. Olav* sendte ut til sine lesere av jødene var svært negativt under hele den perioden jeg har undersøkt. Alt det gode som jødene som folk hadde vært med på å spre i verden, ble ikke nevnt. Isteden ble deres angivelige ødeleggende natur fremhevet, og den jødiske internasjonalismen ikke bare brukt som en antitese til det nasjonale, men som et varsel om en verdensmakt som truet den etablerte og eksisterende orden. Det var heller ikke

²⁸⁵ *St. Olav: Warschau, 1934: 234-235.*

²⁸⁶ *St. Olav: Til St. Olavs redaksjon, 1938: 77-78*

bare den *internasjonale* jøden som ble oppfattet og fremstilt som ødeleggende og knyttet til makten. Man skapte et bilde av den *vanlige* jøden i gata som en som kolporterte pornografiske aviser og spredde kommunistiske ideer, en som solgte alkohol eller som var ortodoks og hadde mange barn, og man fremstilte dette mennesket som ødeleggende og truende på like linje med den internasjonale jøden.

Det andre bildet som ble fremmet gjennom *St. Olavs* artikler var av den jødiske minoriteten som en bestandig del av det europeiske samfunnet i tusener av år, men som tross dette forble et fremmed element. For uansett om han var assimilert eller ikke, ble han ikke akseptert som en integrert del av storsamfunnet. En jøde var ikke bare fremmed, men også skadelig og farlig.

St. Olav oppfordret folk på det sterkeste til å beskytte seg og forsvare sine mot alt dette skadelige og farlige. Innenfor den kristne etikk hadde alle rett til å forsvare seg og til å ta de nødvendige midler i bruk for å beskytte sine legitime interesser. Vold og diskriminering som ble jødene utsatt for i Østerrike, Tyskland, Romania og Polen, ble derfor fremstilt som det europeiske folkeslagets selvbeskyttelse. Dette var i overensstemmelse med den katolske antisemittismen som oppfordret til bekjempelse av jødernes dominerende stilling og negative innflytelse i det kulturelle, politiske og åndelige liv. Som en fremmed minoritet med så mange negative assosiasjoner, kunne den ikke forlange å få medfølelse og forståelse. Jødernes forverrede stilling var deres egen skyld. Denne forestillingen av jødene som fremmede og ødeleggende var en bestandig del av *St. Olavs* syn på denne minoriteten.

Kapittel 6. Palestina

Innledning

Den 2. november 1917 sendte den britiske utenriksministeren Arthur Balfour ut en erklæring som støttet opprettelsen av et nasjonalt hjem for jødene i Palestina. *St. Olav*-tidsskriftet var derimot ikke begeistret for tanken om ”et jødisk Palestina”, skriver Oskar Mendelsohn i sin bok *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år*.²⁸⁷

I de forrige kapitlene har vi kunnet se hvordan *St. Olav* oppfattet jødene som et fremmed og skadelig element for nasjonalstater og deres befolkninger, da jødene angivelig hadde negativ innflytelse på kulturlivet og det åndelige liv.

Med dette som bakgrunn er det da naturlig å spørre seg hvorfor *St. Olav*-bladet, som mislikte jødenes nærvær i kristne land, var enda mer motvillig til at jødene skulle opprette en egen stat i Det hellige land og flytte dit?

Den katolske kirke og Det hellige land

Britiske troppers inngang i Jerusalem under general Allenby 10. desember 1917 ble hyllet av hele den katolske pressen som en triumf for kristendommen; en handling som gjenopprettet den varige kristne regjeringen av Det hellige Land, en innløsning av kristne samfunn og hellige steder ”fra muslimsk styre”.²⁸⁸ *Osservatore Romano* skrev: “Det hadde vært Guds ønske at engelskmenn, franskmenn og italienere skulle gripe Den hellige by, fjerne den fra de vantros hender, og kanskje eliminere denne faren en gang for alle.”²⁸⁹

Selv om det romersk-katolske hierarkiet ikke hadde fungert i Palestina siden slutten av tolvhundretallet, da den latinske patriarken måtte forlate sin residens i Jerusalem, hadde kirken alltid beholdt sitt nærvær der. Den var representert ved Fransiskus-ordenen, og på 1800-tallet åpnet den katolske kirken dusinvis av herberger for pilgrimer, skoler, sykehus, klinikker og barnehjem for den lokale katolske befolkningen. Disse institusjonene ble bemannet av mannlige og kvinnelige ordener, sent av Vatikanet for å etablere et fastere nærvær i det Nære Østen.²⁹⁰

Befolkningen av kristne arabere i regionen var liten. Kristne arabere var, i motsetning til

²⁸⁷ Mendelsohn: 1969:491.

²⁸⁸ Livia Rokach: *The Catholic church and the question of Palestine*, Saqi Books, London 1987:12.

²⁸⁹ Sergio I. Minerbi: *The Vatican and Zionism. Conflict in the Holy land 1895-1925*. Oxford University Press, 1990:20.

²⁹⁰ Minerbi: 1990: 6-7.

muslimer, uforholdsmessig urbane og tilhørte middelklassen. Fordi yrkesfordelingen hos de kristne araberne var veldig lik yrkesfordelingen til den jødiske befolkningen, var kristne generelt mest bekymret for den kommersielle konkurransen fra den lille jødiske befolkningen, og ikke fra konkurransen som kom fra deres muslimske landsmenn.²⁹¹

Erobringen av Jerusalem i 1917 ble notert med gledesdemonstrasjoner i de italienske kirkene, og alle klokkene i Roma ringte. Klokkene til St. Peterskirken i Vatikanet forble derimot stille.²⁹²

Begeistringen var nemlig ikke så stor i Vatikanet da ble klart at det var England, og ikke det katolske Frankrike, som skulle få mandat over Det hellige landet. Og da det ble kjent at Balfour-erklæringen av 2. november 1917, som lovet å gi støtte til tanken om å opprette et nasjonalt hjem for jødene i Det hellige land, skulle bli godkjent i nær fremtid.²⁹³

Den romersk-katolske kirke kom med sin første offisielle uttalelse om sionismen i jesuitt-avisen *Civiltà Cattolica* i 1879, samme år som den første sionistkongressen ble holdt i Basel, Sveits:

One thousand, eight hundred and twenty-seven years have passed since the prediction of Jesus of Nazareth was fulfilled, namely that Jerusalem would be destroyed...As for a rebuilt Jerusalem, which might become the centre of a reconstituted state of Israel, we must add that this is contrary to the predictions of Christ himself who foretold that „Jerusalem shall be trodden down of the Gentiles, until the time of the Gentiles be fulfilled“ (Luke 21:24), that is...until the end of the world.²⁹⁴

Erklæringen klargjorde Romas opposisjon mot politisk sionisme både på teologisk og politisk grunnlag, og annonserte at kirken ikke kunne støtte den sionistiske bevegelsens endelige mål. Dette ble bekreftet syv år senere i 1904, da Theodor Herzl, den moderne sionismens grunnlegger og forfatteren av *Der Judenstaat*, var i audiens hos pave Pius X (1903- 1914). Fra starten forstod grunnleggerne av moderne politisk sionisme viktigheten av å harmonisere målene for den jødiske nasjonalismen med Den hellige stols stilling når det gjaldt Palestina. De visste hvor viktig det var å beskytte kristne steder hellighet og sikkerhet, og ønsket at disse kom under internasjonal beskyttelse. Disse stedene ble derfor tildelt en ekstra-territoriell status.

²⁹¹ Andrej Kreutz,; *Vatican policy on the Israeli-Palestinian Conflict*, New York, 1990:31

²⁹² Minerbi: 1990:21

²⁹³ Almog,1990: 91

²⁹⁴ *Civiltà Cattolica* , 1. May 1897. Sitert i Livia Rokachs bok: *The Catholic Church and the Question Of Palestine*, Saqi Bools, London, 1987:11

Da Herzl spurte paven om han kunne gi sin støtte til den sionistiske bevegelsen, svarte Pius X (1835-1914) :

Vi kan ikke støtte denne bevegelsen. Vi kan ikke forhindre jødene fra å gå til Jerusalem, men vi kan aldri godkjenne det. Hvis Jerusalems jord ikke alltid har vært hellig, er den ble med Jesus Kristus. Jødene har ikke anerkjent Herren, og derfor kan vi ikke anerkjenne det jødiske folket. Hvis du kommer til Palestina og bosette ditt folk der, vil Kirken og vår prester være klare for å døpe dere alle.²⁹⁵

Den amerikanske teologen og religionshistorikeren Robert Andrew Everett hevder at det i pavens svar tydelig fremkom hva som var den teologiske kristne forklaringen på jødene som ofre for sine egne ugjerninger: de levde under en guddommelig straff, og kunne ikke forlange makt og herredømme over Det hellige landet så lenge de forble jøder.²⁹⁶

Med andre ord var det en teologisk umulighet i den kristne teologien at jødene skulle kunne oppnå herredømme og selvstendighet. Som ofre, som folk som levde under straff, som jøder, måtte de lide. Av denne grunn ble sionismen, som krevde jødernes selvstyre og selvstendighet, ansett for å være på kollisjonskurs med kirkens lære. Og av samme grunn var det helt uakseptabelt for den katolske kirke å gi tilbake Det hellige land til jødene så lenge de var ”under Guds straff”. Eneste mulighet for befrielse for det jødiske folket, påpekte paven selv, var å omvende seg til kristendommen. Vatikanet ville ikke motsette seg migrasjon av jødene til Palestina på *humanitært* grunnlag, men på *teologisk* grunnlag kunne man ikke støtte sionismen som politisk bevegelse. Vatikanet kunne altså ikke godkjenne etableringen av en jødisk stat i Palestina.

Pave Benedictus XV(1914-1922) gjorde det helt klart hvor han stod i saken: ”Nei” til jødisk suverenitet i Det Hellige Land. Paven var full av engstelse for fremtidige hendelser i Det Hellige Land og for at sionistene så visst jobbet for å få politisk kontroll.²⁹⁷ I 1919 uttrykte Paven sin bekymring over at “det ville være en sorg for Den hellige stol²⁹⁸” hvis Palestina ble gitt til de vantro.²⁹⁹

²⁹⁵ Minerbi: 1990: 98-102. (min oversetelse)

²⁹⁶ Robert A. Everett. A Reply to Hyam Maccoby's . *The Sacred Executioner*, Rev. Robert A. Everett i bok edited by Randolph L. Braham, The Institute for Holocaust Studies , The Graduate School and University Center, The City University of New York,1986:36

²⁹⁷ Rokach: 1987:12

²⁹⁸ Den hellige stol eller Apostoliske stol er betegnelsen for bispedømmet Roma og dermed pavens embete og hans tjenesteapparat. Den hellige stol er forskjellig fra Vatikanstaten, som er en suveren stat med et territorium.

²⁹⁹ AAS(Acta Apostolicae Sedis (Rome) 10 March 1919, sitert i Livia Rokach: *The Catholic church and the question of Palestine*, Saqi Books, London 1987:14

Den israelske historikeren Sergio Minerbi hevder at pavens svar ”Vi kan ikke støtte” avspeilet Vatikanets holdning til opprettelsen av en jødisk stat i Palestina gjennom hele det 20. århundret, og at motviljen mot en jødisk stat både hadde teologisk og politisk betydning. Vatikanet fryktet å bli skjøvet til side hvis Det hellige land skulle komme ”i hendene på kristendommens fiender.”

300

Minerbi sammenfattat Vatikanets motvilje mot sionismen i fire punkter:

1. The Zionists were not religious and were even antireligious. Therefore, they were not fulfilling biblical prophecy and had nothing to do with the promised return to Holy Land.
2. Zionist immigration would sweep the Christians out of Palestine and would destroy the Christian country's character.
3. The possibility that a Jewish government would be formed was intolerable.
4. The Jews were causing radical changes in the traditional life-style of the local population and the accelerated modernization they were inducing was often damaging to moral values.³⁰¹

Vatikanets innvendinger blir sett på som en av de viktigste grunnene til at Storbritannias mandat over Palestina ikke ble godkjent før i juni 1922, og til at Vatikanet gjennom sine diplomatiske forbindelser i Folkeforbundet forsøkte å ugyldiggjøre Balfourekklæringen også.³⁰²

”Men hva skal der bli av de kristne ”³⁰³

St. Olavs glede over at Det hellige landet ble befridd av en kristen makt den 10. desember 1917, ble overskygget av Balfour-erklæringen som lovet å opprette jødernes nasjonalhjem i Palestina. *St. Olav* stilte seg helt uforstående til at Palestina med sine hellige steder skulle bli utlevert til jødene, da disse fortsatt ble sett på og kalt for ”kristendommens fiender.”³⁰⁴ Dette betød at Det hellige landet burde bli kalt ”Det vanhellige landet,”³⁰⁵ klaget *St. Olavs* artikkel *Palestina jødestat*³⁰⁶.

En annen artikkel som også kom på trykk i 1918, med tittelen *Proletariatet, ikke pengejødene*, hevdet at ”det jødiske proletariat” skulle bosette i Palestina, mens rike og mektige jøder skulle

³⁰⁰ Minerbi: 1990:198.

³⁰¹ Minerbi: 1990:198.

³⁰² Livia Rokach:1987: 15.

³⁰³ *St. Olav: Palestinæns fremtid*, 1937:318-319.

³⁰⁴ *St. Olav: Palestinæns fremtid*, 1937:318-319.

³⁰⁵ *St. Olav: Palestina jødestat*, 1918, 47.

³⁰⁶ *St. Olav: Palestina jødestat*, 1918, 47

fortsette å bo blant kristne for å utnytte dem. ”Det ville bli herlige dager for Det hellige land og trygge forhold for pilgrimene!” konkluderte *St. Olav*³⁰⁷ ironisk.

På San-Remo-konferansen som ble holdt i april 1920 var representanter fra Storbritannia, Frankrike, Italia med, samt Japan og USA. I San-Remo resolusjonen ble Storbritannia tilkjent Palestina som mandatområde, og Balfour-erklæringen godkjente jødernes historiske rett og tilknytning til Palestina. Denne anerkjennelsen av jødernes rett til Palestina oppfattet *St. Olav* som ”hån mot den kristelige verden” og som en ”stor forbrytelse” mot alle kristne.³⁰⁸ I artikkelen *Jødernes seier* uttrykte man derfor sin skuffelse over både Frankrike og Italia, som begge var katolske land og blant dem som godkjente Balfour-erklæringen. På denne måten avgjorde de ikke bare Palestinas fremtid, men de sviktet også sine fedre som for noen århundrer siden hadde kjempet for å befri dette landet.³⁰⁹ *St. Olav* anerkjente ikke at jødene hadde noen spesiell rett eller knytning til Palestina - tvert imot mente man i *St. Olav* at kristnes rettigheter og tilknytning til Det Hellige Land var mye helligere enn andres:

Palestina er uatskillelig forbundet med kristendommens helligste minner, ti det er jo landet hvor Kristus levet og virket – hvor han preket, gjorde sine under og led døden. For å vinne dette land da de vantro hadde det i sin besittelse, organisertes de store korstog som kostet så meget blod.³¹⁰

Det kommer veldig tydelig til syne at *St. Olav* så på Palestina som de kristnes åndelige arverett og at bare kristne burde bestemme over landets fremtid. *St. Olavs* holdning til Palestina avspeiler seg best i den katolske kardinalen Baudrillarts ord som ble gjengitt i tidsskriftet :

Det er kristne som har erobret Jerusalem. Selv for dem, som ikke deler vor tro, staar Kristus og hans minde uendelig langt over alle personer og begivenheter, som har gjort Jerusalems historie berømt. De hellige steder er hellige, fordi Kristus har helliget dem. Derfor maa korset i fremtiden herske over Jerusalem.³¹¹

³⁰⁷ *St. Olav: Proleteriat, ikke pengejødene*, 1918:32

³⁰⁸ *St. Olav: Palestina jødestat*, 1918: 47.

³⁰⁹ *St. Olav: Jødernes seier*, 1921:15.

³¹⁰ *St. Olav: Det hellige land av i dag og i morgen*, 1936:43-44.

³¹¹ *St. Olav: Hva vil Zionismen?* 1918. 99-100

Derfor henvendte *St. Olav* seg til alle kristne for ”å samle seg og avverge de farer som nå truer Palestina helligste tradisjoner.”³¹² Og denne gang ble den jødiske minoriteten utpekt som ”den faren” som truet kristendommen i landet.

”Palestina jødestat”³¹³

St. Olavs avisende holdning til Palestina som jødenes nasjonalhjem hadde religiøst, økonomisk og politisk grunnlag og innvendingene var mange, ulike og inkonsekvante.

St. Olav hevdet også at mange praktiske hindringer og vanskeligheter lå i veien for en jødisk stat. En av de første hindringene var at landet allerede var befolket med 600 000 arabere som ”satte himmel og jord i bevegelse for å hindre jødernes masse innvandring”. Disse ville ikke en dag komme i et minoritetsforhold til jøder og bli betrakte som annen-rangs borgere.³¹⁴ Blodige kamper à la den som fant sted 4. april 1920 mellom arabere og jøder, kunne man vente oftere, varslet *St. Olavs* artikkel *Palestina* som ble trykket i 1921. Der hevdet man også at til og med den jødiske befolkningen som allerede bodde i landet heller ikke var synderlig begeistret over masseinnvandring av sine trosfeller, ”i hvem de så farlige konkurrenter og utplyndrere.”

Det er ikke tvil om at befolkningen i Palestina fryktet for storinnvandring av jøder og at de var redde for sin økonomiske stilling. Det er også et faktum at innvandringen førte til at arabisk nasjonalisme fikk større oppslutning og at konflikter og blodige opptøyer mellom jøder og arabere økte på 1930-tallet.³¹⁵ Men det er påfallende at *St. Olav* også i denne saken omtalte den jødiske minoriteten i negative vendinger; jødene ble fremstilt som hensynsløse plyndrere, som egoistiske og farlige konkurrenter slik at også deres egne trosfeller fryktet dem. Det er ingen tvil om at *St. Olav* var alvorlig bekymret for at jødene skulle gjøre seg til herskere over landet, og for at den kristne minoriteten i Palestina skulle bli undertrykket og rammet av samme skjebne som det europeiske kristenfolket.³¹⁶

Historiker Laura Robson beskriver også den arabisk kristne minoriteten i Palestina som en urban og velstående middelklasse.³¹⁷ Ifølge Wistrich hadde kristensamfunnet en frem-tredende rolle i

³¹² *St. Olav: Det hellige land av i dag og i morgen*, 1936:43-4.4

³¹³ *St. Olav: Palestina jødestat*, 1918: 47.

³¹⁴ *St. Olav: Palestina*, 1921:124-12.5

³¹⁵ Vibeke Kieding Banik: *Sionisme. Idelogi, organisering og praksis*, HL-senterets temahefter nr.10, 2011: 18

³¹⁶ *St. Olav: Palestinæns fremtid*, 1937: 318-319

³¹⁷ Laura Robson: *Colonialism and Christianity in Mandate Palestine*, University of Texas Press, Austin: 2011:17

landets handel og fryktet den nye konkurransen fra jødisk side. Særlig mente han at katolikker var preget av den økonomiske antisemittismen som anklaget jødene for å være skruppelløse, uprofesjonelle og folk som brukte alle metoder for å undergrave jødernes virksomhet.³¹⁸

En annen hindring som *St. Olav* fremhevet var at Palestina som et lite, fattig og ufruktbart land ikke kunne brødfø alle jøder som hadde lyst til å vende tilbake. Artikkelen *Paven og Palestina* anslo at minst halvparten av jordens 12 millioner jøder ville benytte sin rett til å bosette seg der. Det var et problem at jødiske befolkningen ikke egnert seg til å dyrke jorden; jøder var ”et folk som i nesten to tusen år har vendt ploegen ryggen og har mistet alt talent for landbruksdrift”, hevdet *St. Olav*. Bladet så på jødene som et urbant folkeslag som kom til å overfylle byene byer.³¹⁹

Som vi har allerede har sett var *St. Olav* inkonsekvent i sine påstander og uttalelser. For eksempel brakte artikkelen *Zionismen* et annet bilde av det jødiske folket, nemlig at jødene hadde talent for landbruk, mens man i andre artikler fremstilte jødene som uegnet til enhver befatning med jordarbeid. I følge *Zionismen*- artikkelen måtte man beundre de unge menneskene som ”karrige jord i den palestinske sols glødende stråler høster i sitt ansikts sved under ugunstige omstendigheter markens grøde, omgitt av fiendtlige naboer og avsondret fra den siviliserte verden. Denne markens grøde var ”...appelsiner, oliven, ferskener ... fra Betlehem, orangene fra Jaffa, granateplene, fikenene... er allerede berømte og søkte fra alle verdensdeler.”³²⁰

En annen artikkel i *St. Olav*, *Hebraisk renessanse*, beskrev hvordan det blomstret i Palestina slik det var; det ble skapt nye levebrødmuligheter, malaria-områder ble tørket ut og infrastruktur ble utbygd. Store fabrikker reiste seg i flere byer, vitenskapelige og medisinske institusjoner ble grunnlagt og jødiske skoler ble åpnet. Det hebraiske universitetet på Oljeberget, med avdelinger for bibelske og talmudiske studier og for arabisk litteratur og kultur, var omgitt av en helt upolitisk og nøytral atmosfære der arabiske studenter leste fredelig side om side med jødiske studenter. Denne idyllen ville bli truet av ”mørke skygger”, mente *St. Olav*, hvis den *politiske* Zionsmen ikke ville oppgi drømmen om en jødisk uavhengig nasjonal og politisk stat. Bladet mente en slik stat ville bli ”en ghetto i stor stil, omringet og truet av fiendtlige makter.”³²¹ *St. Olav* støttet derimot den *kulturelle* sionismen, som handlet om å etablere Palestina som ”et åndelig-kulturelt arnested for jøder

³¹⁸ Robert S. Wistrich: *Antisemitism. The longest Hatred*. Thames Methuen · London 1991:240

³¹⁹ *St. Olav: Går du til høire, Forholdene i Palestina av i dag*, 1936, 149

³²⁰ *St. Olav: Zionismen*, 1932: 262-263

³²¹ *St. Olav: Zionismen*, 1932:262-263

og jødedommen.”³²²

Anklagene mot et jødisk Palestina var at landet da ble omformet til en moderne og sekulær stat, hvor åndelige og kristne tradisjonelle verdier etter hvert ville bli feid bort og landet miste sitt tradisjonelle preg. Den industrialiseringen og økonomiske utviklingen som jødeinnvandringen til Palestina første med seg, ble av den katolske kirke sett på som en trussel mot Det Hellige Lands sakrale karakter, som innen kort tid ville være helt forsvunnet. ”Det må kristenheten ikke la skje,” bestemte *St. Olav*.³²³

Dette var bakgrunnen for at artikkelen *Palestina ved nyttårsskriftet*, som kom på trykk i 1934, ikke var begeistret for Palestinas fremgang etter hvert som stadig flere jøder flyttet til landet. Fremgangen forandret allerede ”landets fysiognomi” helt:

Det land hvor Verdensfrelseren levet og virket, står i øyeblikket
økonomisk sett langt, lang bedre enn de fleste andre land.

Det arbeides med en intens energi på dets utvikling-og mens der overalt
ellers på jordkloden lides under arbeidsløshetens tunge svøpe, er der i Palestina
mangel på arbeidskraft. Denne utviklingstrang, dette fremskrittstempo, er så meget mer
iøynefallende, som det dreier sig om et land, som i grunnen lever på tradisjon og er fylt av
tusenårige erindringer og utallige ærverdige fortidsminnesmerker.³²⁴

Palestinas industrialisering og omforming fra tilbakestående land til moderne stat oppfattet *St. Olav* nesten som en ulykke for landet og dets befolkning, både kristne og arabere. *St. Olav* så intet positivt i at historiske steder som Hebron, Betlehem, Jerusalem og Nazareth ble bundet sammen av fine veier som dekket hele landet. Det var heller ikke positivt at alle som bodde i Det Hellige Land – i sterk kontrast til et hardt kriseprovvet Europa på den tiden - kunne nyte den økonomiske fremgangen.

I 1929 var det blodige kamper mellom jøder og arabere i Jerusalem, med mange døde på begge sider. Den muslimsk-kristne politiske organisasjonen som ble stiftet på 30-tallet foreslo å tilbakekalle det britiske mandatet og å etablere en nasjonal arabisk regjering i Palestina. Den katolske pressen forklarte at sionistisk maktovertakelse av landet var roten til volden som skjedde.³²⁵

³²² *St. Olav: Hebraisk renessanse*, 1933:14-15

³²³ *St. Olav: Det hellige land av i dag og i morgen*, 1936:43-44

³²⁴ *St. Olav: Palestina ved nyttårsskriftet*, 1934:11.

³²⁵ Rokach, 1987:2

Artikkelen *Jødene og araberne i Palestina under engelsk mandat* som kom på trykk i *St. Olav* i 1930, la også skylden for uro og konflikter i Det hellige Land på den jødiske innvandringen. Innvandringen ”vokset så uhyre fort at man ikke viste sin arme råd med alle de mennesker, som vende tilbake til sitt hjem.” Artikkelen mente at altfor mange jøder kom til landet; de betraktet åpenbart Det hellige land som ”eksklusivt sitt eget.”³²⁶ Den jødiske innvandringen økte da også på 1930-tallet, særlig i forbindelse med Hitlers maktovertakelse da antisemittismen gjorde seg gjeldende i mange land. Det er interessant å lese artikkelen *Går du til høire* som *St. Olav* trykket i 1936, og som hevdet at det ikke finnes en løsning for Palestina siden både arabere og jøder ”..føler seg som landets legitime herskere.” ”For hvis en jøde nå går til høyre, kan man være sikker på at araberne aldeles ikke begir sig til venstre”, mente artikkelen, som fremhevet at den beste løsningen ville være om ”jødene frivillig ville stanse sin innvandring.” Men, fortsetter artikkelen, jødernes lengsel etter det forjettede land var større enn noen gang, så det var ingen håp om en forandring i dette forholdet.

Artikkelen refererte til Nahum Goldman (1895-1982), som var medlem av den jødiske delegasjon i Folkeforbundet, som hadde sagt at på grunn av ”den katastrofale stilling hvor millioner av jøder befant seg i Europa, var innvandring i Palestina et spørsmål om liv og død.” *St. Olav*-magasinet verken kommenterte Goldmanns erklæring eller utdypet noe mer om jødernes stilling i Europa. Tvert imot konkluderte *St. Olav med* at alt som skjedde var på grunn av at ”Ahasverus går stadig sin tunge gang- uten hvile.”³²⁷ Dette var en henvisning til en kjent legende om den jødiske skomakeren Ahasverus fra Jerusalem, som hånet Jesus under korsvandringen mot Golgota og som derfor ble dømt av Kristus til å vandre hvileløs omkring på jorden til evig tid. I *St. Olavs øyne* sonet antageligvis jødene fremdeles Ahasverus’ straff; de måtte fortsette å vandre hvileløst rundt i verden uten eget land. Det var jødernes egen skyld, og de måtte sone sin gud gitte straff.

I 1936, i kjølevannet av blodige konflikter mellom jøder og arabere, anbefalte den britiske Peel-kommisjonen å dele mandatområdene i to stater; én for jøder og én for arabere. I sin artikkel *Palæstinas fremtid* fordømte *St. Olav* på det sterkeste denne delingen av Palestina. Bladet fryktet at hellige steder skulle komme under ”jødisk eller arabisk-muhammedansk styre. *St. Olav* mente at ”kristne må gå inn for araberens sak og støtte muhammedanerne i det håp at disse vil vise større hensynsfullhet når de kommer til makten enn jødene.”³²⁸

³²⁶ *St. Olav: Jødene og araberne i Palestina under engelsk mandat*, 1930, 366-367.

³²⁷ *St. Olav: Går du til høire*, 1936: 149

³²⁸ *St. Olav: Palæstinas fremtid*, 1937

Oppsummering

Den katolske kirkens organ *St. Olav* viste stor interesse for Palestina-spørsmålet, og stilte seg gjennom alle sine artikler svært negativt til tanken om et jødisk nasjonalhjem i Det Hellige Land. Innvendingene var forskjellige, inkonsekvente og hadde både en religiøs og en sekulær /politisk begrunnelse.

Den religiøse handlet om at bladet fortsatt oppfattet jødene som de kristnes og kristendommens fiender, og at *St. Olav* for alvor fryktet at hellige steder i hendene på ”Kristi fiender” skulle miste sin sakrale karakter. Den sekulære/politiske begrunnelsen handlet for det første om at jødenes innvandring til Palestina ble fremstilt som et forsøk på å *kolonisere* landet økonomisk og politisk. For det andre ga *St. Olavs* artikler som handlet om Palestina ingen tydelig eller saklig forklaring på, eller noe reelt bilde av, de politiske forholdene som førte til at Palestina-spørsmålet dukket opp i utgangspunktet.

Inkonsekvensen i *St. Olav*-magasinet vises bl.a. i artikkelen *Går du til høire, Forholdene i Palestina av i dag fra 1936*, som først beskriver den jødiske innvandringen som førte til blodige konflikter mellom arabere og jøder, for så å skifte tema brått. Dette gjorde at det var vanskelig for leserne å finne noen konklusjon på artikkelen, for ikke å si konklusjon på bladets mening om Palestina-konflikten spesielt og jødesaken generelt.

Videre laget *St. Olav* seg et bilde av jødenes situasjon og deres hensikter som ikke stemte med realiteten. Bladet fremstilte innvandringen til Palestina som en jødisk ambisjon om å befolke og tilrane seg økonomisk og politisk makt og kontroll over Det Hellige Land. I 1930 beklaget bladet seg over at det innvandret så mange jøder til Palestina som betraktet landet som ”eksklusivt sitt eget”.³²⁹ I 1936 hevdet artikkelen *Hvad forestår nu i Palestina?* at innvandringen tiltok i så ”rivende fart” at det i den radikale fløyen av nyankomne sionister hevet seg røster som krevde at landets styre skulle overgis til dem. Men *St. Olav* skriver ingenting om *hvorfor* innvandringen tok så rivende fart. Bladet gjør ikke noe forsøk på å gå i dybden når det gjelder jødenes historiske mangel på en egen stat, folkets lidelse som forfulgt og stigmatisert minoritet, eller den mest direkte og konkrete årsaken til datidens innvandringsstrøm: nazismen og antisemittismen. Derimot går det tydelig frem at det var helt uakseptabelt for *St. Olav*, den norske katolske kirkens organ, at det skulle opprettes en jødisk nasjonalstat. En stat med jødisk *kulturell* dominans kunne aksepteres, men ikke en *politisk* selvstyrt stat i jødiske hender.

³²⁹ *St. Olav: Jøderne og Araberne i Palestina under engelsk mandat, 1930:366-367*

Kapittel 7

Oppsummering og konklusjon

I min oppgave har jeg søkt å finne hvilket syn den katolske kirke i Norge hadde på den jødiske befolkningen generelt i perioden mellom de to verdenskrigene 1918-1939. For å komme frem til dette har jeg tatt utgangspunkt i den katolske kirkens tidsskrift *St. Olav*.

I oppgaven har jeg anvendt Feins brede definisjon av antisemittisme. For det første har jeg funnet at *St. Olavs* antisemittisme var *latent*, det vil si at den var til stede og kom til overflaten under bestemte politiske hendelser, som i kjølvannet av den russiske revolusjonen, ved Hitlers maktovertakelse og i forbindelse med Palestina-spørsmålet. For det andre så *St. Olav* også på jødene også som en *gruppe* som i sosial forstand burde *holdes distansert fra "oss."* For det tredje har vi kunnet se hvordan et katolsk og religiøst blad ble brukt som et subtilt middel til å uttrykke *antijødiske holdninger*.

Det undersøkte tidsrommet var en tid med store politiske, sosiale og økonomiske omveltninger og hendelser som hadde skjebnesvangre følger for den jødiske befolkningen både i Norge og ute i Europa. Artikkene om den jødiske befolkningen i *St. Olavs* tidsskrift var imidlertid veldig sporadiske. Det kunne gå et helt år uten at de ble omtalt i det hele tatt. De fleste artiklene om jøder kom på trykk i sammenheng med den politiske utviklingen på den europeiske politiske scenen, det vil si i årene etter Første verdenskrig og under og etter Hitlers maktovertakelse. Palestina-spørsmålet ble derimot omtalt jevnlig i hele den undersøkte perioden.

I boken *The Popes Against the Jews* hevder historiker David Kertzer at den katolske pressen over hele verden allerede fra begynnelsen av det 19. århundret hadde to oppgaver til felles: å formidle Vatikanets oppfatning om aktuelle politiske hendelser, og med alle krefter å bekjempe alt som ble ansett som en trussel mot den katolske kirken og dens stilling i samfunnet.³³⁰ Ifølge den nåværende katolske biskopen i Norge, Bernt I. Eidsvig, ”formidlet *St. Olavs* tidsskrift trofast Romas linje.”³³¹

³³⁰ Kertzer, 2001:133-151

³³¹ Eidsvig, 1993:324

I min undersøkelse har jeg funnet at det jødebildet som *St. Olav* fremstilte var foranderlig og selvmotsigende, men alltid negativt.

Jøden var først en konspiratorisk bolsjevik. En av de viktigste oppgavene til den katolske pressen i det 20. århundret var bekjempelsen av liberalisme, sekularisme og kommunisme. I sin ensyklika i 1937, *Divini Redemptoris*, utropte pave Pius XI kommunismen til kirkens største fiende noensinne.³³² Siden noen av de ledende russiske bolsjevikene var av jødisk herkomst, identifiserte Vatikanet jøder som kommunister og jødedommen ble forbundet med kommunismen. Forestillingen om at jødene ledet og stod bak den russiske revolusjonen ble en vedtatt sannhet i Vatikanets kretser, ifølge Kretzer.³³³ *St. Olavs* bilde av en jøde var en bolsjevik som ble forbundet med vold, mord og plyndring. Revolusjon var hans middel til å komme seg til toppen av samfunnet. Revolusjonære omveltninger ble også tolket som jødernes hevn mot kristendommen og mot den katolske kirke, da sistnevnte ifølge *St. Olav* var den eneste kirken som fra sin grunnleggelse hadde ført en systematisk kamp for å bekjempe og avverge den jødiske faren. Et av jødernes formål med revolusjon var å tilintetgjøre kristendommen og den katolske kirken som stod i veien for å innføre ”verdensjødedommen.”

Jøden var deretter en materialist - en ”pengejøde.” Når fordømmelsene av jødiske kommunister var ferdige, gikk *St. Olav* over til å fordømme ”pengejødene.” At en jøde kunne være bolsjevik/kommunist og ”pengejøde” på samme tid, fremstod tydeligvis ikke som paradoksalt for den katolske minoriteten i Norge. En ”pengejøde” var en moderne Shylock som gjorde seg fet på bekostning av andre, en som fortsatt ble identifisert med Judas og umoralsk bruk av penger. Pengene, som ble ”utsuget” av kristne, ble angivelig brukt for å styre over og undertrykke dem, og sågar til å omforme et kristent Palestina til en moderne og sekulær stat.

Jøden var imidlertid aldri en kapitalist. Påfallende nok brukte *St. Olav* aldri ordet ”kapitalist” om jøder, selv om perioden jeg har undersøkt var kjølvannet av Den russiske revolusjon, en tid da polariseringen mellom ”kapitalister” og ”kommunister” må ha vært høyaktuell i samfunnet. Jødene var bare ”pengejøder.” Det kan ha vært fordi kirken ikke anså det å være kapitalist som like ille, og/eller at mange av bladets lesere var borgerlige som selv hadde penger og dermed fort kunne sortere under kapitalistbegrepet. Uansett syntes *St. Olav* å skille mellom materialisme hos jøder og materialisme hos andre

³³² Susan Zuccotti. *Under his very Windows. The Vatican and the Holocaust in Italy*. Yale University Press New Haven & London 2000:23

³³³ Kertzer, 2001:14

mennesker. Jøders materialisme ble forbundet med deres *grunnleggende trosliv og livssyn* – ikke med individuell og menneskelig verdiorientering eller med god økonomi som resultatet av mye og hardt arbeid. Jøders bestrebelse på å skaffe seg makt og innflytelse ble av den katolske kirkens talerør betraktet som et direkte resultat av deres *religion og kultur*.

I min undersøkelse har jeg også funnet at *St. Olav*-tidsskriftet systematisk underslo viktig og korrekt informasjon om jødene og deres situasjon, og at bladet tolket alt i et allerede etablert verdensbilde som man ikke ønsket å justere.

Det er påfallende at det i hele den undersøkte perioden ikke finnes artikler som tilbyr et nyansert, saklig, upartisk eller bortimot korrekt bilde av den jødiske befolkningen og deres situasjon i det europeiske samfunnet. Ikke på noe tidspunkt gikk *St. Olav* inn på jødenes ulykksalige skjebne som statsløse ofre for stigmatisering og undertrykkelse. Bladet underslo isteden alle fakta som kunne ha talt til jødenes fordel i hele perioden. I 1938, da den jødiske befolkningen levde i et økende klima av frykt, ydmykelse og vold, fremstilte *St. Olav* dem for eksempel både som et undergravende element og som makthavere.

I *St. Olav* anklaget man jødene for å bruke pressen til å påvirke og desinformere folket om tidens aktuelle politiske hendelser, samtidig som man selv utga et tidsskrift med opplysninger som ikke stemte med virkeligheten. Den østerrikske katolske presten i Norge, Andreas Alexius Dietrich (1864- 1938), kritiserte den norske pressen sterkt for å hente utenlandsk etterretning utelukkende fra jødiske aviser og tidsskrifter, og på denne måten ville det norske folket med uriktige politiske opplysninger om forholdene i fremmede land. Dietrich kritiserte imidlertid ikke *St. Olav*, som systematisk hentet uriktig informasjon om jødene og som feiltolket hendelser og situasjoner som den jødiske befolkningen befant seg i.

Ikke i noen av sine artikler gjorde *St. Olav* en analyse, en undersøkelse eller ga noe i nærheten av en balansert fremstilling av bakgrunnen for jødenes stilling i samfunnet. De ble aldri forsøkt forstått eller omtalt som *ofre*. I den grad den katolske kirkens tidsskrift så på årsaker til jødenes uheldige situasjon, viste man bare en mytisk forståelse av dette folkets skjebne, nemlig at de sonet en straff. Straffen var delvis gitt av Gud for synd mot Kristus, delvis var den det selvforskyldte resultatet av jødenes uheldige oppførsel.

Å gi et bilde av jødene som ikke stemte med virkeligheten var ikke unikt for *St. Olav*. Da Østerrike ble innlemmet i Hitlers Tyskland 13. mars 1938, og da jødene ble tvunget til å rense fortauene i Wien med kluter og tannbørster, skrev pavens avis - *L'Osservatore Romano* - i juni samme år at jødene kun "...er gjester hos andre nasjoner, at de er bosatt der

som utlendinger, men at selv om de er utlendinger oppfører de seg på en sånn måte at de tilriver seg de beste posisjonene på alle områder, og ikke alltid med legitime midler, derav kommer det enorme misforholdet og deprivasjonene som stammer fra deres [jødenes] lave antall, og lidelsen hos de innfødte befolkningenes enorme majoritet.”³³⁴ Da *Anschluss* skjeddte fordømte pave Pius XI ikke jødeforfølgelsene i Wien, men tillot, i det kritiske øyeblikket, sine aviser å spre klare antijødiske fordømmer, ifølge historiker Susan Zuccotti.³³⁵

Min undersøkelse har videre vist at den katolske kirkens tenking om jødene var svært preget av konspirasjoner.

Myten om den konspiratoriske jøden går igjen i hele den undersøkte perioden. Påstanden om at det virkelig eksisterte en jødisk verdensmakt utenfor norske grenser, som var involvert i en internasjonal sammensvergelse mot hele det etablerte samfunnet, var en godt etablert konspirasjonsteori i *St. Olavs* tidsskrift.

For den katolske kirken var jøden en abstrakt, men universell fiende.

I *St. Olavs* fremstilling var jøden en abstrakt og konstruert skikkelse, fremstilt uten rot i virkeligheten. Han var et innbilt og konstant bilde som ikke ble justert verken i takt med tiden eller med politiske og andre hendelser på den europeiske scenen. *St. Olavs* jøde var alltid fienden; av kirken, av de kristne generelt og av hele det etablerte samfunnet. Han ble portrettert som universell og lumsk, en fiende som på midten av det 20. århundret angivelig tok i bruk flere ulike metoder for å undergrave og velte den eksisterende samfunnsordenen. Jøden som ble omtalt i *St. Olavs* tidsskrift i perioden 1918-1939 var forbundet med ord som ødeleggelse, vold, makt, trussel, destruksjon og konspirasjon. Han var hensynsløs, umoralsk, konspiratorisk, grådig, fremmed og derfor farlig.

Historiker Susan Zuccotti hevder at bakgrunnen for dette fiendebildet ikke først og fremst var at den katolske pressen klandret jødene for å ha drept Kristus og for å ha forkastet hans lære, slik man kanskje skulle tro. Ifølge Zuccotti lå den kirkelige antijudaismen ikke lenger primært i kirkens *teologiske* anklager mot jødene og jødedommen. Jødene fikk isteden en ny funksjon som sydebukker; de ble mistenkeliggjort og stigmatisert på grunn av sine *politiske, økonomiske og sosiale* aktiviteter i storsamfunnet.³³⁶

³³⁴ E. Rosa, ” Cattolicismo e Nazismo: Idee chiare e pericolosi equivoci,” *L’ Osservatore Romano*, June 10, 1938 , i Susan Zuccotti. *Under his very Windows. The Vatican and the Holocaust in Italy*. Yale university Press New Haven & London 2000:26

³³⁵ Zuccotti,2000:26

³³⁶ Zuccotti: *Under his very Windows. The Vatican ant the Holocaust in Italy*. Yale University press, new Haven & London

Til slutt i min oppgave har jeg funnet at jøder aldri kunne bli gode nok eller gjøre noe riktig i *St. Olavs* og den katolske kirkens øyne, fordi de ikke omvendte seg til kristendommen. Uansett hvor lenge en jøde hadde bodd i et land, og uansett hvor mye han var assimilert, ble han i *St. Olavs* artikler stadig beskrevet som ”gjest” hos et kristens europeisk ”vertsfolk”. Jøden kunne ikke være lojal mot en nasjonalstat, da hans lojalitet angivelig lå et annet sted som ikke ble nærmere forklart. Det var feil hvis jøder holdt på sin religion og sine tradisjoner, for da var de altfor ”fremmede”. Det var også feil om de var godt assimilert, for da var de sleipe opportuniste og ”infiltratører.” *St. Olavs* man roste Palestinas materielle og strukturelle fremgang som jo skyldtes dyktige jøders migrasjon fra europeiske land, men var kritisk til og bekymret over at jøder flyttet i stort antall og angivelig hadde til hensikt å ta over makten i de kristnes Hellige Land. Jeg mener min undersøkelse viser at *St. Olav* ikke var i stand til å uttale seg positivt om jødene. Jødene *kunne* aldri bli gode nok fordi de ikke ville konvertere til kristendommen og bli en del av ”oss.”

Konklusjon

Jeg har i denne oppgaven hevdet at forestillingene om jøder som ble uttrykt i *St. Olav* i perioden fra 1918 til 1939 var svært negative. Jeg påstår at den katolske kirke i Norge var preget av den katolske antisemittismen som var definert ut fra sekulære elementer som politiske, sosiale og særlig økonomiske. Etter hvert som antisemittiske bevegelser tok form på slutten av 1800-tallet var kirken en hovedaktør som stadig advarte folk mot den voksende ”jødiske fare”, og den katolske antisemittismen kom tydelig til syne i artikler som ble ført i pennen av *St. Olavs* representanter selv. Bladets motto ”*Rett og sannhet*”, og kristendommens bud om nestekjærlighet, glimret med sitt fravær når det gjaldt omtalen av den jødiske befolkningen.

Flere historikere har pekt på at den katolske antisemittismen hadde en ambivalent holdning til jødene. Jeg påstår at den både var motsetningsfylt, dobbeltmoralsk og konstruert. Den oppmuntret ikke til vold og voldelige aksjoner, men advarte folk mot jødene negative og destruktive innflytelse, særlig innenfor økonomi og kultur. Den tok avstand fra hat og forfølgelse, men oppfordret samtidig kristne til å motsette seg det angivelige misbruket de måtte gjennomlive og som ble utøvd deres fiende.³³⁷

³³⁷ Kertzer,2001: 273

At dette var uttrykk for en katolsk økonomisk antisemittisme med mål om å begunstige sine egne, var etter alt å dømme *St. Olavs* lesere og den katolske kirkens medlemmer enten ikke i stand til å gjennomskue, eller de forstod det utmerket godt og syntes det var helt akseptabelt.

St. Olavs sporadiske, men konsekvent negative fremstilling av jødene over mange år gir etter min mening grunnlag for å spørre – og kanskje hevde – at dette var meninger som også mange katolikker i Norge delte? Som vi har sett var *St. Olavs* syn på det jødiske spørsmålet og bladets antisemittisme ikke unik. Den skilte seg ikke fra den øvrige katolske pressen i andre land eller fra antisemittiske påstander og beskyldninger i norske borgerlige aviser. I sin motstand mot den jødiske populasjonen brukte *St. Olav* eksisterende argumenter og stereotyper, uten at jeg har funnet noe som tyder på at leserne, dvs. den norske katolske kirkens medlemmer, protesterte mot redaksjonens linje og artiklenes innhold. Jeg tør derfor trekke den slutningen at norske katolikker ikke var noe unntak når det gjaldt synet på jøder, og at *St. Olavs* syn derfor gjenspeilet det kirkens medlemmer mente.

St. Olavs syn på jødene kan etter min mening sammenfattes i den norske biskopen Olaf Offerdahls synspunkt: å ha jødene i landet var ikke noen fordel, for de var et folk som ikke *tilførte*, men *bortførte*, landets verdier.³³⁸

³³⁸ *St. Olav: Jesuiterparagraffen. En national skam. 1925: 81-82*

Litteraturliste:

Adorno, Theodor W., *The Authoritarian Personality*, Wiley Publishers, New York 1960.

Almog, Shmuel, *Nationalism & Antisemitism in Modern Europe 1815-1945*, Studies in Antisemitism History, Pergamon Press, The Hebrew University of Jerusalem, 1990.

Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, Harcourt, Brace and Company New York, 1951

Banik, Vibeke Kieding., *Antijødiske holdninger i mellomkrigstidens Norge*. I B. Hagtvat, N. Brandal og D.E. Thorsen: *Folkemordenes svarte bok* . Oslo 2014.

Banik, Vibeke Kieding, *Sionisme, Ideologi, organisering og praksis*, HL-Senterets temahefter nr.10, 2011.

Bauman, Zygmunt., *Moderniteten og Holocaust*, Erasmus- serien i Vidarforlaget Kulturbibliotek, Vidarforlaget • 2005.

Bernt I. Eidsvig, *Den katolske kirke vender tilbake*, i Vera Henriksen, O. Garstein, B. I. Eidsvig, L. Langslet, E-B. Nilsen, C. Tande : *Den katolske kirke i Norge: fra kristningen til i dag*, , Aschehoug, Oslo 1993.

Brattelid ,Kristin, *Mikal Sylten, Et antisemittisk livsprosjekt*, hovedoppgave i historie, UIO, 2004.

Caroll, James, *Constantine's sword. The Church and the Jews a history*. Houghton Mifflin Company, Boston·New York, 2002.

Chazan, Robert, *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, University of California Press. Berkeley /Los Angeles/London 1997.

Christiansen , Alf Bie, *Den svarte internasjonale. Vatikanet i verdenspolitikk*. Falken Forlag, Oslo 1952.

Cohn, Norman, *Warrant for Genocide :The Myth of the Jewish World Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*, Serif, London 2005.

Coppa, J. Frank , *The Papacy, The Jews, and the Holocaust*, The Catholic university of America Press • Washington, D.C. 2006.

Dahl, Hans Fredrik, *Mediehistorie. Historisk metode i mediefaget*, Damm & Søn, Oslo 2004.

Dahl Izabela og Einhart Lorenz, *Jødene i Polen*. HL-Senterets temahefte nr. 5, 2009.

Emberland, Terje, *Antisemittisme i Norge 1900-1940* i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2. opplag Oslo 2006.

Emberland, Terje *Nationalitetenes værste kloaksalm . Antisemittisme i Norge* i Humanist. Tidsskrift for livssynsdebate (2) 2008.

Eriksen, Trond Berg, *Jøder, grekere og romere: Avvisning og beundring*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2 opplag, 2006: 18

Everett, A. Robert, *A Reply to Hyam Maccoby's . The Sacred Executioner*. Rev. Robert A. Everett I *The Origins of the Holocaust: Christian Anti-Semitism*, Edited by: Randolph L. Brahm. The Institute for Holocaust Studies Of The City University of New York 1986.

Fein, Helen, *Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions*, i H. Fein (red.), *The Persisting question, Sociological Perspectives and Social Context of Modern Antisemitism*, Berlin Walter de Gruyter 1987.

Foss, Øyvind , *Antijudaisme, kirke og misjon*, Ad Notam Gyldendal Oslo 1994.

Friedländer Saul, *Europe's Inner Demons: The "Other" as Threat in Early Twentieth Century European Culture*, i Wistrich, R. S. (red.), *Demonizing the Other: anti-Semitism, Racism and Xenophobia*, Routledge, New York 1999.

Friedländer Saul: *The years of persecution. Nazi Germany & the Jews 1933-1939*. Phoenix 2007.

Harket , Håkon, *Sions vises protokoller* i Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN , 2. opplag, Oslo 2006.

Harket, Håkon, *Viljen til avmakt: Vatikanet og jødene*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2 opplag 2006.

Harket Håkon, *Tyskland: I tenknings vold*, i Eriksen, Trond Berg, Harket Håkon og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, N · W · DAMM & SØN, 2. Opplag 2006.

Herzog, Hillary Hope, *Vienna is Different : Jewish Writers in Austria from the Fin –de-Siècle to the present*, Berghahn Books, 2011.

Jacob Katz: *From Prejudice to Destruction: Anti-Semitism 1700-1933*, Cambridge Mass, Harvard University Press 1980.

Kertzer I. David, *The Popes Against the Jews. The Vatican's Role In The Rise Of Modern Anti-Semitism*, Alfred A. Knopf, New York, 2001.

Kjeldstadli, Knut, *Fortida er eike hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo, 6.opplag 2010.

Kjelstrup Karl, *Norvegia Catholica. Moderkirkens Gjenreisning i Norge*. St.Olav forlag 2013.

Kjørven, Einar, *Den Norske Israelsmisjonens syn på jødene i tidsrommet 1918-1942*. Hovedoppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2004.

Kreutz Andrej, *Vatican policy on the Isreali - Palestinian Conflict*, New York 1990.

Langmuir, I. Gavin , *History, Religion, and Antisemitism*. University of California Press. Berkeley Los Angeles Oxford, 1990.

Laqueur, Walter, *A History of Zionism*, Schocken Books, New York 1976.

Lausten, Martin Schwarz , *Kirke og Synagoge. Holdninger i den danske kirke til jødedom og jøder i middelalderen, reformationstiden og den lutherske ortodoksi (ca.1100- ca.1700)*. Akademisk Forlag, København, 1992.

Lewy, Guenter, *The Catholic church and Nazi Germany*. Weidenfeld and Nicolson, 1964.

Lorenz Einhart, *Flyktningpolitikken*, i Eriksen, Trond Berg, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. N·W· DAMM & SØN , 2. opplag Oslo 2006.

Lorenz Einhart og Isabela A. Dahl, *Polen og Øst –Europa i mellomkrigstiden* i Berg-Eriksen, Trond, Harket, Håkon og Lorenz Einhart . *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Oslo: N.W.Damm& Søn, 2. opplag 2006

Lyngstad, Sunds Lars, *Aftenposten og "jødene."* En undersøkelse av holdninger til jøder uttrykt i *Aftenposten fra 1920 til 1925*. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2014.

Mendelsohn, Oskar: *Jødens historie i Norge gjennom 300 år*, bd.1, Universitetsforlaget, Oslo-Bergen -Tromsø, 1969.

Meyer, A. Michael: *German –Jewish history in Modern Times*, vol. 4, New York 1998.

Michael, Robert, *Holy Hatred: Christianity, Antisemitism, And The Holocaust*, Palgrave Macmillian, New York 2006.

Minerbi, I Sergio, *The Vatican and Zionism. Conflict in the Holy Land 1895-1925*. Oxford University press 1990.

Nilsen, Else –Britt O.P., *Ordenssøstrenes virke i Norge-en oversikt*, i Vera Henriksen, O. Garstein, B. I. Eidsvig, L. Langslet, E-B. Nilsen, C. Tande : *Den katolske kirke i Norge. Fra kristningen til idag*, Aschehoug & Co (W. Nygaard) Oslo, 1993.

Poliakov, Léon, *Rasisme*, Det norske samlaget, Oslo, 1978.

Robson Laura: *Colonialism and Christianity in Mandate Palestine*, University of Texas Press, Austin: 2011.

Rokach, Livia, *The Catholic church and the question of Palestine*, Saqi Books, London 1987.

Ruether, R. Rosemary, *The Theological Roots of Anti-Semitism*, : The Persisting Question. Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism. Edited by Helen Fein, Walter de Gruyter. Berlin. New York 1987.

Simonsens, Kjetil, *Den store "Jødebevægelse," Antisemittiske bilder av jøden i bondeavisede Nationen og Namdalen 1920-1925*. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, 2009.

Slotsvik ,Tone Njølstad: *"Alt for Norge. Ikke også for katolikker? Den katolske minoriteten i Norge 1905-1930."* Masteroppgave i historie, Bergen 2009.

Tande, Claes, *Statistikker*, i bok Vera Henriksen, O. Garstein, B. I. Eidsvig, L. Langslet, E-B. Nilsen, C. Tande : *Den katolske kirke i Norge: fra kristningen til i dag*, Aschehoug, Oslo 1933.

Zuccotti, Susan, *Under his very Windows. The Vatican ant the Holocaust in Italy*. Yale University press, New Haven & London 2000.

Wenreich, Max, *Hitler's Professors: The part of Scholarship in Germany's Crime against the Jewish people*, New York, Yiddish Scientific Institute 1946.

Wistrich, S. Robert, *The Longest Hatred*, London •Thames Methuen, 1991.

Anvendte nettsteder:

The Morgenthau Report The Jews in Poland: official reports of the American and British Investigating Missions (1920), 4, [https:// archive.org/details/ cu31924028644783](https://archive.org/details/cu31924028644783)

Wikipedia: *Judas Iskariot*

Kildeliste

Tidsskrift :

St. Olav . Årgangene 1918-1939